

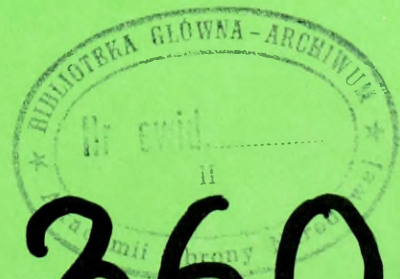

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

Plk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ

ROLA INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH AON W BADANIACH, DYDAKTYCE I POPULARYZACJI WIEDZY HUMANISTYCZNEJ

63601

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/4098

05-004098-002-0

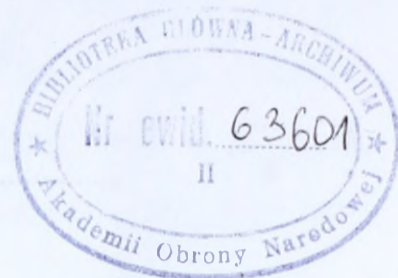
WARSZAWA

1999

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

INSTYTUT NAUK HUMANISTYCZNYCH

Plk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ

**ROLA INSTYTUTU
NAUK HUMANISTYCZNYCH AON
W BADANIACH, DYDAKTYCE I POPULARYZACJI
WIEDZY HUMANISTYCZNEJ**

Warszawa 1999 r.

Spis treści

Od Redaktora	3
Wprowadzenie – gen. broni pil.dr Jerzy Gotowała.....	6
REFERATY	
Edukacyjne funkcje Instytutu (Wydziału) Nauk Humanistycznych I jego rola w upowszechnianiu wiedzy humanistycznej	
- płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ, prof. AON.....	9
-	
Dorobek naukowy Instytutu Nauk Humanistycznych (Wydziału Nauk Humanistycznych) w latach 1990-1998	
- płk prof.dr hab. Lech WYSZCZELSKI.....	37
-	
Historia sztuki wojennej w edukacji kadr dowódczo- sztabowych – oceny i prognozy	
- płk dr hab. Henryk HERMANN, prof. AON	58
-	
Ewolucja i prognoza działalności Katedry Pedagogiki oraz jej rola w rozwoju humanistyki wojskowej	
- płk dr Jerzy GROSKREJC.....	78
O rezultatach poszukiwań tożsamości filozofii, socjologii i etyki w wojskowym szkolnictwie wojskowym	
-płk dr hab. Janusz ŚWINIARSKI, prof. AON.....	99
Aktywność dydaktyczna, naukowo-badawcza oraz popularyzatorska Zakładu Psychologii Dowodzenia	
– dorobek lat dziewięćdziesiątych oraz przewidywane kierunki rozwoju - płk dr Bronisław ROKICKI.....	114
DYSKUSJA	
O współpracy Wydziału Wojsk Lądowych i Instytutu Nauk Humanistycznych – płk prof.dr hab. Adam TOMASZEWSKI.....	137
Dokonania i nowe wyzwania – prof.dr hab. Ryszard ROSA.....	141
Aspekty poznawcze i edukacyjno-obronne stosowanej wiedzy humanistycznej – prof.dr hab. Jerzy KUNIKOWSKI.....	144
Wartości humanistyczne w kształceniu oficerów	
– płk rez. dr hab. Zygmunt MARKOCKI.....	146
O związkach badań naukowych i kształcenia Humanistycznego – płk dr hab. Jerzy POKSIŃSKI, prof. AON.....	152.
Edukacyjny status nauk humanistycznych – płk dr Sylwester TOMIUK....	157
Aspekty kształcenia humanistycznego podchorążych w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Stefana Czarnieckiego w Poznaniu – mjr dr Wiesław STACH	159
Kilka refleksji o przesłankach ewolucji programów kształcenia i wychowania wojskowego – ppłk dr Jan.Borkowski.....	162
PODSUMOWANIE –gen.broni pil.dr Jerzy GOTOWAŁA.....	165
Załączniki.....	177

OD REDAKTORA

Tak jak w obliczu przełomu wieków staramy się znaleźć czas na humanistyczną zadumę nad otaczającą nas rzeczywistością, tak i na rok przed dziesięcioleciem Instytutu Nauk Humanistycznych Akademii Obrony Narodowej postanowiliśmy dokonać swoistej prezentacji edukacyjnych i badawczych dokonań.

Z całą pewnością nie łatwo jest wydobyć jakiś jeden nurt refleksji scalający to wszystko, co należałoby przedstawić podczas konferencji poświęconej zarówno procesowi kształcenia, jak i badaniom naukowym oraz popularyzacji wiedzy humanistycznej w obrębie jednej instytucji naukowo-dydaktycznej.

Najprościej byłoby sięgnąć po tezę prof. Józefa Kozieleckiego, iż „w końcu wieku szczególnie rozwijają się dziedziny biomedyczne, takie jak biologia molekularna, ekologia, genetyka czy filozofia mózgu. Wiąże się z nimi nowa nadzieja na wzrost dobrobytu i dobrostanu ludzkości

Jednocześnie obniża się prestiż wielu nauk humanistycznych, nauk o społeczeństwie i kulturze duchowej”¹

Trzeba więc umacniać wiarę w wychowawczy sens humanistyki i przeciwstawiać się różnym poglądom redukcjonistycznym.

Innym nurtem myślenia mogłaby być analiza współczesnych funkcji szkoły wyższej, a w tym i wyższej szkoły wojskowej. Obok przygotowania zawodowego, prowadzącego się do uzyskiwania przez absolwentów wysokich kwalifikacji, bardzo ważna jest edukacja humanistyczna, umożliwiająca aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, upowszechnianie ogólne przyjętych wartości (głównie pokoju, sprawiedliwości, równości i wolności), a także umiejętność komunikowania się z innymi ludźmi i wykorzystywania nowych technologii w realizacji zadań edukacji ustawicznej.

Być może jednak należałoby skupić uwagę na adaptowaniu najnowszej myśli humanistycznej i społecznej do potrzeb sił zbrojnych demokratycznego państwa i członka NATO. Wówczas też możliwe byłoby zwrócenie uwagi na konieczność

¹ J.Kozielecki, Przedmowa, (w:) Humanistyka przełomu wieków, pod red. Józefa Kozieleckiego, Warszawa 1999, wyd. „ŻAK”, s. 8.

doceniania wiedzy o człowieku i o przewodzeniu ludźmi wolnymi, a zarazem odpowiedzialnymi, stale traktowanymi podmiotowo.

Obok adaptacji wiedzy humanistycznej do potrzeb i specyfiki kształcenia kadr wojskowych, głównie oficerskich, konieczne jest jej rozwijanie i udoskonalanie.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę naukowego przedstawienia edukacyjnego i badawczego dorobku najpierw Wydziału Nauk Humanistycznych, a później Instytutu Nauk Humanistycznych AON w latach 1990 – 1999. Celem tego tomu jest pokazanie współczesnej i przyszłej roli nauk humanistycznych nie tylko w kształceniu kadr oficerskich, ale również w życiu armii i całego społeczeństwa.

Organizatorom konferencji bardziej zależało na tym, by obok zwątpień i wahań powodowanych narzuconymi wizjami ukazać znaczenie odpowiedzialnego uprawiania humanistyki w uczelni wojskowej, aniżeli na tym, by zaprezentować fotograficzne odzwierciedlenie wszelkich działań WNH i INH AON.

W wielu referatach i głosach w dyskusji nie zabrakło również odniesień do sytuacji w wyższym szkolnictwie wojskowym i do jakości kształcenia kadr oficerskich. Niekiedy odnosi się wrażenie, iż wyższe uczelnie wojskowe niezmiennie żyją własnym rytmem, w całkowitym oderwaniu od tego co dzieje się na zewnątrz. Stąd też szczególnie niepokojące jest bezkrytyczne pozbywanie się wartościowych kadr oficerskich, w tym naukowo-dydaktycznych.

Zastawiające jest również dość powierzchowne i marginalne traktowanie dyscyplin naukowych zajmujących się człowiekiem, jego zachowaniem, systemem wartości i stosunkami społecznymi. Bywa i tak, że młody dowódca plutonu, absolwent wyższej uczelni wojskowej nie potrafi rozwiązywać problemów międzyludzkich, nie staje się przywódcą i wzorem do naśladowania, lecz bezkrytycznie uprawia skrajny rygoryzm, na ogół uniemożliwiający sprawne dowodzenie żołnierzami.

Nie chodzi jednak o to, by wszystko co złe w wojsku kojarzyć z niedostatkami i błędami w edukacji humanistycznej. O wiele ważniejsze jest łączenie badań naukowych z dydaktyką w uczelniach, bardziej śmiałe sięganie po doświadczenia innych armii i systematyczne doskonalenie fachowych i pedagogicznych kwalifikacji nauczycieli akademickich.

Wśród wielu zmian, jakie dokonują się w wyższych uczelniach wojskowych warto wskazać na interdyscyplinarne ujmowanie treści programowych. Jest to słuszny kierunek doskonalenia edukacji, pod jednym wszakże warunkiem, że określone treści są wykładane przez odpowiednio przygotowanych nauczycieli.

Konieczne jest także, systematyczne organizowanie dyskusji humanistów, przedstawicieli wyższych uczelni wojskowych i cywilnych. Zachęcają do tego stale narastające problemy jakości kształcenia kadr oficerskich, ściśle powiązane z istotą wyższego wykształcenia, jako podstawowego filaru praw człowieka, demokracji i zrównoważonego rozwoju.

W pracach nad doskonaleniem kształcenia humanistycznego kadr oficerskich nie może zabraknąć stałej wymiany doświadczeń z wyższymi uczelniami wojskowymi innych krajów, głównie członków NATO.

Zaprezentowany w niniejszym tomie dorobek Wydziału i Instytutu Nauk Humanistycznych był możliwy do osiągnięcia także dzięki sprzyjającemu klimatowi naukowemu i społecznemu, jaki wokół humanistyki wojskowej tworzyła Komenda Akademii Obrony Narodowej, a szczególnie jej Rektor Pan gen. broni prof. dr inż. Tadeusz JEMIOŁO.

Za tę niezmienną życzliwość, przejawy troski i stałe zainteresowanie problemami Wydziału, a potem Instytutu pragnę wyrazić serdeczne podziękowania.

Ryszard STĘPIEŃ

Jerzy GOTOWAŁA

WPROWADZENIE

„Niemal zawsze głównym celem sił zbrojnych było rozgrywanie wojen. Dziś ich głównym zadaniem jest niedopuszczenie do nich i miejmy nadzieję, że nie będzie już żadnego innego celu...”

Człowiek jest dość skomplikowaną istotą i jeśli przyrzeć mu się dokładnie starają się brać w nim górę przeciwstawne dążenia: te osobowościowe wewnętrzne i pochodzące z zewnątrz, z obcowania z innymi ludźmi. Z tego względu i jego wychowanie również przebiega zazwyczaj w dwóch krzyżujących się często płaszczyznach: życia jednostkowego i zbiorowego, społecznego przy czym nie starając się żadnego z nich traktować priorytetowo, uczestniczy w nich niejako równocześnie. To jak się okazuje niezmiernie skomplikowany proces nawet w warunkach niezagrażonej niczym codzienności; cóż dopiero mówić o nim w warunkach kryzysowych, zagrożenia, konfliktu czy wojny.

Od niedawna funkcjonujemy jako państwo i jego Siły Zbrojne w strukturach NATO. Już dziś (a zapewne będzie tak i w przyszłości) przebieg sytuacji kryzysowych a tym bardziej konfliktów zbrojnych nie jest określany jednostkowo, indywidualnie a podejmowany przez inicjatora zbiorowego, sojuszniczego. A i narzędzia ich rozwiązywania – technika – również nie ewoluują dowolnie, samodzielnie: jej modernizacja, doskonalenie, tworzenie nowych rodzajów i wykorzystanie jest rezultatem tej zbiorowej decyzji. Zatem o przyszłości, o sposobach rozwiązania kryzysu czy konfliktu decydować będą zespoły, zbiorowości ludzkie. Dziś na zespołową, koalicyjną, zbiorową mądrość przeniesiono ogromną odpowiedzialność. Także na mądrość, zaradność, wyobraźnię dowódców i wojskowych sztabów. Podkreślam to dlatego, że za moment coraz częściej, coraz szerzej, coraz wyraźniej będziemy w nich uczestniczyli.

Jak kształtować osobowość takich dowódców i oficerów sztabów?. Jak doskonalić? Jak uzyskiwać pożądane zachowania?

Nieco w nowym świetle jawi się problem dowódczej odpowiedzialności, nieco złagodzony jak wskazują niektórzy wizjonerzy, w końcu XX wieku. Proszę zauważyć – twierdzą oni – że w każdym konflikcie najważniejsze postacie historyczne „grają swoje dziejowe role” otoczeni olbrzymią rzeszą swego rodzaju statystów o ludnością cywilną. Przez większą część wieku to oni byli ofiarami każdego konfliktu. Przypomnijmy: w Europie w czasie ostatniej, najokrutniejszej z wojen zginęło 50 milionów osób i niemal 20 milionów żołnierzy. Model ten powtórzony został potem w Wietnamie, Afganistanie czy Czeczenii.

Broń precyzyjnego rażenia miała zmienić tę sytuację. Ci wizjonerzy są zdania, że będą to już „czyste wojny”, w których ludność cywilna nie będzie cierpiała. Uświadomiono sobie wprawdzie, że uśmiercanie cywili nie jest celem wojny, ale czy niszczone środkami bojowymi infrastruktura (domy, mosty, sieć wodociągowa, system energetyczny) nie jest równie uciążliwa? Czy nie obraca niezadowolenia, złości, odwetu przeciwko walczącym bez względu coraz częściej na to, czy to nieprzyjaciel czy swój?

Współczesny oficer musi być do takich sytuacji przygotowany. Musi być programistą, wojownikiem i mediatorem. Musi nieść gałązkę oliwną lecz w określonych sytuacjach błyskawicznie sięgnąć po miecz.

Także we współczesnych operacjach wojskowych mimo wysoce uzawodowionych armii rolę zasadniczą wciąż odgrywają dwie grupy aktorów: poborowi i dowódcy. Lecz obecnie wykorzystują znacznie nowocześniejsze niż dotychczas narzędzia wojny: elektroniczne systemy o zdecydowanie większym zasięgu, większej precyzji oddziaływania i bardziej niszczycielskiej sile. Wymagać to musi znacznie szerszej wiedzy, dokładniejszego przygotowania specjalistycznego, ale też znacznie bogatszej wyobraźni i psychicznej odporności.

Jeśli przyjąć, że dowódcy będą realizować funkcje kierownicze w sojuszniczym, koalicyjnym systemie wówczas niezbędne są cechy osobowości przełożonego uwzględniające tradycję, cechy narodowościowe, kulturę podwładnego. Już dziś trzeba umiejętnie prognozować uwarunkowania dla kształtowania odpowiednich cech, właściwych zachowań nowoczesnego dowódcy. Skoro zaś realizowanie tych funkcji

odbywa się z ludźmi i poprzez ludzi, dodajmy w ludzkim przecież otoczeniu – to nowoczesny dowódca musi być specjalistą, ekspertem w kierowaniu międzynarodową społecznością, umiejętnie kształtować ich zachowania i postawy lecz i współpracować w akcjach pokojowych z nieprzychylnym często otoczeniem. Stąd elementy obserwacji otoczenia, oceny sytuacji, stawiania hipotez i wyciągania wniosków muszą być w naturalny sposób wybudowane w funkcje sprawowane przez dowódców. Dziś idzie bowiem o to, aby dowódcy kierowali się obiektywną wiedzą o psychologicznych prawidłowościach zachowań ludzkich, a nie ludzką intuicją.

Konferencja dzisiejsza oprócz podsumowania dokonań naszego Instytutu Nauk Humanistycznych ma zająć się także jego rolą w prowadzeniu badań, dydaktyce i popularyzacji wiedzy humanistycznej. Wysilek jego pracowników w kształtowaniu osobowości dowódców jednostek naszych Sił Zbrojnych, ich wyobraźni, wewnętrznego bogactwa jest wyraźny, jest dostrzegalny. W jakim stopniu sprościli zadaniom? Jak pomnożyć ich dorobek? Jak oceniają swój finalny produkt? Jakie winniśmy dostrzegać kierunki doskonalenia pracy? Gdzie dostrzegamy jeszcze wolne pole do prowadzenia badań?

Jestem przekonany, że na dzisiejszym spotkaniu znajdziemy odpowiedzi na te i cały szereg innych pytań. Konferencję uznaję za otwartą.

Ryszard STĘPIEŃ

EDUKACYJNE FUNKCJE INSTYTUTU (WYDZIAŁU) NAUK HUMANISTYCZNYCH I JEGO ROLA W UPOWSZECHNIANIU WIEDZY HUMANISTYCZNEJ.

Wraz z utworzeniem w dniu 1 października 1990 r. Akademii Obrony Narodowej, rozpoczął funkcjonowanie Wydział Nauk Humanistycznych (WNH). Warto przypomnieć, że Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 maja 1990 r. w sprawie utworzenia AON stawiało przed tą uczelnią następujące zadania:

1. „ kształcenie wysoko kwalifikowanych kadr dowódczych, sztabowych, specjalistycznych oraz naukowych i dydaktycznych na potrzeby Sił Zbrojnych,
2. przygotowanie kadr administracji państwowej i gospodarczej do wykonania specjalistycznych zadań w dziedzinie obronności,
3. prowadzenie działalności naukowo-badawczej w dziedzinie nauk wojskowych oraz nauk humanistycznych i ekonomicznych.²

Pracownicy Wydziału podjęli realizację zajęć dydaktycznych na Wydziale Wojsk Lądowych i na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

Ponadto kontynuowali kształcenie studentów na kierunkach: pedagogicznym i historycznym co było naturalną konsekwencją przejęcia edukacyjnych zadań byłej Wojskowej Akademii Politycznej. W roku akademickim 1990/1991, na III roku stacjonarnych studiów magisterskich edukacją objętych było 84 studentów (w tym 53 na kierunku pedagogicznym, 31 na historycznym). Na II roku studiów było 73 studentów (w tym 37 na kierunku pedagogicznym i 36 na historycznym).

Łącznie WNH kształcił 157 oficerów, studentów studiów stacjonarnych. Ponadto realizowane były zaoczne studia magisterskie i studia doktoranckie.

² Dz.U.RP, Nr 37, z dnia 7 czerwca 1990 r., poz. 208.

Na podstawie tych kilku zaledwie informacji można wyrazić przekonanie, iż problematyka humanistyczna stała się bez większych przeszkód znaczącym ogniwem edukacji kadr dowódczych i wychowawczych w AON. W rzeczywistości jednak sytuacja była wyjątkowo złożona i trudna.

Twierdzenie, iż nauki humanistyczne muszą współtworzyć podstawy ogólnej kondycji intelektualnej, erudycji i samodzielności oficerów w poznawaniu oraz interpretowaniu świata, nie zawsze można było powiązać z szerokim nurtem edukacji dowódczo-sztabowej. Podobnie przedstawiał się problem koniecznego wiązania dyscyplin humanistycznych z rozwojem aktywności twórczej słuchaczy i przygotowaniem ich do ustawicznego samokształcenia oraz zdobywania niezbędnej orientacji w zachodzących przemianach społeczno-politycznych w kraju i na świecie.

Istotnym wyznacznikiem edukacyjnego funkcjonowania Wydziału Nauk Humanistycznych były cele i zadania jakie przed nim postawiono w październiku 1990 r.

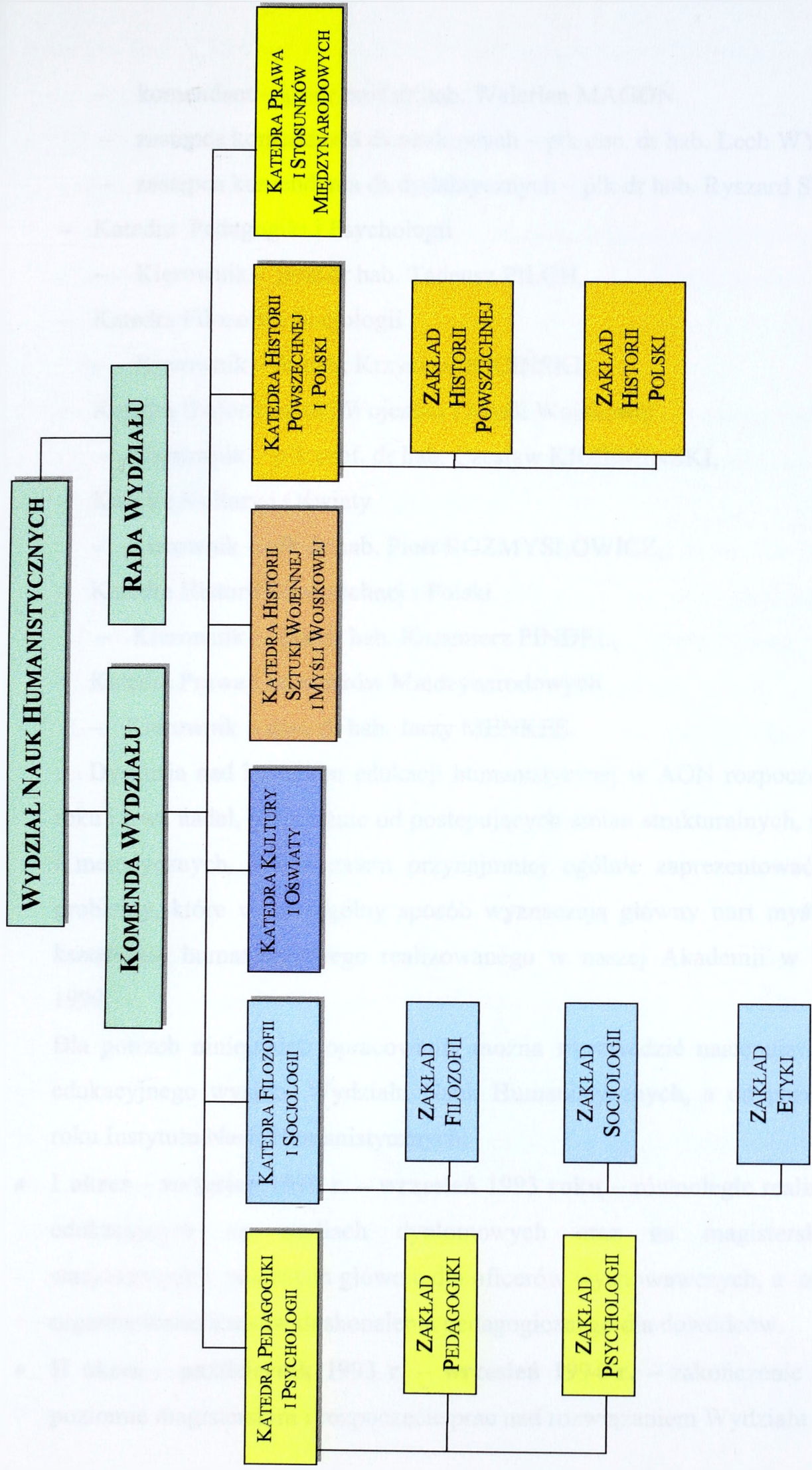
Głównym celem działalności edukacyjnej Wydziału było kształcenie humanistyczne kadr dowódczo-sztabowych oraz realizowanie stacjonarnych i zaocznych studiów magisterskich na dwóch kierunkach: pedagogika i historia.

Do najważniejszych zadań Wydziału zaliczono: prowadzenie badań naukowych, rozwijanie teorii i praktyczne stosowanie uzyskiwanych wyników badań, współudział w kształceniu kadr dowódczych, kształcenie i doskonalenie pedagogiczne pracowników naukowo-dydaktycznych wyższych uczelni wojskowych oraz dowódców, opracowywanie ekspertyz dla potrzeb Ministerstwa Obrony Narodowej i Sztabu Generalnego WP, utrzymanie stałej współpracy z uczelniami wojskowymi i cywilnymi w zakresie problematyki humanistycznej, popularyzowanie wiedzy humanistycznej głównie przez publikacje i osobisty udział pracowników Wydziału w życiu naukowym i kulturalnym wojska oraz środowiska cywilnego.

Struktura WNH była następująca (rys 1)³:

– Komenda Wydziału:

³ Szczegółowe wykazy pracowników Wydziału Nauk Humanistycznych i Instytutu Nauk Humanistycznych przedstawiają załączniki 1,2 i 3)

Rys.1. Struktura Wydziału Nauk Humanistycznych w latach 1990 - 1994

- komendant – kmdr prof.dr hab. Walerian MAGOŃ,
- zastępca komendanta ds.naukowych – płk doc. dr hab. Lech WYSZCZELSKI,
- zastępca komendanta ds.dydaktycznych – płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ,
- Katedra Pedagogiki i Psychologii
 - Kierownik - prof.dr hab. Tadeusz PILCH,
- Katedra Filozofii i Socjologii
 - Kierownik – dr hab. Krzysztof KICIŃSKI,
- Katedra Historii Sztuki Wojennej i Myśli Wojskowej
 - Kierownik - płk prof. dr hab. Czesław KRZEMIŃSKI,
- Katedra Kultury i Oświaty
 - Kierownik – płk dr hab. Piotr ROZMYSŁOWICZ,
- Katedra Historii Powszechnej i Polski
 - Kierownik - płk dr hab. Kazimierz PINDEL,
- Katedra Prawa i Stosunków Międzynarodowych
 - Kierownik - doc. dr hab. Jerzy MENKES.

Dyskusja nad kształtem edukacji humanistycznej w AON rozpoczęła się w 1990 roku i trwa nadal, niezależnie od postępujących zmian strukturalnych, programowych i metodycznych. Warto zatem przynajmniej ogólnie zaprezentować te poglądy i problemy, które w szczególny sposób wyznaczają główny nurt myślenia o istocie kształcenia humanistycznego realizowanego w naszej Akademii w latach 1990 – 1999.

Dla potrzeb niniejszego opracowania można wprowadzić następującą periodyzację edukacyjnego wysiłku Wydziału Nauk Humanistycznych, a od października 1994 roku Instytutu Nauk Humanistycznych:

- **I okres – wrzesień 1990 r. – wrzesień 1993 roku** – równoległe realizowanie zadań edukacyjnych na studiach dyplomowych oraz na magisterskich studiach stacjonarnych i zaocznych głównie dla oficerów wychowawczych, a od maja 1991 r. organizowanie kursów doskonalenia pedagogicznego dla dowódców.
- **II okres – październik 1993 r. – wrzesień 1994 r.** – zakończenie kształcenia na poziomie magisterskim i rozpoczęcie prac nad rozwiązaniem Wydziału i utworzeniem

Instytutu Nauk Humanistycznych (przy jednoczesnym przejściu kadry i pracowników cywilnych z rozwiązanego Instytutu Dydaktyki Wojskowej).

- **III okres – październik 1994 r. do chwili obecnej** - systematyczne modernizowanie programów kształcenia, szersze niż dotychczas upowszechnianie zagadnień edukacji dla bezpieczeństwa i całkowity zanik różnych form doskonalenia pedagogicznego dowódców. Systematyczne zmniejszanie się stanu ilościowego pracowników Instytutu, a także przeniesienie jesienią 1996 r. Zakładu Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego do Wydziału Wojsk Lądowych.

Utworzenie (w październiku 1998 r.) Zaocznego Podyplomowego Studium Edukacji Obronnej przeznaczonego głównie dla nauczycieli przysposobienia obronnego, oficerów i pracowników administracji państwowej.

Kolejny, **IV okres** rozpocznie się niewątpliwie w październiku bieżącego roku, bowiem Akademia Obrony Narodowej rozpoczyna realizację studiów magisterskich dla słuchaczy studiów dyplomowych (tzw. Program 2000”). Równocześnie Instytut Nauk Humanistycznych podejmuje starania o uzyskanie zgody na uruchomienie Zaocznych Podyplomowych Studiów Kształcenia Blokowego (specjalność: Historia i społeczeństwo).

Realizacja celów i zadań dydaktycznych w latach 1990 – 1993 – I okres

Rozpatrywanie minionych dziewięciu lat przez pryzmat edukacyjnych funkcji Wydziału, a później Instytutu Nauk Humanistycznych wymaga uwzględnienia określonych cezur czasowych. Równocześnie jednak warto podkreślić, że permanentnie brakowało i nadal brakuje rzetelnej informacji na temat perspektyw rozwojowych Wydziału (Instytutu) lub planowanych w najbliższej przyszłości zmian programowo-strukturalnych.

Zmiana z całą pewnością jest metafizyką naszego wieku i dlatego trudno doszukiwać się w tym względzie złej w roli przełożonych, ale życie w ciągłym nadszaniu za potrzebą wprowadzenia kolejnych zmian może oddziaływać destrukcyjnie.

Pracownicy Wydziału przyjęli trwałe założenie, iż dobrze uprawiana dydaktyka wymaga solidnej bazy źródłowej i materiałowo-technicznej. Dlatego też w roku

akademickim 1990/1991 utworzono gabinety przedmiotowe pedagogiki, dydaktyki, kultury języka, kultury i oświaty, komunikowania społecznego, nauk o polityce, historii powszechnej, historii Polski i historii wojskowości.

Powstała nowoczesna dyspozytornia technicznych środków nauczania. Rozpoczęto intensywne prace nad przygotowaniem wydziałowej biblioteki, w której zgromadzona byłaby literatura z zakresu nauk humanistycznych, i czytelnicy.

W katedrach dokonano przeglądu literatury i materiałów dydaktycznych pod kątem ich przydatności do realizacji zmodyfikowanych programów kształcenia. Wyższą formą doskonalenia pedagogicznego kadry były systematycznie organizowane zajęcia pokazowe z wykorzystaniem środków audiowizualnych i mikrokomputerów.

Istotnym wyznacznikiem jakości procesu dydaktycznego realizowanego przez pracowników Wydziału Nauk Humanistycznych w latach 1990 – 1993 byli poziom przygotowania słuchaczy Wydziału Wojsk Lądowych oraz Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej do organizowania i prowadzenia działalności wychowawczej wśród kadry zawodowej i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej.

Stopniowo zwiększał się udział pracowników WNH w przygotowywaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych oraz podróży studyjnych. W ten sposób możliwe stało się ściślejsze powiązanie zagadnień psychologii, socjologii, etyki i pedagogiki z praktyką szkolenia wojskowego.

Powierzenie dowódcom pełnej odpowiedzialności za wychowanie w wojsku sprawiło, iż w maju 1991 roku zorganizowano pierwszy w Akademii Obrony Narodowej kurs doskonalenia pedagogicznego dla dowódców kompanii. Organizatorem tego kursu i kolejnych, także dla dowódców pułków i brygad był Wydział Nauk Humanistycznych⁴. Kursy trwały około 12 dni i obejmowały między innymi takie tematy, jak: tradycje przywództwa i ich wykorzystanie we współczesnej armii, kultura dowodzenia, rozwiązywanie konfliktów interpersonalnych w zespołach, swoboda i przymus w wychowaniu wojskowym, kultura języka w pracy dowódcy, prawa człowieka i ich

⁴ Kursy zainicjował Departament Wychowania WP, a z ich przebiegiem zapoznawała się Społeczna Rada Programowa, jako organ opiniujący i doradczy Wiceministra Obrony Narodowej ds. Wychowawczych Bronisława Komorowskiego. Przewodniczącym Prezydium Rady został prof. Jerzy Skowronek, członkami prof. I. Rusin (UW), prof. J. Sztumski, (UJ); prof. K. Kiciński (WNH AON), dr S. Sławiński (MEN), płk dr hab. R. Stępień (WNH AON)

przestrzeganie w warunkach służby wojskowej, współdziałanie dowódcy z kapelanem wojskowym.

Kursy doskonalenia pedagogicznego były wyjątkowo dobrą płaszczyzną dyskusji teoretyków i praktyków wychowania wojskowego, sprzyjały upowszechnianiu najlepszych idei pedagogicznych i rozwiązań metodycznych, a także umożliwiały bezpośrednio wzbogacanie edukacji w AON, poprzez aktualizowanie rzeczywistości wychowawczej w Siłach Zbrojnych

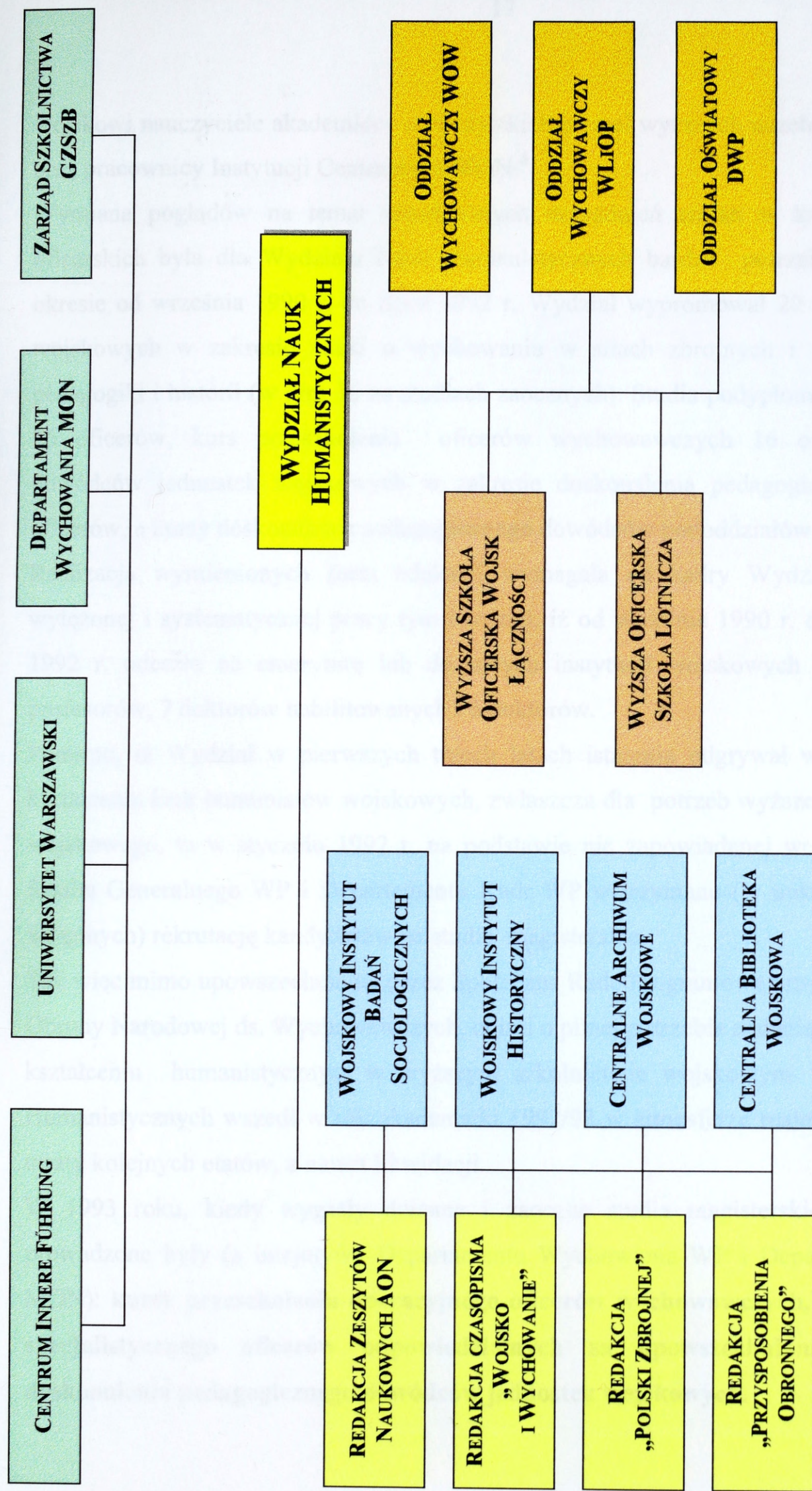
Działalność dydaktyczna Wydziału Nauk Humanistycznych AON w latach 1990 – 1993 była znaczącym odniesieniem dla wszelkich poszukiwań i zmian w edukacji humanistycznej w wyższym szkolnictwie wojskowym. Pracownicy Wydziału preferowali szeroką ofertę programową, obejmującą: pedagogikę, filozofię, psychologię dowodzenia, socjologię wojska, historię dyplomacji, stosunki międzynarodowe, kulturę języka, prawo wojskowe i wojenne oraz historię sztuki wojennej.

Uczestniczyli także w bardzo wielu dyskusjach na szczeblu sił zbrojnych, opowiadając się za potrzebą opracowania modelu kształcenia humanistycznego kadr oficerskich i przeciwstawiając się różnym przejawom osłabiania roli edukacji humanistycznej.⁵

Jedną z form tworzenia środowiska naukowego z udziałem wojskowych i cywilnych nauczycieli akademickich były umowy o współpracy między WNH i Wyższą Szkołą Oficerską Wojsk Łączności (1992 r.) oraz Wyższą Oficerską Szkołą Lotniczą (1993 r.). (zob. rys. 2) Wśród wielu wspólnych zamierzeń dydaktycznych ujętych w planach współpracy były wykłady nauczycieli z WNH w wymienionych uczelniach.

Znaczącym wydarzeniem dla dydaktyki i wychowania w AON i w wojsku, była zorganizowana w dniu 16 listopada 1993 r. konferencja naukowa na temat: „Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian”. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż po raz pierwszy po 1989 r. o edukacji w wojsku dyskutowali cywilni pedagodzy i

⁵ Wśród najczęściej zabierających głos, na ten temat byli: kmdr prof. W. Magoń, płk dr hab. L. Wyszczelski, płk dr hab. R. Stępień, prof. T. Pilch, prof. K. Kiciński, prof. J. Menkes, płk doc. dr hab. Z. Markocki, płk prof. R. Rosa, płk dr hab., P. Rozmysłowicz, płk dr hab. K. Pindel, płk dr B. Rokicki, płk dr B. Rudnicki, płk dr L. Kanarski, prof. S. Korycki

Rys.2. Zakres współpracy Wydziału Nauk Humanistycznych z uczelniami wyższymi, ośrodkami działalności wychowawczej i innymi instytucjami w latach 1990 - 1994

wojskowi nauczyciele akademicy ze wszystkich niemal wyższych uczelni wojskowych oraz pracownicy Instytucji Centralnych MON.⁶

Wymiana poglądów na temat teoretycznych uzasadnień zmian w kształceniu kadr oficerskich była dla Wydziału Nauk Humanistycznych bardzo potrzebna bowiem w okresie od września 1990 r. do lipca 1992 r. Wydział wypromował 20 doktorów nauk wojskowych w zakresie nauki o wychowaniu w siłach zbrojnych i 196 magistrów pedagogiki i historii (w tym 56 na studiach zaocznych). Studia podyplomowe ukończyło 26 oficerów, kurs przeszkolenia oficerów wychowawczych 16 oficerów, kursy dowódców jednostek wojskowych w zakresie doskonalenia pedagogicznego - 214 oficerów, a kursy doskonalenia pedagogicznego dowódców pododdziałów 28 oficerów.

Realizacja wymienionych form edukacji wymagała od kadry Wydziału niezwykle wyężonej i systematycznej pracy tym bardziej, iż od września 1990 r. do października 1992 r. odeszło na emeryturę lub do innych instytucji wojskowych i cywilnych 7 profesorów, 7 doktorów habilitowanych i 6 doktorów.

Pomimo, iż Wydział w pierwszych trzech latach istnienia odgrywał wiodącą rolę w kształceniu kadr humanistów wojskowych, zwłaszcza dla potrzeb wyższego szkolnictwa wojskowego, to w styczniu 1992 r. na podstawie nie zapowiadanej wcześniej decyzji Sztabu Generalnego WP i Departamentu Kadr WP wstrzymano (w trakcie egzaminów wstępnych) rekrutację kandydatów na studia magisterskie.

Tak więc mimo upowszechnianej przez Społeczną Radę Programową przy wiceministrze Obrony Narodowej ds. Wychowawczych, opinii o pilnej potrzebie nadania większej rangi kształceniu humanistycznym w wyższym szkolnictwie wojskowym. Wydział Nauk Humanistycznych wszedł w rok akademicki 1992/93 w atmosferze realnego zagrożenia utraty kolejnych etatów, a nawet likwidacji.

W 1993 roku, kiedy wygasłyienne i zaoczne studia magisterskie w Wydziale prowadzone były (z inicjatywy Departamentu Wychowania WP i Departamentu Kadr MON): **kursy przeszkolenia operacyjnego oficerów wychowawczych, przeszkolenia specjalistycznego oficerów odpowiedzialnych za upowszechnianie tradycji i doskonalenia pedagogicznego dowódców jednostek wojskowych.**

Z perspektywy minionych lat można tylko wyrazić głęboki smutek, że w 1993 roku, kiedy wstrzymano rekrutację na stacjonarne studia magisterskie i tym samym poddano w wątpliwość sens utrzymywania Wydziału, zabrakło wyobraźni edukacyjnej, by na przykład rozwijać studia magisterskie zaoczne dla kadry sił zbrojnych. W ten sposób możliwe byłoby utrzymanie zatrudnienia wysoko kwalifikowanej kadry humanistycznej wojska, wykorzystanie nowoczesnej bazy materiałowo-technicznej i lokalowej (własne studio telewizji dydaktycznej i czytelnia wyposażona w podstawowe źródła wiedzy humanistycznej) oraz utworzenie w Akademii Obrony Narodowej silnego centrum humanistyki wojskowej.⁷

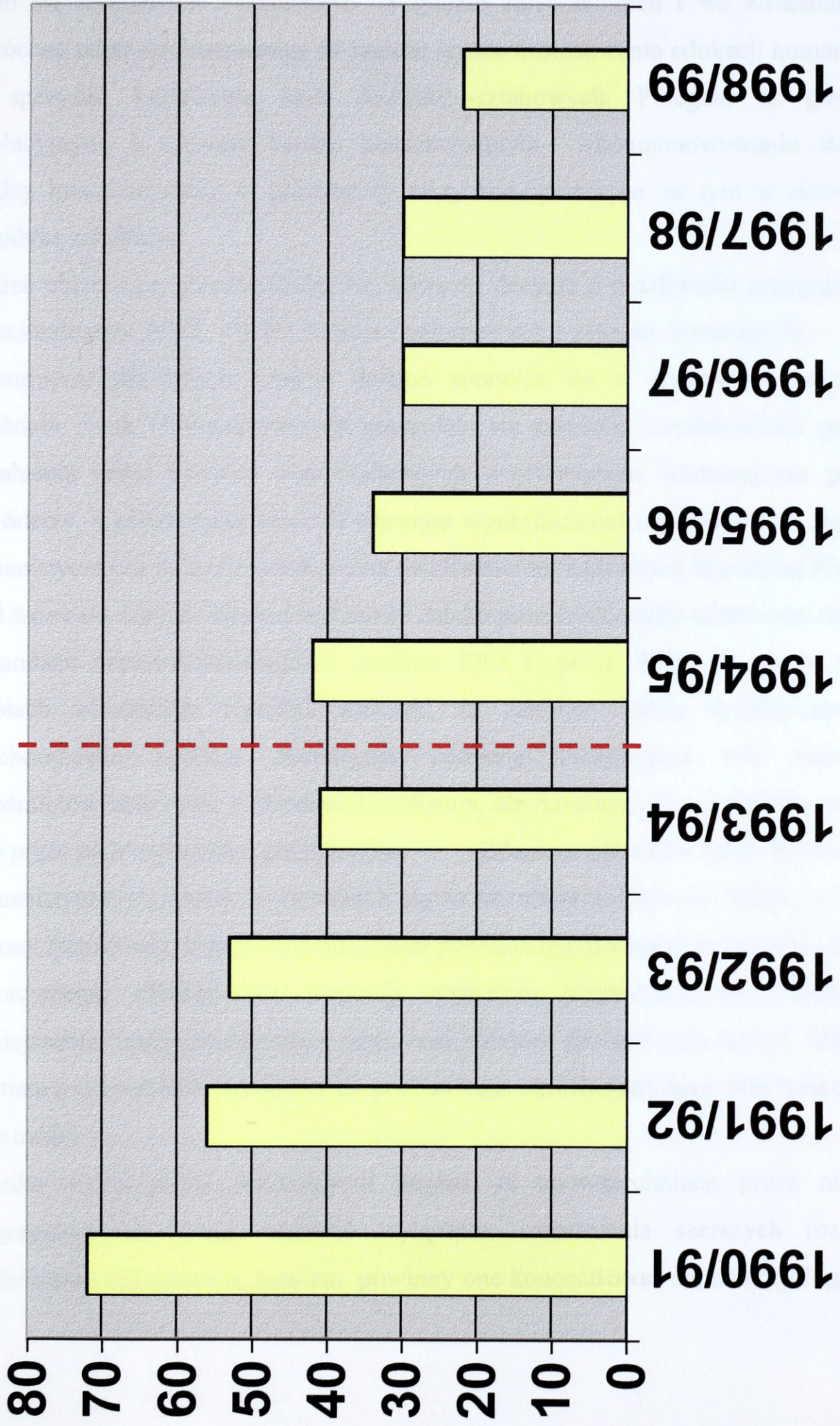
Działalność dydaktyczna WNH w roku akademickim 1993 – 1994.

Realizację zadań edukacyjnych, w roku akademickim 1993/1994 podjęło 43 nauczycieli akademickich, w tym 1 profesor, 14 doktorów habilitowanych i 28 doktorów. (Zob. rys. 3). Wśród przedmiotów nauczania wykładanych na wydziale Wojsk Lądowych były następujące : historia sztuki wojennej (90 godz.), pedagogika wojskowa (16 godz.), socjologia wojska (20 godz.), filozofia (18 godz.), metodyka oddziaływań wychowawczych w warunkach bojowych (18 godz.), psychologia dowodzenia (10 godz.), stosunki międzynarodowe (24 godz.), historia dyplomacji (16 godz.), kultura języka (24 godz.), prawo wojskowe i wojenne (22 godz.).

Formułując główne założenia edukacyjne eksponowano twierdzenie, iż absolwenci AON będą kształtować w najbliższej przyszłości obraz polskiej armii głównie w różnych formach współpracy z przedstawicielami armii innych państw i w podejmowaniu nie tylko zagadnień militarnych, ale także humanistycznych i

⁶ Zob. Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian. Materiały z konferencji naukowej 16 listopada 1993 r., s. 6, pod red. nauk. Z.Markockiego i R.Stępnia, Warszawa 1994, AON.

⁷ Warto nadmienić, że Komenda Wydziału występowała z wieloma propozycjami kontynuowania studiów magisterskich, jednak istniejący wówczas klimat społeczny wokół oficerów wychowawczych skutecznie odwrócił uwagę decydentów od istotnych zagadnień i humanistycznej edukacji kadry oficerskiej

Rys.3. Liczba nauczycieli akademickich WNIH i INH w latach 1990 - 1999

społecznych. W wyniku zgłaszania przez Wydział różnych propozycji dydaktycznych, udało się zrealizować dodatkowo 78 godzin zajęć w lipcu i we wrześniu 1993 r. Zwrócono także większą uwagę na jeszcze lepsze dostosowanie edukacji humanistycznej do specyfiki kształcenia kadr dowódczo-sztabowych. Polegało to głównie na ewolucyjnym, a zarazem bardzo konsekwentnym wkomponowywaniu składników wiedzy humanistycznej w przedmioty taktyczno-operacyjne, w tym w dowodzenie i metodykę szkolenia.

Bardzo obiecująco przedstawiała się wówczas decyzja o możliwości przygotowywania przez studentów WWL i WWLiO prac dyplomowych z zakresu humanistyki.

Zrozumienie dla takich właśnie działań sprawiło, że w środowisku pracowników Wydziału Nauk Humanistycznych umacniała się potrzeba konstruowania programów kształcenia coraz bardziej odpowiadających oczekiwaniom edukacyjnym przyszłych dowódców, a coraz mniej bliskich własnym wyobrażeniom o gruntownym studiowaniu humanistycznych dziedzin wiedzy oraz możliwościom kadrowym Wydziału. Problem ten miał wówczas szerszy zakres i wykraczał daleko poza środowisko uczelniane AON.

Z sondażu przeprowadzonego w grudniu 1993 r. przez WIBS w pięciu wyższych szkołach oficerskich wynikał wniosek, iż zarówno kadra dydaktyczna, jak i podchorążowie zgodnie dostrzegają potrzebę zwiększenia roli różnorodnych przedmiotów nauczania w procesie kształcenia, ale humanistyczne dziedziny wiedzy nie były przez nich traktowane priorytetowo. Zdaniem członków Rady Wydziału Nauk Humanistycznych, którzy wypowiedzieli się na ten temat w styczniu 1994 r. w Akademii Obrony Narodowej wiedza humanistyczna powinna być podstawą kształcenia taktyczno-operacyjnego. Dlatego też niepokój wzbudziła propozycja, by zmierzając do zmniejszenia liczby przedmiotów nauczania niektóre spośród nich łączyć. Mogłoby to, zdaniem pracowników prowadzić do pozbawienia określonych dyscyplin naukowych ich tożsamości.

Ponadto socjologowie prezentowali pogląd, iż upowszechniane przez nich treści programowe nie mogą stanowić wyłącznie uzupełniania szerszych rozważań o wychowaniu wojskowym, bowiem powinny one koncentrować się na socjologii procesu

walki, socjologicznej ocenie przeciwnika, socjologicznych problemach kierowania zespołami ludzkimi oraz na podstawowych pojęciach i problemach socjologii.

Pracownicy Katedry Historii Powszechnej i Polski zwracali uwagę na fakt, iż dowódcy, w pełni obecnie odpowiedzialni za wychowanie żołnierzy powinni gruntownie znać historię własnego narodu i państwa umiejscawianą w panoramie dziejów powszechnych. Z tej racji, przeciwstawiając się próbom łączenia przedmiotów nauczania, propagowali przywrócenia edukacji obejmującej interpretację najnowszej historii Polski i powszechnej w wymiarze około 30 godzin dydaktycznych.

Problem ewentualnego łączenia różnych przedmiotów nauczania był szczegółowo i krytycznie prezentowany w wystąpieniu Dziekana WNH na posiedzeniu Senatu AON w dniu 30 marca 1994 r..

Wówczas też zgłoszone zostały następujące propozycje zwiększania udziału humanistyki wojskowej w kształceniu dyplomowym słuchaczy AON:

- Biorąc pod uwagę zmiany strukturalne i rzeczowe w naszej armii, a szczególnie tendencje w modernizacji wyższego szkolnictwa wojskowego, należy podjąć próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie kim przede wszystkim ma być absolwent AON i w jakim zakresie jego walory osobowo-zawodowe mogą zależeć od edukacji humanistycznej;
- Jedną z głównych zasad określających udział pracowników dydaktycznych WNH w procesie kształcenia słuchaczy studiów dydaktycznych powinno być wielostronne uczestnictwo nie tylko w zajęciach programowych, ale także w pracach zespołów autorskich przygotowujących koncepcje ćwiczeń taktycznych, w grupach naukowo-badawczych podczas ćwiczeń w okręgach wojskowych, w opracowaniu materiałów wzbogacających i uzupełniających treści szkolenia, a niezbędnych studentom i kadrze naukowo-dydaktycznej;
- W efekcie systematycznie realizowanych zajęć panelowych z zakresu taktyki i sztuki operacyjnej, a także w procesie badań naukowych prowadzonych w uczelni powinny powstawać zbiorowe opracowania nauczycieli akademickich ze wszystkich wydziałów;

- Problematykę humanistyczną należy uwzględnić także w programach studiów podyplomowych, PSOS i kursów, szczególnie wówczas gdy jej zakres treściowy, jest zgodny z celami kształcenia i oczekiwaniami słuchaczy;
- W celu rozwijania zainteresowań humanistycznych kadry zawodowej i słuchaczy uzasadnione jest uruchomienie wszechniczy wiedzy np. pedagogicznej, filozoficznej, socjologicznej itp.
- Jednym z ważniejszych źródeł wiedzy o rzeczywistości wojskowej należy uczynić wyniki badań prowadzonych wspólnie przez wojskowych i cywilnych pracowników naukowych. Dlatego też potrzebne jest organizowanie cyklicznych, interdyscyplinarnych seminariów w wyniku których można będzie wydawać konkretne publikacje.

Realizacja procesu dydaktycznego w roku akademickim 1993/1994 była okazją do bardzo wielu przewartościowań w zakresie treści kształcenia, a jednocześnie był to czas pogłębionej refleksji nad ewentualną strukturą mającego powstać Instytutu Nauk Humanistycznych.

Katedra Filozofii i Socjologii Wojska obok ogólnych zagadnień polskiej myśli filozoficznej i perspektyw jej rozwoju wprowadziła tematykę z zakresu filozoficznych podstaw i koncepcji praw człowieka oraz ich realizacji w warunkach służby wojskowej. Coraz wyraźniej zarysowywała się także problematyka filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego.⁸

W programie nauczania pedagogiki wojskowej w efekcie różnorodnych, nie zawsze uzasadnionych sugestii zrezygnowano z odrębnego ujmowania historii wychowania wojskowego, dydaktyki i teorii wychowania. Uszczuplana godzinowo pedagogika wojskowa stanęła przed potrzebą udzielenia odpowiedzi na pytanie: czego uczyć lub ściślej jakimi treściami wypełnić program studiów, aby przygotować słuchaczy do realizacji pedagogicznych zadań w jednostkach wojskowych.

⁸ Zob. R.Rosa (red.) Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Materiały z konferencji naukowej odbytej 29 X 1992, Warszawa 1993.

Wśród wielu propozycji tematycznych coraz mniej było zagadnień poświęconych wychowaniu wojskowemu. Problematyka dydaktyczna natomiast nie tworzyła logicznie spójnej całości.

W aneksie do programów studiów dyplomowych na rok 1994/1995 zamiast dwóch odrębnych przedmiotów nauczania: pedagogika wojskowa i psychologia dowodzenia wprowadzono nowy przedmiot, pod nazwą: pedagogika i psychologia dowodzenia (łącznie 84 godziny, w tym 6 godzin na egzamin).

Treści zajęć dydaktycznych w obrębie pedagogiki wojskowej, obejmowały zaledwie 30 godzin i były ukierunkowane między innymi na poznawanie wojskowej myśli pedagogicznej wybitnych dowódców, sylwetek osobowych wybranych dowódców wychowawców i miejsca oraz roli dowódcy w kształceniu kadry zawodowej i żołnierzy.

Obecnie trudno byłoby ustalić główne przyczyny dokonywanych zmian programowych w poszczególnych przedmiotach nauczania. Na ogół tkwiły one w pewnych ogólnych ustaleniach na szczeblu Komendy uczelni, miały też swoje źródła w postanowieniach Komend i Rad Wydziałów lub wynikały z zabiegów modernizacyjnych podejmowanych przez daną katedrę, przy akceptacji Komendy i Rady Wydziału Nauk Humanistycznych. Najczęściej zmiany programów były powodowane wynikami badań efektywności kształcenia humanistycznego w AON. W tym, że jest to bardzo istotne źródło wiedzy dydaktycznej nie trzeba na ogół nikogo przekonywać.

Dlatego też wiele refleksji edukacyjnych nasuwały wyniki badań umiejętności dowódczych i wychowawczych studentów AON, przeprowadzone wiosną 1994 roku⁹

Z badań opinii kadry naukowo-dydaktycznej Wydziału Wojsk Lądowych na temat poziomu przygotowania kandydatów do studiów w AON wynika, iż są oni przygotowani przeciętnie - 22 wskazania – (66%), nisko – odpowiednio (24%) i bardzo nisko (3%). Dwie osoby nie wyraziły opinii (6%). Można więc stwierdzić, że oczekiwania wojskowych nauczycieli akademickich znacznie przewyższają poziom przygotowania potencjalnych słuchaczy.

⁹ Zob. R.Stępień, J.Bednarek, Stan i kierunki badań umiejętności dowódczych i wychowawczych studentów AON, (sprawozdanie z badań), Warszawa 1994, AON. Badaniami objęto 33 nauczycieli akademickich Wydziału Wojsk Lądowych, 25 Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz 50 słuchaczy z Wydziału Wojsk Lądowych i 20 z Wydziału Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej

Podstawą tak niskich ocen są nie tylko spostrzeżenia wynoszone z egzaminów wstępnych, ale także efekty późniejszej realizacji programu studiów. Świadczy to o wysokich wymaganiach kadry dydaktycznej WWL.

Jeśli chodzi o opinie studentów WWL AON na temat poziomu przygotowania do działalności dowódczej i wychowawczej w jednostkach wojskowych, to są one wyraźnie zróżnicowane.

W zakresie poziomu przygotowania do działalności dowódczej 25 osób (50%) twierdzi, iż jest on wysoki, 15 (30%) przeciętny, 4 (8%) – niski, 6 (12%) – bardzo niski.

Jeśli chodzi o ocenę poziomu przygotowania do prowadzenia działalności wychowawczej, to tylko 4 badanych słuchaczy (8%) stwierdziło, iż jest to poziom wysoki, 20 (40%) – przeciętny, 16 (32%) – niski, 6 (12%) – bardzo niski. Czterech słuchaczy (8%) nie wyraziło opinii na ten temat.

Nieco lepiej przedstawia się poziom przygotowania absolwentów WWLiOP do działalności dowódczej i wychowawczej w ocenie słuchaczy.

Spośród ogółu badanych 15 słuchaczy (60%) stwierdziło, że w zakresie wymogów pracy dowódczej zostali przygotowani na wysokim poziomie, 6 (30%) – na przeciętnym i 2 (10%) na bardzo niskim.

Znacznie niżej ocenione zostało przygotowanie badanych słuchaczy do działalności wychowawczej.

Jeden słuchacz (5%) stwierdził, że przygotowanie to jest na bardzo wysokim poziomie, 3 (15%), że na wysokim, 10 (50%) – na przeciętnym, 3 (15%) – na niskim, a 3 (15%) na bardzo niskim.

Wyjątkowo interesujące wydają się opisowe uzasadnienia wyrażonych opinii na temat poziomu przygotowania absolwentów AON do działalności wychowawczej.

Oto niektóre z nich:

1. Poziom przygotowania wysoki:

- „przedmioty humanistyczne przyczyniły się do podniesienia poziomu mojego przygotowania w zakresie działalności wychowawczej”
- „przed studiami w AON działalność tę prowadzi się intuicyjnie. Teraz natomiast oprócz wcześniej zdobytego doświadczenia posiadamy dobre podstawy

teoretyczne. Powiązanie teorii z praktyką powinno dać dobre rezultaty w działalności wychowawczej”

2. Poziom przeciętny:

- „mała ilość zajęć dydaktycznych; dominują typowe zajęcia teoretyczne”,
- „zbyt mało zajęć z zakresu problematyki społecznej i wychowawczej, z psychologii, socjologii i pedagogiki”,
- „zajęcia są prowadzone na wysokim poziomie, jednak przedstawiona problematyka jest mało praktyczna, nie poparta żadnymi ćwiczeniami”
- „na problematykę wychowawczą jest mało czasu w planie nauczania, ale wystarcza to na przygotowanie nas do przyszłej pracy w stopniu przeciętnym”

3. Poziom niski:

- „zbyt mało czasu poświęca się tym zagadnieniom. Praktycznie program jest tak przeładowany, iż nie ma możliwości oceniania swojej wiedzy,”
- „w tej dziedzinie nie mieliśmy żadnych lub prawie żadnych praktycznych umiejętności poza wyniesionymi z wychowania w domu lub z innych osobistych doświadczeń”,
- „zbyt mała ilość godzin, a dużo materiału”,
- „brak zajęć praktycznych, niewiele czasu na omówienie problemu, a ograniczony dostęp do informacji bieżącej”

Zarówno przedstawione opinie, jak i wiele innych zgromadzonych w toku omawianych badań stały się przedmiotem analizy w środowisku kadry WNH i AON.

Uznano wówczas, iż konieczne jest wprowadzenie do realizowanych już tematów głównie z pedagogiki, psychologii i socjologii wojska treści związanych z:

- kształtowaniem oraz rozwijaniem umiejętności dowódczych i wychowawczych;
- poznawaniem i kształtowaniem osobowości podwładnych;
- przygotowaniem i działaniem kadr w nowych uwarunkowaniach systemu obronnego RP;
- procesem przygotowania podległej absolwentowi AON kadry i żołnierzy zarówno do warunków życia i służbowej działalności w miejscach stałej dyslokacji, jak również w zmieniających się realiach szkolenia;

- współpracą i współdziałaniem z pozawojskowymi środowiskami administracji państwowej oraz z różnorodnymi instytucjami i organizacyjnymi społecznymi;
- działaniem wychowawczym w sytuacjach trudnych i z podkulturą młodzieżową w wojsku.

Wśród głównych wniosków i propozycji w zakresie kształcenia humanistycznego w AON zgłoszono następujące:

1. Treści i struktura dyscyplin (przedmiotów) humanistycznych realizowanych w Akademii powinny być ściślej powiązane z celami kształcenia i charakterystyką osobowo-zawodową absolwenta. Kształcenie humanistyczne nie może nie uwzględniać efektów edukacji w wyższych szkołach oficerskich, bowiem sprzyja to zakłóceniu drożności studiowania.

Szczególnie istotne jest wzbogacenie przygotowania słuchaczy w zakresie umiejętności kierowania (dowodzenia) zespołami ludzkimi. Umiejętności te mają służyć głównie usprawnianiu pełnienia różnorodnych funkcji dowódczych, organizowania i prowadzenia działalności wychowawczej i szkoleniowej, a także motywowania kadry do systematycznego doskonalenia własnych kwalifikacji, jak również intelektualnego ich rozwoju i poszerzania horyzontów poznawczych.

2. W modyfikowanych programach kształcenia humanistycznego - poprzez systematyczną selekcję dobieranych i porządkowanych informacji oraz form i metod - powinny znaleźć się treści najistotniejsze, posiadające związek z praktyką dowodzenia i wychowania, a zwłaszcza kierowania zespołami ludzkimi oraz z nowymi rolami pełnionymi przez dowódców - wychowawców w jednostkach wojskowych.

3. W programach kształcenia studentów poszczególnych **wydziałów AON należy zawrzeć uniwersalne treści**, wynikające z charakteru służby w Wojsku Polskim, z cech osobowo-zawodowych niezbędnych każdemu oficerowi oraz z potrzeb kształtowania jego walorów intelektualnych i etycznych. Znaczna część programów nauczania socjologii, pedagogiki i psychologii może być wspólna, a pozostała powinna uwzględniać specyfikę pierwszego stanowiska służbowego, na które kierowany jest absolwent uczelni.

4. Wzbogacić istniejące programy kształcenia o tematy, które byłyby wykładane fakultatywnie, a dotyczyłyby historii dyplomacji, ekonomii (mikro - makroekonomii),

teorii prawa i funkcjonowania jednostki w okresie pokojowym, podstaw kierowania zespołami ludzkimi, psychologii dowodzenia (zarządzania) i socjologii organizacji oraz etyki i prakseologii. Szerszy zakres wiedzy z tych dyscyplin naukowych może zapewnić bardziej skuteczne funkcjonowanie absolwenta AON w zakresie:

- podejmowania racjonalnych decyzji
 - samooceny skuteczności działania kadry w procesie dowodzenia i kształtowania postaw podwładnych żołnierzy;
 - racjonalnej organizacji działalności dowódczej (służbowej), pedagogicznej (wychowawczej), szkoleniowej (dydaktycznej) i związanej z doskonaleniem własnych kwalifikacji;
 - pomocy w adaptacji podwładnych (kadry zawodowej i żołnierzy służby zasadniczej);
 - poznawania i oceny nastrojów oraz stosunków międzyludzkich;
 - rozpoznawania zjawisk patologicznych i przeciwdziałania ich negatywnym skutkom;
 - współpracy z organizacjami i ogniwami społecznymi;
 - prowadzenia gospodarki materiałowej i finansowej;
 - rozwijania aspiracji kształceniowych i kulturalnych, motywujących do doskonalenia własnych kwalifikacji zawodowych i kształtowania twórczych postaw.
4. W dalszym ciągu organizować kursy doskonalenia pedagogicznego dla dowódców oddziałów, mające na celu podwyższanie ich kwalifikacji ogólnych i humanistycznych, zwłaszcza umiejętności wychowawczych i dydaktycznych (szkoleniowych).
5. Formułowane i upowszechniane w 1994 r. wnioski zachowały swoją aktualność, a niektóre spośród nich należałoby poszerzyć i wzbogacić o istotne współcześnie cechy osobowe oficera, jako lidera i przywódcy.¹⁰

¹⁰ Zob. T.Jemioło, Dowódca wobec wyzwoleń wynikających ze skrócenia służby wojskowej, (w:) Społeczne aspekty skrócenia zasadniczej służby wojskowej. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Akademii Obrony Narodowej w dniu 19 listopada 1998 r., Warszawa 1999, s. 31.

Edukacyjny kształt działalności Instytutu Nauk Humanistycznych w III okresie – od października 1994 do czerwca 1999 r.

W analizowanym okresie można wyróżnić kilka charakterystycznych przemian w doborze treści kształcenia, w konstruowaniu procesu dydaktycznego i w organizacji (strukturze) Instytutu Nauk Humanistycznych. (zob. rys. 4)

Na wstępie warto przypomnieć, że wraz z odejściem od struktury Wydziałowej i utworzeniem INH, nastąpiły daleko idące zmiany organizacyjne i kadrowe. Katedra Prawa i Stosunków Międzynarodowych została przeniesiona do Wydziału Strategiczno-Obronny. Z kolei część pracowników Instytutu Dydaktyki Wojskowej została włączona do struktury INH tworząc między innymi Zakład Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego.

W miejsce Katedry Filozofii i Socjologii utworzono Zakład Filozofii i Socjologii. Z jednolitej Katedry Pedagogiki i Psychologii utworzono Katedrę Pedagogiki i Zakład Psychologii Dowodzenia i Walki.

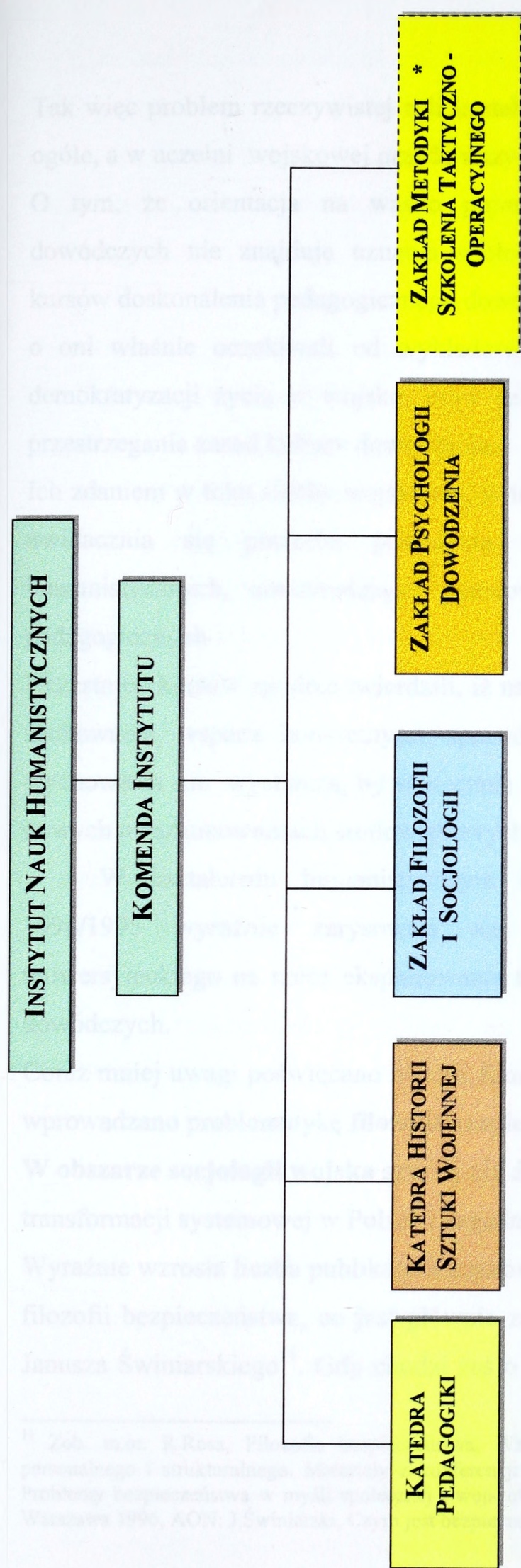
Rozwiązano Katedrę Historii Powszechnej i Polski oraz Katedrę Kultury i Oświaty.

Obok wielu zmian personalnych, niezbędne okazały się także znaczące modyfikacje programów kształcenia na studiach dyplomowych, podyplomowych i kursach.

Pracownicy INH nie dysponowali zbyt dużą samodzielnością w doborze treści programów, bowiem głównym celem edukacji humanistycznej było wspomaganie (wzbogacanie) kształcenia dowódczo-sztabowego.

Jedną z najczęściej adresowanych do INH sugestii w kwestiach doboru treści **programowych był swoiście rozumiany pragmatyzm**. Inaczej mówiąc określone (proponowane) treści kształcenia humanistycznego były tym bardziej akceptowane im częściej sprzyjały realizacji podejścia instrumentalnego.

Być może wynikało to głównie ze zbyt małej liczby godzin przeznaczonych na edukację humanistyczną. Niekiedy też eksponowanie pragmatyzmu w zajęciach prowadzonych przez kadrę INH, było powodowane przekonaniem, iż upowszechniana wiedza humanistyczna jest zbyt abstrakcyjna i luźno wiąże się z realiami szkolenia wojsk.

* Zakład Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego funkcjonował w strukturze Instytutu Nauk Humanistycznych w latach 1994 - 1996

Rys.4. Struktura Instytutu Nauk Humanistycznych w latach 1994 - 1999

Tak więc problem rzeczywistej roli kształcenia humanistycznego w wyższej uczelni w ogóle, a w uczelni wojskowej przede wszystkim jest bardzo trudny do rozwiązania.

O tym, że orientacja na wąsko pojmowane przygotowanie instrumentalne kadr dowódczych nie znajduje uznania społecznego można się było przekonać podczas kursów doskonalenia pedagogicznego dowódców oddziałów. T

o oni właśnie oczekiwali od wykładowców szerszej wiedzy teoretycznej na temat demokratyzacji życia w wojsku, praw człowieka, poszanowania godności osobistej i przestrzegania zasad kultury dowodzenia.

Ich zdaniem w toku służby wojskowej, w trudnych i złożonych warunkach transformacji uwidacznia się potrzeba posiadania wiedzy teoretycznej z zakresu nauk humanistycznych, umożliwiającej generowanie adekwatnych do potrzeb rozwiązań pedagogicznych .

Uczestnicy kursów zgodnie twierdzili, iż nawet bardzo dobrze opanowane i wyćwiczone zachowania, wsparte konkretnymi, sprawdzonymi rozwiązaniami z zakresu metodyki wychowania nie wystarczą, by skutecznie realizować zadania pedagogiczne, w coraz to nowych uwarunkowaniach środowiskowych, z reguły niepowtarzalnych.

W kształceniu humanistycznym słuchaczy AON od roku akademickiego 1994/1995 wyraźnie zarysowała się tendencja do rezygnacji z podejścia uniwersyteckiego na rzecz eksponowania treści ściśle powiązanych z praktyką działań dowódczych.

Coraz mniej uwagi poświęcano historii filozofii i zagadnieniom filozofii współczesnej, a wprowadzano problematykę **filozofii bezpieczeństwa**.

W obszarze socjologii wojska szerzej niż dotychczas omawiano socjologiczne problemy transformacji systemowej w Polsce i zagadnienia armii w systemie demokratycznym RP. Wyraźnie wzrosła liczba publikacji książkowych i skryptowych oraz artykułów z zakresu filozofii bezpieczeństwa, co jest głównie zasługą płk.prof. Ryszarda Rosy i płk.dr.hab. Janusza Świniarskiego¹¹. Gdy chodzi zaś o socjologię wojska, to warto przypomnieć, iż

¹¹ Zob. m.in. R.Rosa, Filozofia bezpieczeństwa, Warszawa 1995; R.Rosa (red.), Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Materiały z konferencji naukowej, Warszawa 1993, AON; R.Rosa (red. nauk.). Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Warszawa 1996, AON; J.Świniarski, Czym jest bezpieczeństwo, „Zeszyty Naukowe AON” 1993, nr 3.

po kilku trudnych latach ukazała się bardzo interesująca praca pod redakcją naukową płk prof. Jerzego Kunikowskiego, zawierająca zbiór materiałów pokonferencyjnych.¹²

Na podkreślenie zasługuje również wzrost zainteresowania **etyką zawodu wojskowego**, powinnościami etycznymi oraz tradycyjnymi i współczesnymi problemami walki zbrojnej.¹³

Wiele zmian programowych nastąpiło również w **pedagogice wojskowej**. Wynikały one głównie z upowszechnianego w 1994 roku poglądu, iż absolwenci AON nie będą pracowali bezpośrednio z żołnierzami służby zasadniczej, a zatem nie ma potrzeby realizowania całościowo ujmowanego programu historii i teorii wychowania wojskowego oraz dydaktyki wojskowej. W ten sposób program nauczania pedagogiki wojskowej, realizowany także obecnie, stał się luźnym zbiorem tematów obejmujących między innymi: problematykę kształcenia kadr dowódczo-sztabowych w świetle współczesnych przemian edukacyjnych, edukacyjną wykładnię oficerskiego etosu zawodowego, zagadnienia wojskowej deontologii oficerskiej, problemy podkultury młodzieżowej żołnierzy i wreszcie zasady publicznego występowania oraz sztuki przemawiania z elementami etykiety językowej oficera.

Zadania Katedry Pedagogiki i Psychologii próbował formułować już w 1991 r. jej pierwszy kierownik prof. Tadeusz Pilch. Twierdził on, że „ewentualność ograniczania procesów studiów w AON (w wymiarze naukowo-badawczym oraz dydaktyki wojskowej szkoły wyższej) do rozważań zawężonych hermetyką pojęcia „nauka wojenna” prawdopodobnie wiązać się będzie z poważnymi konsekwencjami metodologicznymi prowadzącymi w rezultacie do samoizolacji i obniżania poziomu badań oraz kształcenia /.../.

Współcześnie niezbędny jest taki model wojskowego systemu edukacyjnego, który umożliwi dostęp do różnych źródeł wiedzy, odmiennych teorii i koncepcji, stwarzając podstawy upodmiotowienia wszystkich uczestników procesu dydaktycznego. Funkcjonujący dotychczas model kształcenia transmisyjnie – adaptacyjny powinien

¹² Zob. J. Kunikowski (red.nauk.), Armia w społeczeństwie i systemie demokratycznym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji i sympozjum naukowego – listopad 1997 – czerwiec 1998, Warszawa 1999, AON.

¹³ Zob. J.Jaroń (red.), Wprowadzenie do etyki. Część I, Warszawa 1992, AON.

zostać zastąpiony kształceniem antycypującym, a więc preferującym myślenie i działanie samodzielne, zindywidualizowane i alternatywne”¹⁴

W zakresie działalności kształceniowej prof. T. Pilch określił następujące zadania:

1. Systematyczna weryfikacja programów studiów w zależności od potrzeb i możliwości (AON, akademie wojskowe i WSO);
2. Dokonanie porównawczych analiz programów studiów pedagogicznych w szkolnictwie wojskowym i cywilnym /uniwersytety: UW, UJ i UAM oraz wybrane WSP/, jak również treści o charakterze ogólnym /humanistycznym/ w polskich uczelniach wojskowych i krajach przodujących cywilizacyjnie;
3. Modyfikacja kształtowania kwalifikacji pedagogicznych wojskowych nauczycieli akademickich i ich doskonalenie;
4. Realizacja zajęć dydaktycznych na kursach doskonalenia pedagogicznego dowódców realizowanych na Wydziale Nauk Humanistycznych oraz w wojskowych ośrodkach oświatowych;
5. Opracowanie nowych programów kształcenia kursowego i innych, w zależności od bieżących potrzeb;
6. Konsultacji tworzonych programów studiów w akademiach i wyższych szkołach wojskowych;
7. Opracowanie dokumentacji naukowej /szkie scenariusza, scenariusz i współudział w tworzeniu scenopisu/, telewizyjnych materiałów dydaktycznych i edukacyjnych programów komputerowych wzbogacających treści kształcenia słuchaczy szkół wojskowych;
8. Przygotowanie nowych treści tematów /wykładów i ćwiczeń/ zajęć programowych;
9. Prowadzenie /głoszenie/ wykładów gościnnych w akademiach i szkołach wojskowych i cywilnych;
10. Udział pracowników dydaktyczno-naukowych w doskonaleniu kwalifikacji kadry instytucji i jednostek wojskowych.

Tak obszerna prezentacja zadań Katedry Pedagogiki i Psychologii wydaje się uzasadniona potrzebą zwrócenia uwagi na dość szeroki i specyficzny wymiar funkcjonowania zespołu pedagogów. W tym nurcie myślenia utrzymana była

¹⁴ T. Pilch, Analiza zadań Katedry Pedagogiki i Psychologii Wydziału Nauk Humanistycznych Akademii Obrony

wspomniana już konferencja na temat: „Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian”¹⁵

W 1996 r. Katedra Pedagogiki wspólnie z Zarządem XII Sztabu Generalnego zorganizowała sympozjum poświęcone przygotowaniu kadry wojskowej do pracy szkoleniowo-wychowawczej.¹⁶

Istotnym nurtem działalności Katedry było przygotowywanie podręczników i skryptów niezbędnych w studiowaniu pedagogiki¹⁷

Bardzo dobrze układała się współpraca między Katedrą Pedagogiki, a utworzonym w 1994 roku Zakładem Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego. Szczególnie twórcze dyskusje obejmowały zagadnienia związków teorii pedagogicznej z praktyką ćwiczeń taktycznych.

Zarówno płk dr Józef Łazarek, pierwszy kierownik Zakładu, jak i jego następca płk dr Ireneusz Łysiak oraz inni pracownicy, wprowadzili wiele nowych doświadczeń do sposobu realizowania różnych form działalności metodyczno-szkoleniowej w AON.

Bardzo znaczący był udział płk.dr. Józefa Halika w badaniach na temat kształtowania kwalifikacji pedagogicznych kadry WP.

W kształceniu słuchaczy studiów dyplomowych, a także w wielu innych formach edukacji w AON szczególnie dużym zainteresowaniem cieszyła się **psychologia dowodzenia**. Jej zakres treściowy ujmowany w programach studiów uległ stałym modyfikacjom. Po utworzeniu Zakładu Psychologii Dowodzenia w 1994 r. nastąpiła pewna stabilizacja, a główne treści skoncentrowano wokół psychologicznych aspektów sprawowania funkcji dowódczych w czasie pokoju i wojny, kształtowania cech przywódczych i umiejętności interpersonalnych oraz rozwijania umiejętności radzenia sobie ze stresem.

Narodowej, Warszawa 1991 (maszynopis)

¹⁵ Z.Markocki, R.Stepień (red.nauk.), Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian. Materiały z konferencji naukowej – 16 listopada 1993 r., Warszawa 1994, AON.

¹⁶ M.Kucharski (red.), Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej. Materiały z Sympozjum Naukowego 11 – 12 kwietnia 1996 r., Warszawa 1996, AON.

¹⁷ Zob. m.in. R.Stepień, Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku, Warszawa 1993, „Bellona”; J.Bednarek, J.Bieńkowski, R.Stepień, Proces kształcenia wojskowego, Warszawa 1994, AON; J.Kunikowski, Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP, Warszawa 1995, „Bellona”, L.Wyszczelski, działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim w latach 1918-1939, Warszawa 1995, „Bellona”; J.Bednarek. Telewizja. Video. Komputery, Warszawa 1993, wyd. Czasopisma Wojskowe.

Pracownicy Zakładu z ogromną konsekwencją przygotowywali kolejne części skryptu pod tytułem „Psychologia dowodzenia”.¹⁸ Zorganizowali także konferencję na temat: „Psychologia w kształceniu i szkolenia wojskowym”, której celem było dokonanie analizy możliwych zastosowań psychologii w szeroko pojętej edukacji wojskowej.¹⁹

Ponadto pracownicy Zakładu wykazywali bardzo dużą aktywność pisarską zorientowaną na doskonalenie kwalifikacji psychologicznych i pedagogicznych kadry zawodowej Sił Zbrojnych RP.

Znaczący udział w realizacji celów i zadań edukacyjnych w AON po 1994 roku ma **Katedra Historii Sztuki Wojennej**. W doborze treści kształcenia zarysowała się wyraźna zmiana polegająca na stopniowym odchodzeniu od eksponowania doświadczeń II wojny światowej i wprowadzaniu tematyki najnowszej.

Należy także podkreślić wyraźnie postępującą modernizację procesów kształcenia, bowiem obok różnego rodzaju tradycyjnych środków dydaktycznych, pracownicy katedry coraz częściej wykorzystywali programy komputerowe i nowoczesne foliogramy.

Jedną z bardziej znaczących form doskonalenia procesu kształcenia w zakresie historii sztuki wojennej była zorganizowana w 1998 r. konferencja na temat metodologii badań i nauczania tej dyscypliny wiedzy.²⁰ Szczególną uwagę zwrócono na samodzielność i aktywność studentów w toku zajęć dydaktycznych.

Katedra Historia Sztuki Wojennej uczestniczy w realizacji procesu kształcenia w niemal wszystkich formach edukacji organizowanych w AON. Pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry współpracując ściśle z płk.prof. Lechem Wyszczelskim, powszechnie uznanym historykiem wojskowości, dysponują bogatym doświadczeniem pedagogicznym. Ich opracowania naukowe i popularno-naukowe wyznaczają główne nurty myślenia w zakresie szeroko rozumianej historii wojskowości²¹

¹⁸ Zob. M.Dyrda (red.) Psychologia dowodzenia.Cz.I, Warszawa 1995, AON; B.Rokicki (red.) Psychologia dowodzenia.Cz.II, Warszawa 1996, AON; J.Burakowski, (red.), Psychologia dowodzenia. Cz.III,Warszawa 1997, AON;

¹⁹ Zob. Psychologia w kształceniu i szkoleniu wojskowym. Materiały z Sympozjum Naukowego zorganizowanego przez Zakład Psychologii Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej w dniu 6 czerwca 1997, AON.

²⁰ Zob. H.Hermann (pod red.), Historia sztuki wojennej, jako przedmiot badań naukowych i dyscyplina dydaktyczna. Materiały z sesji naukowej KHSzW, Warszawa 1998, AON.

²¹ Zob. m.in. L.Wyszczelski, Historia myśli wojskowej, Warszawa 1992; H.Hermann (red.), Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990, Warszawa 1996; D.Strasburger, Zasady sztuki wojennej, Warszawa 1996; J.Poksiński, „MY, sędziowie, nie od Boga...”, Warszawa 1996; J.Poksiński, Tatar – Utnik –Nowicki, „TUN”,

W przedstawionej, ogólnej charakterystyce działalności dydaktycznej Wydziału Nauk Humanistycznych, a od 1994 Instytutu Nauk Humanistycznych nie mogły być ujęte wszystkie znaczące przedsięwzięcia, oceny i efekty. Brakuje też bardzo wielu konkretnych osiągnięć będących wynikiem systematycznej i twórczej pracy poszczególnych nauczycieli akademickich.

Realizacja niektórych pomysłów mających na celu upowszechnienie humanistyki w środowisku uczelnianym, wymagała wiele wysiłku organizacyjnego i merytorycznego, a jednocześnie nie zawsze znajdowała należyte uznanie społeczne. Dotyczyło między innymi utworzonej przez **Katedrę Kultury i Oświaty** w 1992 r. Poradni w zakresie kultury języka, a także przygotowanego gabinetu retoryki umożliwiającego doskonalenie umiejętności publicznego występowania i nabywania cech przywódczych.

Kierownik Katedry płk dr hab. Piotr Rozmysłowicz, a także płk dr hab. Mirosław Dyrda, płk dr Kazimierz Burakowski i płk dr Edward Pomykała oraz pozostali pracownicy zorganizowali bardzo wiele zajęć warsztatowych ukierunkowanych na rozwijanie umiejętności komunikowania się werbalnego i niewerbalnego.

Wiele inicjatyw edukacyjnych w zakresie upowszechniania prawa realizowała **Katedra Prawa i Stosunków Międzynarodowych**. Zarówno Kierownik Katedry doc.dr hab. Jerzy Menkes, jak i doc. dr hab. Stefan Korycki, płk dr Ryszard Ożadowicz, dr Andrzej M.Faliński oraz kpt. dr Wiesław Śmiałek z niezwykłą konsekwencją wyjaśniali kadrze i słuchaczom istotę przemian ustrojowych i zasady demokratycznej cywilnej kontroli nad Siłami Zbrojnymi.

Trudno nie wspomnieć o interesujących i bardzo aktualnych w warstwie interpretacyjnej zajęciach dydaktycznych prowadzonych przez pracowników **Katedry Historii Powszechnej i Polski**. Pomimo, iż Katedrę rozwiązano w październiku 1994 r. to publikacje jej kierownika płk.dr.hab. Kazimierza Pindla oraz pozostałych pracowników, a głównie płk.dr. Mieczysława Starczewskiego, płk.dr. Stefanba Ciesielskiego, płk.dr. Stanisława Helnarskiego, ppłk.dr. Andrzeja Ciupińskiego, ppłk.dr.

Kazimierza Malaka, mjr.dr. Henryka Łatkowskiego i kpt.dr. Tadeusza Sokołowskiego są nadal wykorzystywane w procesie kształcenia.

Z perspektywy minionych dziewięciu lat i różnorodnych oddziaływań edukacyjnych realizowanych przez pracowników WNH i INH w obszarze nauk humanistycznych można jednoznacznie stwierdzić, że uzyskały one pozytywną ocenę zarówno Komendy Uczelni, jak i kadry naukowo-dydaktycznej i słuchaczy.

Chodzi głównie o rozwijanie wśród studentów umiejętności samodzielnego poznawania i rozumienia świata w procesie zmian, dokonywania oceny zjawisk społeczno-ekonomicznych, politycznych i kulturalnych z historycznego punktu widzenia, postrzegania przyczyn zmian zachodzących nie tylko w polskim społeczeństwie, ale i na świecie.

Nowe możliwości edukacyjne w zakresie nauk humanistycznych wynikają między innymi z tworzenia płatnych form kształcenia osób wojskowych i cywilnych w Instytucie Nauk Humanistycznych. Pierwsza z nich, a mianowicie Zaoczne Podyplomowe Studium Edukacji Obronnej powstała w październiku 1998 r. i obejmuje nie tylko kadre oficerską, ale również nauczycieli szkół średnich.

Można więc sądzić, że przyszły kształt nauk humanistycznych będzie zależał nie tylko od ich miejsca w kształceniu słuchaczy studiów dyplomowych i kursów, ale również od zróżnicowania w wyższym szkolnictwie wojskowym oraz świadomości znaczenia edukacji humanistycznej dla rozwoju intelektualnego, zawodowego i moralnego kadry zawodowej wojska.

Płk prof. dr hab. Lech WYSZCZELSKI

**DOROBEK NAUKOWY INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH
/ WYDZIAŁU NAUK HUMANISTYCZNYCH/ W LATACH 1990-1998.**

Zmiany dokonujące się w Polsce po 1989 r. w wyniku transformacji ustrojowej objęły także szkolnictwo wojskowe, zwłaszcza najgłębsze odnoszące się do obszaru humanistyki wojskowej. W ich wyniku w nowopowstałej Akademii Obrony Narodowej utworzony został Wydział Nauk Humanistycznych.

Nauki humanistyczne przeżywały, po części trwa on nadal, trudny okres i to nie tylko w Polsce. Jest to w pewnym stopniu kryzys ogólnoświatowy. Przeżył się bowiem dotychczasowy paradygmat uprawiania nauk humanistycznych. Na ten ogólnoświatowy kryzys humanistyki nałożyła się do tego polska specyfika. Nauki humanistyczne w minionym okresie były mocno uwikłane w politykę. O ile w środowisku cywilnym była stosunkowo większa swoboda w ich uprawianiu, to w wojsku możliwości te były znacznie bardziej ograniczone, zawierały zbyt wiele indoktrynacji politycznej. Stąd też na początku lat dziewięćdziesiątych występowały dążenia do pomniejszania znaczenia humanistyki wojskowej, co nie było bez wpływu na pewną zapaść jaka objęła także badania naukowe. Dość szybko okazało się jednak, że współczesne życie człowieka to nie tylko znajomość techniki i umiejętności posługiwania się nią, lecz przede wszystkim otwartość na świat, a to dawać mógł nowocześnie rozumiany humanizm. Wiedza ogólna determinuje bowiem stosunek człowieka do świata, zapewnia większe powodzenie w pracy, jak też poza nią. Stąd też kształcenie humanistyczne i badania w tym obszarze nabrały nowego impulsu.

Jaki wobec tego jest wkład Wydziału Nauk Humanistycznych, a od 1994 r. Instytutu Nauk Humanistycznych, w prowadzeniu badań w obszarze humanistyki, zwłaszcza humanistyki wojskowej? W jaki sposób poszukiwał on swej tożsamości w nowych uwarunkowaniach powstałych po transformacji ustrojowej? Na te, a może jeszcze i inne, pytania postaram się poszukiwać odpowiedzi.

Wydział Nauk Humanistycznych w chwili powstania dysponował dużym potencjałem naukowym na który składało się 6 profesorów, 17 doktorów habilitowanych oraz kilkudziesięciu doktorów. Część z nich znajdowała się na wykazach przejściowych i dlatego stopniowo opuszczała nasze środowisko, inni z własnej woli kończyli służbę wojskową. Ten ogromny potencjał wyjściowy początkowo nie mógł być w pełni wykorzystany wskutek niestabilności sytuacji kadrowej oraz poszukiwania dopiero możliwości realizacji zarówno osobistych zamierzeń badawczych, jak i prac zespołowych, zwłaszcza dopasowania tematyki badań do planu uczelnianego i resortowego. Mimo tych utrudnień już od 1991 r. działalność naukowo-badawcza Wydziału Nauk Humanistycznych zaczęła koncentrować się na realizacji zadań ujmowanych w planie resortowym, Sztabu Generalnego WP i uczelnianym oraz, co było i jest ważnym obszarem dorobku, realizacji i upowszechniania badań własnych.

Początkowo problematyka badań zespołowych dotyczyła:

- Polityczno-wojskowych aspektów polskiej polityki wschodniej;
- Nacjonalizm a problemy bezpieczeństwa Europy Środkowej i Wschodniej;
- Filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego;
- Stanowiska kościołów chrześcijańskich wobec procesu transformacji społeczeństwa polskiego.

Wyniki badań zaprezentowane były na konferencjach naukowych organizowanych przez Wydział Nauk Humanistycznych, przy współdziałaniu Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Warszawskiego. Godnym podkreślenia jest to, że plonem tych konferencji były opublikowane materiały, dostępne dla środowisk cywilnych przez swoją dużą wielonakładowość.

Realizowano także badania w ramach resortowego planu prac naukowo-badawczych w ramach tematu o kryptonimie „*Wychowanie*” i planu uczelnianego o kryptonimie „*Rozwój*” i „*Obrona*”.

Szczególnie znaczące osiągnięcia zanotowano w realizacji indywidualnych planów badawczych. Koncentrowały się one wokół problematyki:

- Upowszechniania tradycji oręża polskiego;
- Represji kadry oficerskiej w okresie stalinizmu w Polsce;
- Martyrologii narodu polskiego podczas II wojny światowej;

- Problematyki działalności wychowawczej w działaniach bojowych;
- Koncepcji wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej;
- Etyki żołnierza polskiego;
- Nauki Jana Pawła II.

Badania w wymienionych obszarach zawocowały opublikowaniem wielu interesujących monografii, książek popularno-naukowych i innych opracowań zwartych. Wymienię tylko niektóre wydane publikacje. Były to: Jerzego Poksińskiego pt. „*Tatar - Utnik - Nowicki „TUN”*”, Lecha Wyszczelskiego pt. „*Niemen 1920 roku*”, Wojciecha Mikuły pt. „*Zieleńce - Dubienka*”, Mieczysława Starczewskiego pt. „*Lida i Stragan. Ślężacy w wywiadzie AK*”, Marka Tadeusza Frankowskiego pt. „*Fort III w Pomiechówku 1939-1945*”, Mirosława Dyrdy pt. „*Teoretyczne i metodyczne problemy działalności wychowawczej w warunkach bojowych*”, pod redakcją Ryszarda Rosy pt. „*Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej*” i pod redakcją Józefa Jaronia pt. „*Wprowadzenie do etyki*”.²²

Pracownicy wydziału swą aktywność pisarską wyrażali w publikowaniu dużej ilości artykułów naukowych, popularno-naukowych, publicystycznych i recenzji naukowych. Za ważne uznać należy coraz szersze wychodzenie z publikacjami zamieszczanymi w opracowaniach i periodykach o zasięgu krajowym i w wydawnictwach naukowych cywilnych ośrodków naukowych.

Wskazać należy na duży udział pracowników wydziału, zwłaszcza historyków, w upowszechnianiu wiedzy z tej dyscypliny naukowej w szerokich kręgach odbiorców, zwłaszcza młodzieży. Służyć temu miały wydawane przez redakcję „*Wojska i Wychowania*” specjalne dodatki. Od 1992 do 1994 r. wydano trzy takie opracowania pt. „*Zwycięskie bitwy w polskiej sztuce wojennej*”, „*Wybitni dowódcy. Sławni obywatele*” i „*Powstania narodowe w Polsce*”. Cieszyły się one dużym zainteresowaniem nie tylko w wojsku, ale wśród młodzieży i służyły podnoszeniu wiedzy historycznej w obszarze dziejów oręża polskiego.

Autorami koncepcji przygotowania opracowań masowych służących upowszechnianiu wiedzy historycznej, przede wszystkim tradycji oręża polskiego, byli: płk dr hab. Lech Wyszczelski i płk dr Stefan Chojnecki. Wśród autorów tekstów byli

²² Ocena działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1991 i 1992 r.

ponadto: płk dr hab. Kazimierz Pindel, płk dr Jerzy Poksiński, płk dr Dominik Strasburgier, płk dr Wiesław Chrzanowski, płk dr Stefan Ciesielski, ppłk dr Zygmunt Matuszak i ppłk dr Wojciech Mikuła.

Miesięcznik „*Wojsko i Wychowanie*” przyznał płk. dr. hab. Lechowi Wyszczelskiemu specjalne wyróżnienie za upowszechnianie wiedzy historycznej na jego łamach.

W 1993 r. pracownicy wydziału znacznie szerzej włączyli się do badań prowadzonych w ramach planu resortowego i akademickiego. Powstały zespoły naukowe prowadzące badania w ramach tematów resortowych o kryptonimach: „*Bezpieczeństwo*”, „*Rozwój*”, „*Kultura*”, „*Obrona*” i „*Strategia*”. Niektórymi podtematami badawczymi kierowali pracownicy wydziału, którymi byli: płk dr hab. Ryszard Stępień, dr hab. Krzysztof Kiciński i dr hab. Stefan Korycki.

W latach 1991-1992 wymiernym efektem prowadzonych badań były 293 publikacje, w tym: 4 monografie książkowe, 6 opracowań studyjnych, 19 skryptów i podręczników akademickich, 52 artykuły naukowe i wiele innych opracowań.

Tylko w 1993 r. dorobek naukowy Wydziału to 185 publikacji.²³ Były wśród nich tak znaczące monografie jak: Krzysztofa Kicińskiego pt. „*Socjologia małych grup środowiskowych*”, książka autorstwa Józefa Bednarka pt. „*Telewizja, video, komputery*”, podręcznik akademicki Lecha Wyszczelskiego pt. „*Historia myśli wojskowej do 1939 r.*”, czy interesujące opracowanie Ryszarda Stępnia pt. „*Z zagadnień dydaktyki i wychowania w wojsku*”

Pracownicy wydziału swą aktywność pisarską zaznaczyli poprzez publikowanie wielu interesujących artykułów naukowych, popularno-naukowych i publicystycznych. Coraz szerzej wychodzono z publikowaniem tego dorobku na łamach periodyków cywilnych, a także renomowanych wydawnictw akademickich. Wiele artykułów naukowych i recenzji zamieszczano w „*Zeszytach Naukowych AON*”, „*Wojskowym Przeglądzie Historycznym*” i „*Myśli Wojskowej*”. Artykułów popularno-naukowych najwięcej ukazywało się w „*Wojsku i Wychowaniu*”. Pojawiły się także pierwsze publikacje obcojęzyczne zamieszczane w periodykach zagranicznych.

²³ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1993 r.

Zdając sobie sprawę z wagi upowszechniania dorobku naukowego poprzez organizowanie konferencji i sympozjów naukowych w 1993 r. Wydział był organizatorem 8 tego typu imprez naukowych, w tym 2 o zasięgu ogólnokrajowym, z których największy zasięg miała konferencja naukowa pt. *„Kościoły chrześcijańskie wobec procesów transformacji społeczeństwa polskiego”*. Zgromadziła ona liczne grono naukowców z całego kraju. Jej wyniki opublikowano w formie wydawnictwa zwartej. Z innych przeprowadzonych konferencji i sympozjów naukowych wymienić należy: *„Przemiany w systemie wychowania w wojsku”*, *„Generał Władysław Sikorski - dowódca, polityk, teoretyk wojskowy”*, *„W 130 rocznicę powstania styczniowego. Aspekty militarne i historiografia”* czy *„Koncepcje kształcenia językowego studentów w szkołach i akademiach wojskowych”*.

Rok 1994 będący ostatnim rokiem funkcjonowania Wydziału Nauk Humanistycznych charakteryzował się nadal dużą dynamiką prowadzonych badań naukowych. Nową jakością było nawiązanie współpracy międzynarodowej z Akademią Wojskową w Brnie. W pierwszej kolejności podjęto wspólne badania nad tematem *„Polskie i czeskie drogi do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej”*. Ze strony polskiej kierownikiem tematu badawczego był płk dr hab. Lech Wyszczelski, a zespół tworzyli: płk dr hab. Kazimierz Pindel, płk dr hab. Jerzy Poksiński, płk dr Stefan Ciesielski, płk dr Kazimierz Malak, ppłk dr Henryk Łatkowski, ppłk dr Andrzej Ciupiński i ppłk dr Tadeusz Sokołowski. Zaplanowano wydanie dwujęzycznego opracowania bilansującego prowadzone badania. W dalszej kolejności zaplanowano, rozłożone na kilka lat, badania nad tematem *„Problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego w warunkach transformacji ustrojowej w krajach Europy Środkowej”*. Ze strony polskiej kierownikiem tematu badawczego był płk prof. dr hab. Ryszard Rosa. Rezultaty badań ukazywały się z wydawnictwach akademickich obu uczelni.

Zespół pracowników wydziału włączył się do prac nad tematem badawczym resortowy pt. *„Kultura dowodzenia w wojsku”*, kierowanym przez płk dr hab. Piotra Rozmysłowicza i *„Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej”*. W ramach tego drugiego tematu mającego najwyższy priorytet w skali wojska autorami podtematów *„Edukacja dla bezpieczeństwa”* był płk dr hab. Ryszard Stępień, a kolejnego pt. *„Socjologiczne aspekty*

bezpieczeństwa” dr hab. Krzysztof Kiciński.²⁴ W ramach przedsięwzięć zawartym w planie uczelnianym prowadzono prace badawcze nad 11 tematami badawczymi.²⁵ Były to następujące węzłowe problemy badawcze wyspecyfikowane jako oddzielne tematy: „*Filozoficzne problemy współczesności*” „*Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej*”, „*Socjologiczne problemy wojen i wojska*”, „*Doskonalenie systemu kształcenia słuchaczy AON*”, „*Teoria i metodyka kształtowania odporności psychicznej żołnierzy*”, „*Działalność społeczeństwa Drugiej Rzeczypospolitej na rzecz obronności kraju w latach 1918-1939*”, „*Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania interpersonalnego*”, „*Problemy bezpieczeństwa państwa w opiniach polityków i przedstawicieli nauk społecznych*”, „*Człowiek i technika*” oraz „*Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej*”. Często tematy te podzielone były jeszcze na podtematy. Po analizie doświadczeń wynikających z nadmiernego rozproszenia badań postanowiono doprowadzić w kolejnych latach do koncentracji wysiłku badawczego nad znacznie mniejszą liczbą tematów, ale za to bardziej kompleksowych i interdyscyplinarnych, skupiających nie pojedynczych badaczy lecz duże zespoły. Ten kierunek pracy sprawdził się w praktyce owocując powstawaniem obszernych opracowań, które miały nie tylko formę niskonakładowych prac studyjnych lecz służyły do przygotowywania książek i podręczników akademickich upowszechniających wyniki prowadzonych badań.

W 1994 r. w dalszym ciągu wysiłek badawczy koncentrowany był na realizacji indywidualnych planów badawczych. Z opracowań zwartych wymienić można: Krzysztofa Kicińskiego „*Wizja szkoły w społeczeństwie posttotalitarnym*”, Lecha Wyszczelskiego „*Wojna o Kresy Wschodnie 1918-1921*”, „*Historia myśli wojskowej okresu międzywojennego (1918-1939)*” i „*Sztuka wojenna w wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920 r.*”, Ryszarda Rosy „*Filozofia bezpieczeństwa. Tradycje i współczesność*”, opracowanie zbiorowe pt. „*Kształcenie i wychowanie w toku przemian*”, czy informatory o Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, autorstwa Henryka Łatkowskiego i Tadeusza Sokołowskiego.

W 1994 r. Wydział Nauk Humanistycznych był organizatorem, aż 7 konferencji i sympozjów naukowych. Poświęcone one były następującej tematyce: „*Wewnętrzne*

²⁴ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za I półrocze 1994 r.

²⁵ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1994, wyd. wewnętrzne AON.

zagrożenia bezpieczeństwa kraju i ich regulacja w świetle prawa międzynarodowego i wewnętrznego”, „*System wychowawczy oddziału wojskowego. Stan aktualny i kierunki jego doskonalenia*”, „*Nacjonalizm wielkoruski i jego znaczenie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polski*”, „*Powstanie kościuszkowskie 1794 r.*”, „*Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej*”, „*Polskie drogi do niepodległości po II wojnie światowej*” i „*Edukacja dla bezpieczeństwa*”.²⁶ Realizacja tak dużej ilości przedsięwzięć naukowych wymagała ogromnego wysiłku kadry wydziału oraz prowadziła często do zbytniego rozproszenia obszarów badawczych. Po analizie tej sytuacji zdecydowano o zmniejszeniu liczby tych imprez, nadaniu im bardziej interdyscyplinarnego charakteru oraz doprowadzeniu do tego by każda kończyła się wydaniem materiałów pokonferencyjnych.

Oceniając działalność naukowo-badawczą Wydziału Nauk Humanistycznych wskazać należy na rolę Rady Wydziału uczestniczącej w promowaniu kadr naukowych dla potrzeb wojska, w tym szkolnictwa wojskowego. Nadano 18 stopni doktora nauk wojskowych w specjalnościach: nauka o wychowaniu w siłach zbrojnych, historia sztuki wojennej i dydaktyka wojskowa. Brakowało natomiast możliwości promowania doktorów habilitowanych. Stąd pracownicy wydziału podnoszenie kwalifikacji dokonywali na uczelniach cywilnych lub na innych wydziałach macierzystej uczelni. Płk dr Jerzy Poksiński habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim, a płk dr Henryk Hermann na Wydziale Wojsk Lądowych AON. Brak uprawnień własnej rady do habilitacji i występowania o nadanie tytułu naukowego mocno ograniczała przyrost liczby samodzielnych pracowników naukowych Wydziału Nauk Humanistycznych, a wyprzedzając wydarzenia, po rozwiązaniu wydziału i jego rady, była barierą trudną do pokonania.

Jesienią 1994 r. nastąpiło rozwiązanie Wydziału Nauk Humanistycznych oraz powstanie nowej komórki humanistycznej - Instytutu Nauk Humanistycznych. Utworzony on został na bazie przede wszystkim rozwiązanego wydziału oraz rozwiązanego także Instytutu Dydaktyki Wojskowej. Nastąpiło istotne uszczuplenie kadry dydaktyczno-naukowej oraz potencjału naukowego nowej komórki. Z samodzielnych pracowników naukowych Wydziału Nauk Humanistycznych odeszli z

²⁶ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Wydziału Nauk Humanistycznych za 1994 r.

wojska w wyniku dokonywanych zmian organizacyjnych płk dr hab. Zygmunt Markocki, płk dr hab. Piotr Rozmysłowicz i płk dr hab. Zbigniew Stachowski oraz pracownicy cywilni: dr hab. Jerzy Menkes, dr hab. Stefan Korycki, dr hab. Józef Jaroń, zaś nieco wcześniej dr hab. Tadasz Pilch. Odeszło także wielu doświadczonych doktorów. Ubyły komórki reprezentujące jakże ważne dyscypliny naukowe jak: historia Polski, historia powszechna, stosunki międzynarodowe, prawo wojskowe czy etyka.

Wśród pięciu pozostałych komórek organizacyjnych znalazły się:

- Katedra Historii Sztuki Wojennej;
- Katedra Pedagogiki;
- Zakład Filozofii i Socjologii;
- Zakład Psychologii Dowodzenia;
- Zakład Metodyki Kształcenia Operacyjno-Taktycznego.

Ostatnia z wymienionych komórek organizacyjnych bardzo luźno przylegała do obszaru humanistyki wojskowej i z czasem włączona została do Wydziału Wojsk Lądowych.

Po reorganizacji Instytut Nauk Humanistycznych posiadał tylko jednego profesora i 9 doktorów habilitowanych. Nie pozostało to bez wpływu na znacznie ograniczone możliwości badawcze instytutu.

Instytut Nauk Humanistycznych jako wówczas jedyna komórka organizacyjna AON odpowiedzialna za humanistykę wojskową stanowiła konglomerat różnych specjalności naukowych, z tendencją do stopniowej dominacji pracowników legitymujących się stopniami naukowymi doktora habilitowanego i doktora nauk wojskowych. Spowodowało to utracenie przez tę komórkę uprawnień do nadawania stopni naukowych. Odbiło się to, i trwa nadal, na promocji kadr naukowych, zwłaszcza przy ubieganiu się o tytuł profesora i stopień naukowy doktora habilitowanego.

Utrata uprawnień do doktoryzacji oznaczała, że w wojsku nie było już placówki naukowej promującej kadre z obszaru nauk humanistycznych w takich dyscyplinach jak: pedagogika, socjologia, filozofia i inne.

Nie pozostawało to bez wpływu na kondycję nauk humanistycznych w skali całego wojska. Znacznie ograniczone zostały także możliwości badawcze Instytutu Nauk Humanistycznych.

Instytut Nauk Humanistycznych rozpoczął funkcjonowanie w znacznie trudniejszych uwarunkowaniach niż jego poprzednik rozwiązany wydział. Składało się na to:

- duże zmniejszenie stanu ilościowego pracowników naukowo-dydaktycznych, a przez to i potencjału naukowego;
- rozwiązanie rady wydziału oznaczało utratę uprawnień do nadawania stopnia doktora nauk wojskowych w specjalnościach humanistycznych;
- znaczne zredukowanie środków finansowych na prowadzenie badań naukowych.

W przełomowym dla humanistyki wojskowej w AON roku 1995 - po części było to pokłosie prac z poprzedniego okresu - nastąpiła istna eksplozja - jak na liczebność zespołu - publikacji książkowych i to wydawanych przez znane w kraju oficyny wydawnicze. Były to: Kazimierza Pindla *„Obrona terytorialna II Rzeczypospolitej”*, Lecha Wyszczelskiego *„Warszawa 1920”* i *„Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim w latach 1918-1939”*, Ryszarda Rosy *„Filozofia bezpieczeństwa”*, Jerzego Kunikowskiego *„Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej”*, Wojciecha Mikuły *„Zieleńce-Dubienka-Raławice”* i *„Raławice”* oraz Leszka Kanarskiego *„Autoagresja w wojsku”*.

Nadal przeprowadzono dużą ilość, bowiem sześć, konferencji i sympozjów naukowych, z których cztery zaowocowały wydaniem materiałów pokonferencyjnych. Były to: *„Bitwa warszawska 1920 r. - aspekty militarne”*, *„Ziemie północno-wschodnie w działaniach militarnych i dyplomatycznych w latach 1914-1946”*, *„Kształcenie i wychowanie w toku przemian”* i *„System wychowania oddziału wojskowego”*. Instytut Nauk Humanistycznych był także współorganizatorem konferencji o zasięgu centralnym pt. *„Józef Piłsudski - polityk, żołnierz”*. Pracownicy instytutu licznie uczestniczyli w konferencjach organizowanych przez Uniwersytety: Warszawski, Poznański, Toruński, Śląski i Szczeciński oraz Wyższe Szkoły Pedagogiczne w: Rzeszowie, Słupsku, Siedlcach i Kielcach. Występowano na nich z referatami i komunikatami, w dwóch wypadkach przewodnicząc sekcjom problemowym.

Największym wydarzeniem naukowym było wydanie dwujęzycznej publikacji pt. *„Polskie i czeskie drogi do wolności i suwerenności po I i II wojnie światowej”*

Zespół autorski w składzie: płk dr hab. Henryk Hermann, płk dr Wiesław Chrzanowski i płk dr Dominik Strasburgier wydali podręcznik pt. *„Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990”*. Z opracowań dydaktycznych wymienić należy ponadto autorstwa Stefana Chojneckiego i Wojciecha Mikułę pt. *„Polska sztuka wojenna od X do XVIII wieku”*, Lecha Wyszczelskiego pt. *„Prowadzenie wojny, kierowanie siłami zbrojnymi oraz planowanie wojenne w latach 1918-1939”*, Marka Tadeusza Frankowskiego pt. *„Socjologiczne aspekty wojny”* i Ryszarda Rosy pt. *„Filozofia bezpieczeństwa”*.²⁷

Mimo sygnalizowanych ograniczeń Instytut Nauk Humanistycznych w 1995 r. nadal aktywnie uczestniczył w realizacji międzynarodowego tematu badawczego pt. *„Polskie i czeskie drogi do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej”*, resortowego tematu badawczego *„Bezpieczeństwo”* oraz akademickich tematów badawczych: *„Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej”*, *„Filozoficzne i socjologiczne problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego”*, *„Działalność społeczna II Rzeczypospolitej na rzecz obronności kraju w latach 1918-1939”*, *„Człowiek a technika”*, *„Planowanie wojenne w Polsce w latach 1918-1956”*, *„Teoria i praktyka działań obronnych w latach 1914-1945”*, *„Stan oraz perspektywy rozwoju pedagogiki wojskowej i metodyk szczegółowych”* oraz *„Pedagogiczne podstawy kształcenia studentów w AON”*.²⁸

Wydawać by się mogło, iż mimo dużego uszczuplenia potencjału naukowego Instytut Nauk Humanistycznych, nawet zwiększył swój udział w upowszechnianiu humanistyki wojskowej. Było to jednak jak już informowano pokłosie wcześniejszych prac i ich skumulowanie w jednym czasie. Duże ubytki doświadczonej kadry oraz likwidacja lub przekazanie do innych struktur organizacyjnych wielu obszarów wiedzy humanistycznej ograniczały krąg tematyczny prowadzonych badań.

Od 1996 r., niejako z konieczności, postanowiono dokonać większej kumulacji prowadzonych badań rozkładając czas ich prowadzenia na kilka lat. Priorytet nadano badaniom resortowym i niektórym wewnątrzakademickim. Rozpoczęto prace nad tematem resortowym *„Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej”*,

²⁷ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1995 r.

²⁸ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1995, wydawnictwo wewnętrzne AON.

kierowanym przez płk. dr. hab. Ryszarda Stępnia. Sfinalizowano badania nad tematami: „*Teoria i praktyka działań obronnych w latach 1914-1945*”, kierowanym przez płk. dr. hab. Henryka Hermanna, „*Wojna i pokój w polskiej myśli społecznej i wojskowej*”, kierowanym przez płk. prof. dr. hab. Ryszarda Rosę i „*Planowanie wojenne w Polsce w latach 1918-1956*”, kierowanym przez płk. dr. hab. Lecha Wyszczelskiego. Realizowano kolejne etapy tematu badawczego pt. „*Stan i perspektywy rozwoju pedagogiki wojskowej i metodyk szczegółowych*”, kierowanego przez płk. dr. hab. Ryszarda Stępnia.²⁹

Nadal ukazywały się interesujące publikacje książkowe będące efektem realizacji indywidualnych planów badawczych pracowników instytutu. Były to: Jerzego Poksińskiego „*My sędziowie nie od Boga. Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL 1944-1956*”, Dominika Strasburgera „*Zasady sztuki wojennej w kampaniach i bitwach od starożytności do wojny francusko-pruskiej 1870-1871 r.*”, Janusza Sobieckiego „*W kręgu logiki*” i Stefana Czmura „*El Alamein 1942*”. Wydano także kilka interesujących prac zbiorowych opublikowanych w wydawnictwach uczelnianych będących z reguły efektem prac zespołów katedralnych lub zakładowych. Wymienię z nich chociażby: „*Psychologia dowodzenia cz. I i II*” przygotowana przez zespół kierowany przez płk dr. hab. Mirosława Dyrkę, „*Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej*”, kierownictwo naukowe płk dr hab. Marek Kucharski, czy „*Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*”, kierownictwo naukowe płk prof. dr hab. Ryszard Rosa.³⁰

Za osiągnięcie roku 1996 uznać należy przeprowadzenie 4 konferencji i sympozjów naukowych, w tym 1 międzynarodowej pt. „*Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*”, z której to ukazały się obszerne i interesujące materiały pokonferencyjne.

Pozostałe konferencje dotyczyły następującej problematyki:

- Wojsko Polskie na Suwalszczyźnie. Działania bojowe 41 pp i 1 Suwalskiej Brygady Kawalerii;
- Rola i znaczenie terenu w działaniach wojennych na ziemiach polskich (X - XX w.);

²⁹ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1996, wydawnictwo wewnętrzne AON.

³⁰ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1996 r.

- Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej.

W 1996 r. tytuł profesora nauk wojskowych otrzymał płk Jerzy Kunikowski. Potencjał naukowy instytutu wynosił więc 2 profesorów i 7 doktorów habilitowanych.

W 1997 r. uwaga badawcza pracowników instytutu koncentrowała się zarówno na realizacji tematów badawczych resortowych i wewnątrzakademickich jak i publikacji własnych indywidualnych osiągnięć badawczych. Z nowych tematów badawczych podjęto: „*Armia w systemie dekomratycznym państwa*”, kierowany przez płk. prof. dr. hab. Jerzego Kunikowskiego i „*Model działalności społeczno-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej*”, kierowany przez płk. dr. hab. Ryszarda Stępnia.

Ukazały się kolejne interesujące książki. Były one autorstwa: Janusza Świniarskiego „*O naturze bezpieczeństwa*”, Leszka Kanarskiego i Janusza Świniarskiego „*Przemiany myślenia w wojsku*” i Leszka Kanarskiego „*Dowódca w sytuacjach społecznych*”.

Wśród prac studyjnych zrealizowano następujące tematy i podtematy badawcze:

- Ryszard Rosa „*Prawa i wolności człowieka w armiach demokratycznego państwa*”;
- Ryszard Stępień, Bogdan Rudnicki „*System wychowawczy wojska 1945-1989*”;
- Lech Wyszczelski „*Prawno-ustrojowe zasady funkcjonowania Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej*”;
- Ryszard Stępień „*Demokratyczny charakter armii a rzeczowe i instytucjonalne przemiany wychowania wojskowego po 1989 r.*”.³¹

Nadal wydawane były interesujące opracowania dydaktyczne. Wymienię tylko kolejne części skryptu „*Psychologia w wojsku*”, podręcznik „*Psychologia w kształceniu i szkoleniu*”, pod redakcją płk. dr. hab. Marka Kucharskiego „*Pedagogiczne podstawy wychowania wojskowego*” i „*Wybrane problemy edukacji pedagogicznej kadr dowódczo-sztabowych*”. Za interesującą uznać należy także rozprawkę autorstwa ppłk. dr. Wojciecha Mikuły pt. „*Dylematy taktyki X - XVII wieku*”.

Interesującym uzupełnieniem analizowanego dorobku były przeprowadzone 4 konferencje i sympozja naukowe. Miały one istotne znaczenie dla wzbogacenia wojskowej wiedzy humanistycznej. Oto tytuły tych przedsięwzięć: „*Armia w*

społeczeństwie demokratycznym”, „*Współczesny model edukacji dla bezpieczeństwa*”, „*Treści nauczania psychologii w wyższym szkolnictwie wojskowym w aspekcie przygotowania zawodowego*” i „*Historia sztuki wojennej jako przedmiot nauczania i dyscyplina dydaktyczna*”. Odnotować należy ponadto niezwykle aktywny udział pracowników instytutu w konferencjach i sympozjach organizowanych zarówno przez wojsko, jak i środowisko cywilne. Był to udział czynny z referatami i komunikatami.

Opublikowany dorobek naukowy Instytutu Nauk Humanistycznych za 1997 r. obejmuje w sumie 6 książek i rozpraw zwartych, 6 materiałów studyjnych, 51 artykułów naukowych i popularno-naukowych oraz 53 artykuły publicystyczne.³²

W 1998 r. uwaga koncentrowana była na zamknięciu badań nad jednym tematem resortowym „*Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*” i jednym wewnątrzakademickim „*Model działalności oświatowo-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej*”. Oba kierowane były przez płk. dr hab. Ryszarda Stępnia. Podjęto także badania nad tematem „*Miejsce i rola nauk humanistycznych AON w badaniach i upowszechnianiu humanistyki wojskowej*”, kierowanym przez płk. prof. dr hab. Lecha Wyszczelskiego.³³

Przeprowadzono 2 konferencje naukowe: 1 międzynarodową pt. „*Problem bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego u progu zjednoczonej Europy*” i 1 w wymiarze krajowym pt. „*Model edukacji obronnej społeczeństwa*”. Nadal licznie uczestniczono z referatami i komunikatami w konferencjach i sympozjach organizowanych przez inne środowiska naukowe.

Indywidualny dorobek pisarski w tym roku zamknął się 136 publikacjami.³⁴ Zmniejszyła się znacznie ilość wydawanych książek. Wydano zaledwie 3 autorstwa Mirosława Dyrdy pt. „*Morale ukryta siła armii*” i Stefana Czmura (współautor Waldemar Wójcik) pt. „*Dowódcy lotnictwa polskiego*” i zespołu autorskiego w składzie: Jan Borkowski, Mirosław Dyrda, Leszek Kanarski i Bronisław Rokicki pt. „*Ludzie w organizacji*”. Znaczący był udział pracowników instytutu w zbiorowej publikacji pt.

³¹ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1997 r.

³² Tamże.

³³ Plan prac naukowo-badawczych na lata dziewięćdziesiąte Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998, wydawnictwo wewnętrzne AON.

³⁴ Sprawozdanie z działalności naukowo-badawczej Instytutu Nauk Humanistycznych za I i II półrocze 1998 r.

„*Działania militarne w Prusach Wschodnich*”. Autorami rozdziałów w tym opracowaniu byli: Wojciech Mięka, Stefan Chojnecki i Lech Wyszczelski.

Pracownicy naukowcy Instytutu Nauk Humanistycznych dość aktywnie publikowali wyniki swych badań na łamach „*Zeszytów Naukowych AON*”. Do najczęściej publikujących zaliczyć można profesorów Ryszarda Rosę, Jerzego Kunikowskiego i Lecha Wyszczelskiego, dr. hab. Janusza Świniarskiego oraz doktorów: Leszka Kanarskiego, Janusza Borkowskiego i Zygmunta Matuszaka.

W 1998 r. tytuł profesora nauk humanistycznych uzyskał płk Lech Wyszczelski, a stopień doktora habilitowanego nauk wojskowych płk Janusz Świniarski.

Analizując dokonania w ramach prowadzonych zespołowych badań naukowych szczegółowego wyodrębnienia i wyeksponowania wymagają trzy tematy badawcze:

- Polskie i czeskie drogi do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej - temat międzynarodowy;
- Modelowy system edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej - temat resortowy;
- Model działalności oświatowo-wychowawczej w Wojsku Polskim III Rzeczypospolitej - temat wewnątrzakademicki.

Waga rozwiązania tych problemów badawczych, zwłaszcza dwóch pierwszych, polega na tym, iż zespół badawczy pracowników Instytutu Nauk Humanistycznych AON prowadził je jako jedyny w kraju i dopracował się wielu interesujących wniosków. W wypadku drugiego z wymienionych tematów ma on także duży walor użytkowy; służyć może wdrożeniu do działalności praktycznej.

Pierwszy z wymienionych tematów badawczych prowadzony był przez trzy lata przez dwa zespoły badawcze: jeden wywodzący się z Instytutu Nauk Humanistycznych AON i drugi z Katedry Nauk Społecznych Akademii Wojskowej w Brnie. Wyniki badań cząstkowych referowane były w czasie wizyt przedstawicieli zespołów w obu uczelniach (po 3 wizyty w każdym z krajów) oraz na 2 konferencjach międzynarodowych (po jednej w Polsce i Czechach). Plonem badań jest zespołowe opracowanie książkowe wydane w dwóch wersjach językowych.³⁵

Wyniki dotychczasowych ustaleń umożliwiają:

³⁵ *Ceskoslovenske a Polske cesty ke svobode a suverenite*, Brno 1996; *Polskie i czeskie drogi do niepodległości i suwerenności po I i II wojnie światowej*, Warszawa 1997.

- poszukiwanie podobieństw historycznych w dziejach obu narodów;
- lepsze wzajemne poznanie historii obu narodów i państw;
- dalsze zbliżenie między tymi narodami i armiami;
- wykorzystanie ich w procesie dydaktycznym realizowanym w obu uczelniach.

Zdobyte doświadczenia przy realizacji wymienionego tematu badawczego winny służyć kontynuacji kontaktów między obu uczelniami, a także w doprowadzeniu do finalizacji kolejnego tematu badawczego pt. *„Problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego w warunkach transformacji ustrojowej w krajach Europy Środkowej”*.

Doniosłe znaczenie w wymiarze krajowym miały badania nad tematem *„System edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej”*. W badaniach uczestniczyło ponad 30 pracowników naukowych i przedstawiciele administracji państwowej i terenowej zajmującej się edukacją obronną. Koncepcja prowadzonych badań oraz kierownictwo nad nimi spoczywało na pracownikach Instytutu Nauk Humanistycznych, a zwłaszcza kierownika tego tematu płk. dr. hab. Ryszardzie Stępiu.

Wnioski wynikające z tych badań sprowadzają się do stwierdzenia, iż:

- edukacja obronna społeczeństwa winna być traktowana jako integralna część edukacji globalnej, stanowiąc w jej ramach ważny obszar upowszechniania wiedzy;
- wśród dyscyplin naukowych w szczególności zajmujących się powyższą problematyką najważniejsze miejsce winna zajmować pedagogika, w tym wypadku zwłaszcza pedagogika wojskowa;
- edukacja obronna winna być traktowana jako dziedzina interdyscyplinarna, nie ograniczona do zainteresowań jednej dyscypliny naukowej, stąd postrzegamy dla jej uprawiania miejsce dla wszystkich dyscyplin naukowych reprezentowanych w Instytucie Nauk Humanistycznych AON;
- edukacją obronną winno się zajmować nie tylko środowisko naukowców wojskowych lecz winna być traktowana jako ważna dyscyplina naukowa i dydaktyczna także dla sfery nauki cywilnej i stąd potrzeba zajmowania się nią przez cywilne ośrodki naukowe, w tym uczelnie akademickie;
- za ważny element, stanowiący podłoże kształtowania świadomości i umiejętności obronnych, winna być traktowana edukacja z zakresu kultury fizycznej, przydatna w

szczególności w kształtowaniu sprawności somatycznej i właściwości psychofizycznych człowieka;

- praktyka dydaktyczno-wychowawcza w zakresie edukacji obronnej społeczeństwa wymaga posiadania odpowiednio przygotowanych kadr, stąd dużą wagę należałoby przywiązywać do właściwego przygotowania nauczycieli realizujących w szkołach przedmiot edukacja obronna - obrona cywilna;
- dotychczasowy system edukacji obronnej obowiązujący w naszym kraju uznać można za nie spełniający obecnych wymogów; traktować go należy jako mało dynamiczny i efektywny, nie przystający do nowoczesnego modelu wiedzy społeczeństwa o problematyce obronnej;
- uznać można, że dotychczasowy system edukacji obronnej w Polsce nie służy poszerzaniu wiedzy obronnej społeczeństwa, a co więcej może być traktowany jako poniekąd „wygaszający” świadomość obronną społeczeństwa oraz przesuwający tę problematykę na peryferie ogólnej edukacji i wychowania;
- jawi się potrzeba zasadniczej przebudowy modelu edukacji obronnej społeczeństwa w Polsce i to dokonywanego na drodze legislacyjnej jak i szerokiego upowszechniania tej problematyki na wszystkich poziomach edukacji ogólnej i specjalistycznej, jak i poprzez szersze upowszechnianie uzyskiwanych wyników badań.

Wydaje się, na podstawie wyników prowadzonych badań, iż wypracowany przez analizowany zespół badawczy model edukacji obronnej winien doczekać się szybkiego wdrożenia do praktyki. Sprawą niezmiernie ważną wydaje się nie tylko zaakceptowanie i realizowanie jednolitego, wspólnego w skali kraju, modelu edukacji obronnej, ale przede wszystkim przygotowanie do tych zadań wszystkich zaproponowanych w nim poziomów kształcenia.

Wyniki dotychczasowych badań przez humanistykę wojskową problematyki edukacji obronnej społeczeństwa prowadzonych w ramach Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych AON wskazują zarówno na potrzebę ich kontynuowania, nadania im nowego kształtu, jak i na nowe zadania rysujące się przy wchodzeniu w wiek XXI, wejścia Polski do NATO oraz perspektywy jej integracji z Unią Europejską.

Trzeci z wymienionych najważniejszych tematów badawczych służyć miał wypracowaniu w oparciu o:

- własne narodowe doświadczenia historyczne;
- rozwiązania obowiązujące w większości państw NATO;
- współczesne polskie uwarunkowania

modelu działalności oświatowo (społeczno)- wychowawczej w Wojsku Polskim po dokonanych transformacjach ustrojowych i jego wejściu w struktury NATO.

Zwieńczeniem badań nad powyższym tematem było zaproponowanie rozwiązań modelowych mogących posłużyć do ich wdrożenia praktycznego.

Z dziewięcioletniej działalności Instytutu (Wydziału) Nauk Humanistycznych dokonano zaledwie selektywnego wyboru podstawowych kierunków prowadzonej działalności naukowo-badawczej oraz dorobku opublikowanego. Nie może to być zatem wykaz pełny, ale nie taki zamysł był niniejszego opracowania. Zasygnalizowane zostały natomiast główne obszary badawcze oraz osiągnięcia zespołowe i indywidualne. Wskazują one na to, że od połowy lat dziewięćdziesiątych dominujące stają się badania nad rolą humanistyki wojskowej w edukacji obronnej społeczeństwa oraz formami jej upowszechniania. Dalsze plany badawcze także zmierzają ku podtrzymywaniu zainteresowania tą problematyką badawczą.

Czy wobec tego humanistyka wojskowa ma przed sobą „światłą” przyszłość i nie zagrażają jej niebezpieczeństwa? Na tak sformułowane pytanie nie można udzielić jednoznacznie pozytywnej odpowiedzi. Co roku maleje potencjał naukowy instytutu. W 1998 r. odeszło z niego 2 profesorów i 3 doktorów habilitowanych oraz kilku doświadczonych doktorów. Spowodowało to uszczuplenie stanu osobowego o około 1/3. Dalsze prognozy kadrowe także nie są zachęcające. Spodziewany może być dalszy ubytek kadry z tytułami i stopniami naukowymi (aktualnie pracuje 1 profesor i 4 doktorów habilitowanych). Tak duży ubytek potencjału naukowego musi się odbić zarówno na jakości publikacji, jak i ich ilości. Jaką wobec tego można widzieć prognozę przed wojskowymi naukami humanistycznymi w wieku dwutysięcznym? Wydaje się, że niezależnie od przewidywanych zmian organizacyjnych i strukturalnych coraz mniej liczny zespół zajmujący się badaniami i upowszechnianiem tej problematyki winien jeszcze bardziej zintegrować prowadzone badania.

Wydział (Instytut) Nauk Humanistycznych w ciągu 9 lat analizowanej działalności naukowo-badawczej zanotował wiele znaczących osiągnięć. Złożyło się na to ponad tysiąc publikacji, w tym ponad 20 książek naukowych i popularno-naukowych wydanych przez wydawnictwa posiadające ogólnopolską sieć dystrybucyjną. Odbyło się wiele promocji tych książek oraz były one recenzowane w ogólnopolskich periodykach. Przygotowano kilkadziesiąt opracowań studyjnych i kilkaset artykułów naukowych, popularno-naukowych i publicystycznych. Część z nich weszła nawet do obiegu międzynarodowego.

Pracownicy tej komórki uczestniczyli i czynią to nadal w wielu pracach badawczych w ramach międzynarodowego, resortowego i uczelnianego programu naukowego. Przyczyniono się walcnie do wypracowanie wielu koncepcji mogących mieć zastosowanie praktyczne w skali kraju. Czyniono to zwłaszcza w ramach realizowanych tematów badawczych, w szczególności w tematach: „*System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*” i „*Model edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*”.

Przeprowadzono wiele interesujących konferencji i sympozjów naukowych w wymiarze międzynarodowym, ogólnokrajowym i resortowym. Ich pokłosiem były wydane materiały pokonferencyjne. Licznie uczestniczono także z referatami i komunikatami w tego typu imprezach naukowych organizowanych za granicą i w kraju.

Nowe uwarunkowania organizacyjne i nowe potrzeby badawcze wydają się sugerować by w latach dwutysięcznych wysiłek badawczy z zakresu humanistyki wojskowej skierować na:

- większą koordynację prowadzonych badań z dążeniem do wychodzenia z jeszcze szerszą ofertą ich popularyzacji;
- koncentracji wysiłku na badaniach interdyscyplinarnych prowadzonych przez duże zespoły badawcze a ich wyniki upowszechniać w całym kraju;
- wyjście z nową ofertą co do obszarów badań prowadzonych także w kontekście szybko następującej integracji europejskiej;
- przyspieszenie podnoszenia kwalifikacji naukowych.

Dotychczas zdobyte doświadczenia wskazują na potrzebę prowadzenia badań interdyscyplinarnych, na włączenie się do tego wielu ośrodków w kraju, w tym zwłaszcza dużych cywilnych ośrodków naukowych, jak też znacznie większe - niż ma to miejsce

dotychczas - korzystanie z dorobku w tym względzie państw Europy Zachodniej. Pamiętać bowiem należy o tym, że w ramach ujednoczenia struktur przy planowanym wejściu Polski do Unii Europejskiej, dotyczyły one będą wielu obszarów humanistyki wojskowej.

Przewidywać należy, że na początku nowego wieku, w nowych uwarunkowaniach w jakich Polska się znajdzie, nauki humanistyczne będą nadal tymi, które odgrywać będą znaczącą rolę w upowszechnianiu wiedzy obronnej społeczeństwa. W związku z tym można prognozować obszary i tematy badawcze, którymi winna zajmować się humanistyka wojskowa, a w tym Instytut Nauk Humanistycznych AON, jako komórka szczególnie predystynowana do jej prowadzenia i upowszechniania.

Wydaje się, iż w najbliższych latach wojskowe nauki humanistyczne winny koncentrować swą uwagę na następujących głównych obszarach zainteresowań naukowych:

- wpływie transformacji ustrojowej państwa na przeobrażenia w funkcjonowaniu wojska;
- roli integracji z NATO i ze strukturami polityczno-gospodarczymi Europy Zachodniej na przewartościowanie zainteresowań badawczych w obszarze funkcjonowania narodowej armii;
- miejscu człowieka w nowych strukturach dowodzenia koalicyjnego i narodowego;
- nowym podejściu do udziału społeczeństwa w systemie obrony narodowej państwa (struktury regionalne, rola stowarzyszeń);
- podnoszeniu wiedzy obronnej społeczeństwa.

Katalog proponowanych obszarów zainteresowań humanistyki wojskowej jest otwarty. Z pewnością może być poszerzony o wiele jeszcze innych propozycji. Stąd celową wydaje się dyskusja nad zasygnalizowaną problematyką.

Zaproponowane obszary badawcze będące domeną zainteresowań humanistyki wojskowej mogą posłużyć do zaprognozowania następujących przewidywalnych zasadniczych tematów badawczych:

1. Psychospołeczne uwarunkowania dowodzenia wojskami, ze szczególnym akcentem na:
 - zarządzanie zasobami ludzkimi;
 - style dowodzenia.

2. Miejsce i rola wojskowych nauk humanistycznych w edukacji obronnej społeczeństwa, z akcentem na:

- edukację młodzieży;
- edukację żołnierzy służby zasadniczej i zawodowej;
- edukację rezerwistów;
- powszechną edukację społeczeństwa;
- współpracę ze stowarzyszeniami i wspólnotami religijnymi.

3. Obrona terytorialna państwa - teoria, uwarunkowania historyczne, prognozy rozwojowe, w tym:

- koncepcje i modele obrony terytorialnej przyjmowane w różnych państwach, w szczególności państwach ościennych, oraz we wiodących państwach NATO;
- doświadczenia rodzime, zwłaszcza z lat 1918-1939;
- prognozy odnoszące się do planowanych rozwiązań.

4. Przygotowanie obronne młodzieży (polskie tradycje narodowe, proponowane rozwiązania modelowe obowiązujące w NATO), w tym zwłaszcza z akcentem na:

- upowszechnianie rozwiązań funkcjonujących w Polsce w okresie międzywojennym (zasady organizowania i prowadzenia przysposobienia obronnego młodzieży męskiej i kobiet, struktury organizacyjne);
- analiza dorobku współcześnie funkcjonujących w Polsce organizacji i stowarzyszeń młodzieżowych;
- wypracowanie modelowych rozwiązań na najbliższe lata.

Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że największe efekty uzyskuje się wówczas, kiedy prowadzi się badania interdyscyplinarne, gdy na poszczególne problemy badawcze można patrzeć przez pryzmat różnych dyscyplin naukowych, a także posługiwać się różnymi metodologiami prowadzonych badań. Stąd postulat powołania w Instytucie Nauk Humanistycznych zespołów złożonych z przedstawicieli różnych uprawianych w nim dyscyplin naukowych.

Dobre efekty przynosi także współpraca wojskowych i cywilnych ośrodków naukowych, przez co następuje większy przepływ informacji naukowej oraz korzystanie z posiadanego już i powstającego dorobku naukowego.

Koniecznym wydaje się znacznie szersze korzystanie z dorobku zagranicznego, a także konfrontowania własnych badań z dokonaniem ośrodków innych państw, po to by wybierać modele optymalne, a także sprawdzone praktycznie.

Zachodzi także potrzeba włączenia do zespołów badawczych w większym stopniu niż dotychczas praktyków. Ich uwagi i sugestie pozwalają bowiem na uniknięcie proponowania rozwiązań systemowych mało przydatnych do praktycznego zastosowania.

Konkludując można stwierdzić, że dokonania Wydziału (Instytutu) Nauk Humanistycznych AON w analizowanym okresie w obszarze badań naukowych są znaczące. Posłużyły one zarówno do wzbogacenia nauki - plon rozważań teoretycznych, w tym proponowanych rozwiązań modelowych - jak i miały znaczną użyteczność praktyczną. Wszystko to skłania do wyrażenia opinii, iż podjęte badania nie tylko należy kontynuować, ale je także poszerzać zarówno co do badanej problematyki jak i pracujących nad nią zespołów badawczych. Należy dążyć także do poszerzania spektrum prowadzonych badań o podejmowanie nowych tematów. Kontynuować należy także wysiłek nad prowadzeniem badań własnych i ich upowszechnianiem nie tylko w wojsku ale w skali kraju, a niekiedy i w wymiarze międzynarodowym.

(KHSaW) powstała byc siemodzielna (została byc dołączona do AON WP) i w swojej strukturze wchodzi w skład Wydziału Nauk Humanistycznych.

Należy stwierdzić, że historia i teoria wojny prowadzona (specjalnie) naukowo i racjonalnie i uwzględniana do dalszego rozwoju. Nie ograniczamy się tylko do wiedzy historycznej wojennej w literaturze i wypracowania procedury, lecz widzieliśmy już w niej szereg istotnych procedur w wojnowości i polityce międzynarodowej. Wzrost jako dowódzie politycznym - w sensie dowodów - kulturowej analizowania i rozważania jest przede wszystkim jako dowódzie militarnym, wymagającym wiedzy historycznej i teoretycznej wojny. Wzrost w głównym nurcie dowodności karodry wojennej nie: historia wojnowa. Historia sztuki wojennej i historia dyplomacji, skonstruowane na przygotowanie i rozstrzygnięcie konfliktów wojennych. Jednak główny akcent położony jest na historię sztuki wojennej, co potwierdza chociażby ilość godzin dydaktycznych.

Rola i znaczenie historii sztuki wojennej w procesie kształcenia kadry dowodzącej sztabowych i kadrowych naukowych jest dwiema, oczywistą i niepodważalną²⁸.

²⁸ J. Urbaniak, *Wzrost historyczno-wojenny w obszarze sztuki wojennej*, Warszawa, 1984, s. 104.

Henryk HERMANN

HISTORIA SZTUKI WOJENNEJ W EDUKACJI KADR DOWÓDCZO-SZTABOWYCH – OCENY I PROGNOZY.

Katedra historii sztuki wojennej, jest jedną z katedr Instytutu Nauk Humanistycznych (w latach 1990-1993 Wydział Nauk Humanistycznych). Jej głównym zadaniem jest działalność dydaktyczna i naukowo-badawcza, przede wszystkim w zakresie historii sztuki wojennej oraz także szeroko rozumianej historii wojskowości oraz popularyzacja dorobku. Proces transformacji sił zbrojnych doprowadził do gruntownych przeobrażeń ich struktury organizacyjnej. Przeobrażenia te objęły również wyższe szkolnictwo wojskowe, co znalazło swój wyraz w nowym ujęciu organizacyjnym Akademii Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (ASG WP) a w jej ramach, nowym usytuowaniu katedry. W powstałej w 1990 r. AON Katedra Historii Sztuki Wojennej (KHSzW) przestała być samodzielna (jaką była dotąd w ASG WP) i w nowej strukturze weszła w skład Wydziału Nauk Humanistycznych.

Należy odnotować, iż zakres i treści tego przedmiotu (specjalności naukowej) rozumiane i uwzględniane są dosyć szeroko. Nie ograniczamy się tylko do wąsko pojętej sztuki wojennej w bitwach i kampaniach przeszłości, lecz widziana jest ona na tle szeroko ujmowanych przeobrażeń w wojskowości i polityce militarnej. Wojna jako zjawisko społeczno-polityczne w uczelni dowódczo-sztabowej analizowana i oceniana jest przede wszystkim jako zjawisko militarne, wymagająca sztuki użycia sił zbrojnych i środków walki. Zatem w głównym nurcie działalności katedry znajdują się: historia wojskowa, historia sztuki wojennej i historia dyplomacji, ukierunkowane na przygotowanie i rozstrzygnięcie konfliktu zbrojnego. Jednak główny akcent położony jest na historię sztuki wojennej, co potwierdza chociażby ilość godzin dydaktycznych.

Rola i znaczenie historii sztuki wojennej w procesie kształcenia kadr dowódczo-sztabowych i badaniach naukowych jest ewidentna, oczywista i niepodważalna³⁶.

³⁶ T. Urbańczyk: Wiedza historyczno-wojskowa w edukacji oficerów. „Myśl Wojskowa” 1986 r., nr 10, s. 16-20.

Opiera się ona na założeniu, że zrozumienie przeobrażeń współczesnej sztuki wojennej oraz wytyczenie kierunków jej zmian w przyszłych wojnach nie jest możliwe bez gruntownej znajomości przeszłości sił zbrojnych oraz stosowanych przez nie form i sposobów walki. Dlatego w procesie studiowania HSzW przez słuchaczy, chodzi nie tylko o pogłębienie i poszerzenie zakresu posiadanej przez nich wiedzy historyczno - wojskowej z wojskowości polskiej i powszechnej, lecz przede wszystkim o :

- nauczenie ich analizy i oceny wydarzeń, zjawisk i procesów rozwojowych zachodzących w sztuce wojennej na przestrzeni dziejów;
- uogólnianie doświadczeń wojennych i wyciąganie z nich praktycznych wniosków³⁷;
- wykorzystanie przykładów historycznych przy rozwiązywaniu współczesnych zagadnień sztuki wojennej³⁸.

Natomiast proces badań naukowych ukierunkowany jest na pogłębione i wieloaspektowe zbadanie tych zjawisk i procesów sztuki wojennej, które miały rozstrzygające znaczenie dla jej rozwoju. Specyfiką metodologii badań historii sztuki wojennej jest to, iż nie zachodzi konieczność systematycznego badania przebiegu wszystkich wojen , lecz tylko tych, które wniosły coś nowego, co istotnie rzutowało na ich przebieg lub wykorzystanie sił zbrojnych. Z kolei rozłożenie procesu badawczego na znacznej przestrzeni chronologicznej daje ogromny materiał porównawczy i ułatwia wydobycie prawidłowości przemian.

HSzW pozostaje w ścisłym związku z głównymi przedmiotami wykładanymi w uczelni, to jest z taktyką ogólną, taktyką rodzajów wojsk oraz sztuką operacyjną i strategią. Jednakże należy szczególnie mocno podkreślić jej ścisły związek z innymi naukami humanistycznymi uprawianymi w INH : pedagogiką, dydaktyką, filozofią bezpieczeństwa, socjologią, etyką, psychologią itp. Wszystkie nauki humanistyczne, jako przedmiot swojego zainteresowania wybrały człowieka jako istotę społeczną oraz wytwory jego działalności. To przecież człowiek, tyle że odziany w mundur, ogniskuje zainteresowania dydaktyczne i naukowe wszystkich katedr i wydziałów naszego

³⁷ E. Jadziak, H. Hermann: O korzystaniu z doświadczeń wojennych. „Myśl Wojskowa” 1983, nr 2, s. 68-73;
A. Karpiński : O potrzebie sięgania do przykładów historyczno-wojskowych. „Myśl Wojskowa” 1973, nr 11

³⁸ J. Broch : Doświadczenia wojenne we współczesnej sztuce wojennej. „Myśl Wojskowa” 1975, nr 5 s. 34-41.
K. Nożko : Wykorzystanie doświadczeń historycznych we współczesnej sztuce wojennej. Warszawa 1990.
Wyd. AON.

instytutu. To właśnie człowiek - żołnierz działający w specyficznych warunkach (środowiskach) pokoju i wojny, w swym twórczym działaniu osobowym stanowi dla nas wszystkich pasjonujący przedmiot dociekań i zespala rezultaty badań różnych gałęzi wiedzy.

Sztuka wojenna i wiedza o niej przeszły długą drogę od form najbardziej prostych do coraz bardziej złożonych. Obecnie osiągnęły bardzo wysoki poziom, wymagający od ludzi w mundurach wojskowych dużej wiedzy w rozwiązywaniu wielce skomplikowanych problemów działań zbrojnych w powiązaniu z czynnikami społeczno-politycznymi, ekonomicznymi, naukowo-technicznymi i moralno-psychologicznymi.

HSzW wykładana jest na studiach dyplomowych w Wydziale Wojsk Lądowych oraz w Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Wiele tematów realizowanych jest także na różnego rodzaju kursach (operacyjnych, rozpoznawczych, logistycznych, specjalnych itp.). Wyższy poziom nauczania tego przedmiotu odnosi się do studiów podyplomowych. Najwyższego szczebla dotyczą Podyplomowe Studia Operacyjno-Strategiczne, które trwają 10 miesięcy i przygotowują kadry dowódczo-sztabowe dla związków taktycznych i operacyjnych oraz dla instytucji centralnych MON.

Katedra HSzW przez wiele lat prowadziła także Zaoczne Podyplomowe Studia HSzW w wymiarze półtorarocznym (około 200 godz.). Uczestniczyli w nich oficerowie, którzy pragnęli poszerzyć zakres posiadanej wiedzy z tego przedmiotu. Byli to najczęściej nauczyciele akademicki z Wyższych Szkół Oficerskich oraz pracownicy różnych placówek oświatowo-wychowawczych. Niestety, od dwóch lat studia te zostały zawieszono. Biorąc pod uwagę wymiar czasowy nauczania historii sztuki wojennej w AON należy stwierdzić, iż dydaktyka pochłania większą część wysiłku nauczycieli akademickich. W procesie dydaktycznym HSzW miała i ma nadal wysoką rangę i pozycję. Wyrazem tego są ilości godzin przeznaczone na dydaktykę przedmiotu, forma jego rozliczania, a także i to, że występuje on jako przedmiot egzaminacyjny w toku przyjęć wstępnych na studia dyplomowe i studia doktoranckie. Na studiach dyplomowych, podstawowej formie edukacyjnej w akademii, HSzW jest drugim co do czasu nauczania przedmiotem (104 godz.), co stanowi około 5 % czasu programowego w dwuletnim cyklu studiów. Ponadto w programie tego przedmiotu przewidziana jest podróż studyjna w wymiarze 24 godz. Dodatkowo powyższa problematyka uwzględniana

jest w czasie obozów szkoleniowych i różnych ćwiczeń (szkieletowych, kompleksowych).

Istnieją różnicowania treści programowych na Wydziale Wojsk Lądowych oraz Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. W tym drugim przypadku wprowadzona została tematyka dotycząca lotniczej myśli wojskowej i lotniczej sztuki wojennej. Zrezygnowano natomiast z części tematów właściwych dla lądowej sztuki wojennej. Zachowano jednak i na tym wydziale podział na okresy historyczne, jak i zdecydowaną większość tematów dotyczących ogólnej refleksji nad sztuką wojenną. Analizując obecny układ treści należy stwierdzić, iż od chwili utworzenia AON program tematyczny z tego przedmiotu przechodził różne modyfikacje. Częściowo uwarunkowane to było zachodzącymi zmianami organizacyjnymi, a także zwróceniem większej uwagi na problematykę sztuki wojennej po 1945 r.

Od 1990 r., na Wydziale Nauk Humanistycznych prowadzono studia magisterskie w zakresie: historii i pedagogiki. W 1994 r. studia te zlikwidowano. W ciągu czterech lat na kierunku historycznym realizowano przedmiot „Teoria wojen i historia wojskowa” w ilości 186 godzin. Znaczną część tego przedmiotu stanowiła problematyka z historii sztuki wojennej. Zdecydowanie mniej czasu przeznaczono na te problemy na kierunku pedagogicznym, gdyż „Podstawy historii wojskowości” obejmowały tylko 34 godz. zajęć dydaktycznych. Zasadniczym celem kształcenia tych przedmiotów było rozwijanie wiedzy w zakresie dziejów wojskowości polskiej i powszechnej, ze szczególnym uwzględnieniem historii polskiej sztuki wojennej i myśli wojskowej.

Jeśli chodzi o studia dyplomowe, to od 1990 roku nie zachodziły większe zmiany pod względem ogólnego czasu przeznaczanego na prowadzenie zajęć z historii sztuki wojennej i czas ten wynosił zawsze w granicach 110 godzin. Natomiast program tematyczny w ciągu tych lat nieco się zmienił. Początkowo znaczny nacisk kładziono na doświadczenia z II wojny światowej. Następnie przez 2 lata wyraźnie preferowana była historia myśli wojskowej oraz problemowe traktowanie historii sztuki wojennej. Ostatecznie wypracowany został program zbudowany na zasadach chronologii, obejmujący wojskowość od starożytności do wojen i konfliktów zbrojnych po 1945 r. Aktualnie coraz większy akcent kładzie się na problematykę najnowszą (po zakończeniu II wojny światowej).

HSzW ma wysoką rangę na Podyplomowym Studium Operacyjno-Strategicznym - najwyższej formie edukacyjnej w uczelni. Na przedmiot ten przeznaczono 46 godz., a także dodatkowe godziny w ramach prowadzonej podróży studyjnej. Z uwagi na specyfikę studium, przygotowano specjalny program z akcentem na problematykę operacyjną i strategiczną, (zasady planowania wojennego i kierowania siłami zbrojnymi w ujęciu historycznym, analiza wybranych kampanii oraz operacji itp.).

W ramach stacjonarnych i zaocznych studiów doktoranckich problematyka HSzW wykładana jest w toku ogólnych zajęć programowych wszystkich specjalności. W znacznie szerszej formie występuje ona w zajęciach katedralnych przeznaczonych dla grup doktorantów piszących prace z tej specjalności. Jeszcze bardziej szczegółową formą edukacyjną są seminaria doktoranckie prowadzone indywidualnie przez samodzielnych pracowników naukowych.

Problematyka dotycząca HSzW wykładana jest także na Zaocznym Podyplomowym Studium Obronności Państwa, gdzie kształci się wyższa kadra administracji centralnej i terenowej, zdobywająca wiedzę z zakresu szeroko rozumianej obronności kraju. Historia sztuki wojennej jest realizowana także na innych specjalistycznych studiach podyplomowych i kursach prowadzonych przez inne wydziały i katedry uczelni, np. Podyplomowe Studium Operacyjno-Strategiczne Logistyki (17 godz.), Podyplomowe Studium Specjalne (50 godz.), Podyplomowe Studium Rozpoznania i Walki Radioelektronicznej (30 godz.), Kurs Taktyczno-Operacyjny Obrony Terytorialnej (10 godz.), Kurs Żandarmerii Wojska Polskiego (10 godz.). Ilość realizowanych z tego przedmiotu godzin, uzależniona jest od tematyki poszczególnych studiów i kursów oraz czasu ich trwania. Na ogół przeważa problematyka współczesna. Z kolei na Podyplomowym Studium Specjalnym (50 godz.), tematyka dotyczy działań specjalnych (czynnik kształtujący przebieg wydarzeń militarnych od starożytności do czasów współczesnych).

HSzW wnosi do teoretycznych rozważań element doświadczenia praktycznego i daje bogaty materiał do porównań, analiz i wniosków. Odgrywa także ważną rolę w rozwoju wiedzy wojskowej oficerów, rozszerza ich horyzonty taktyczno-operacyjne, strategiczne i kształci twórczą wyobraźnię. Przy rozwiązywaniu współczesnych zagadnień sztuki wojennej. Nie należy ignorować doświadczeń z przeszłości. Nowy

okres historyczny nie przekreśla całej przeszłości i praktyki wojennej oraz myśli wojskowej, nie tworzy sytuacji, która zmierzałaby do rozpoczynania wszystkiego od początku.

Kształcąc studentów HSzW, zapoznajemy ich z operacjami i walkami w minionych wojnach, omawiamy i analizujemy myśl wojskową uznanych teoretyków i praktyków wojskowych. Nie dajemy im jednak gotowych wzorów do naśladowania. Nie można bowiem, mechanicznie przenosić doświadczeń z przeszłości do warunków współczesnych. Właściwe korzyści przynosi jedynie twórcze przyswajanie doświadczeń wojennych. Nowa jakościowo sytuacja na polu walki zmusza do szczególnie wnikliwego i przemyślanego podejścia do konstruowania programu nauczania HSzW, do wyboru najwłaściwszych przykładów wojennych. Problematyka ta nie może być „historią dla historii”, lecz historią służącą praktyce, będącą jedną z ważniejszych podstaw rozwijania współczesnej teorii wojennej.

Zakres tematyczny przedmiotu sięga daleko w przeszłość, szczególnie eksponując obok najciekawszych, klasycznych już przykładów sztuki wojennej, problemy rozwoju dawnej polskiej sztuki wojennej, ilustrując formułowane tezy i wnioski przykładami najbardziej znaczących wojen i bitew. Główną jednak uwagę poświęcamy studiom wojen dwudziestego wieku : pierwszej, a szczególnie drugiej wojnie światowej. Charakteryzują się one walką zbrojną wielomilionowych armii, masowym wykorzystaniem różnorodnej techniki bojowej, przede wszystkim lotnictwa i czołgów, gigantycznym rozmachem i zdecydowanym charakterem działań. Rozpatrujemy również, w stopniu i zakresie coraz szerszym, doświadczenia wynikające z działań wojennych i konfliktów zbrojnych prowadzonych po 1945 roku..

W celu maksymalnego spożytkowania wartości studiowania HSzW można stwierdzić, że wybór problemów został dokonany pod kątem potrzeb rozszerzenia wiadomości z przedmiotów taktyczno-operacyjnych. W coraz większym stopniu następuje sprzężenie programu z historii sztuki wojennej z programem katedr taktyczno-operacyjnych.

W realizacji programu stosujemy różnorodne formy i metody kształcenia. Są to wykłady (wprowadzający i problemowy), zajęcia grupowe (seminaria i konwersatoria), kolokwia i egzaminy, prace roczne i prace dyplomowe, podróże studyjne, polowe podróże wojskowo-historyczne, informacje („wstawki”) wojskowo-historyczne w ramach

ćwiczeń dowódczo-sztabowych organizowanych w terenie, obozów letnich i zimowych, konsultacje indywidualne i zbiorowe przed kolokwiami i egzaminami, seminaria dyplomowe, seminaria doktoranckie, przygotowania studentów do wystąpień w celu wygłoszenia informacji wojskowo-historycznych na ćwiczeniach w terenie.

W ciągu ostatnich lat zmniejszamy ilość wykładów, ograniczając je obecnie do wykładu wprowadzającego i wykładu problemowego. Wykład wprowadzający zapoczątkowuje cykl zajęć z przedmiotu. Ujmuje on charakterystykę HSzW, jej miejsce w systemie nauk wojskowych, zawiera informacje o aparaturze pojęciowej swoistej dla przedmiotu, przedstawia zarys problematyki przedmiotowej oraz charakteryzuje stosowane metody badawcze. Ponadto w wykładzie tym poddaje się analizie krytycznej istniejącą i obowiązującą literaturę przedmiotu oraz przekazuje się studentom informacje o celach i treściach programowych przedmiotu.

Wykład problemowy obejmuje zagadnienia mieszczące się w danym semestrze, przedstawia je we wzajemnym związku i współzależności. W wykładzie tym przekazany jest zakres wiedzy, której konstrukcję stanowią prawa, prawidłowości, reguły, zasady, uogólnienia, zaś obudowę - fakty, zjawiska, opisy, dane taktyczno-techniczne oraz wszelkiego rodzaju normy. Wykład (wprowadzający i problemowy) ułatwia przekazanie studentom obszernego materiału poznawczego, zapoznaje ich w sposób plastyczny i rzeczowy z dorobkiem naukowym w danej dziedzinie, wyjaśnia istotę zachodzących związków między faktami i zjawiskami oraz buduje system danej wiedzy. Istotną zaletą wykładu polega też na eksponowaniu wartości wychowawczych.

Znaczny procent zajęć z historii sztuki wojennej zajmują seminaria i konwersatoria. Te formy kształcenia stwarzają znaczne możliwości zastosowania takich poszukujących metod uczenia, jak metoda dyskusji, wyzwalając aktywną postawę studenta. Dlatego też na zajęciach tych student nie musi, tak jak podczas wykładu, występować tylko w roli mniej lub więcej biernego odbiorcy wiedzy, a może poprzez udział w dyskusji być aktywnym współtwórcą procesu poznawczego. Ogólnym celem wymienionych form kształcenia jest pogłębianie wiedzy w dziedzinie wybranych zagadnień w zakresie tematów uprzednio poznanych w czasie wykładów, informacji podczas ćwiczeń w terenie, podróży studyjnych i wojskowo-historycznych oraz studiów samodzielnych. W ramach seminariów i konwersatoriów uczy się studentów

analitycznego i syntetycznego myślenia oraz poprawnego wnioskowania. Seminarium i konwersatorium jest przeznaczone do rozpatrywania poszczególnych zagadnień pod kątem ich praktycznego wykorzystywania.

Podróż wojskowo-historyczna, jako rodzaj podróży polowej ma na celu wszechstronne poznanie jednej lub kilku operacji (bitwy, walki) z minionych wojen w terenie, na którym się odbywały. Podróże te stanowią ważną formę organizacyjną kształcenia słuchaczy ze względu na swoje walory poznawcze, kształcące, dydaktyczno-wychowawcze i naukowo-badawcze.

Tego rodzaju praktyka wzbogaca aktualną problematykę operacyjno-taktyczną, przy czym istotny jest fakt, że czyni się to w terenie, gdzie omawiane wydarzenia miały miejsce. Umożliwia to dokonywanie pouczających porównań, wyciągania wniosków, rozwijania wyobraźni taktyczno-operacyjnej, stwarza sprzyjające warunki do bardziej plastycznego widzenia współczesnego pola walki i bitwy. Jest to jedna z najbardziej atrakcyjnych form zajęć. Zetknięcie się z realiami pola bitwy pobudza wyobraźnię i doprowadza do pozytywnych skojarzeń. Słuchaczom łatwiej jest wtedy ocenić decyzje historyczne, a także poznać złożoność pola bitwy i zachowań ludzkich.

Informacje („wstawki”) historyczne realizowane są podczas ćwiczeń dowódczo-sztabowych i obozów (letniego i zimowego). Stanowią one często fragment polowej podróży wojskowo-historycznej. „Wstawki” te odpowiadają tematowi zajęć lub rozpatrywanemu problemowi, a wydarzenia historyczne pochodzą z obszaru, na którym odbywa się ćwiczenie. Takie informacje poszerzają horyzonty poznawcze, zwłaszcza eksponują teren, na którym się odbywają, jego historyczno-wojskową przeszłość, kulturę i wartości gospodarcze.

Należy podkreślić, że swoistym rodzajem tych form studiowania doświadczeń historycznych jest sprzężenie podróży wojskowo-historycznej z ćwiczeniami dowódczo-sztabowymi (szkieletowymi) w terenie. W trakcie tego rodzaju zajęć (ćwiczeń), epizody historyczne niejako przeplatają się z rozgrywanymi zagadnieniami współczesnymi. Umieszczenie wydarzeń historycznych w terenie, obejrzenie zachowanych jeszcze śladów czy resztek urządzeń inżynierskich : transzei, schronów, punktów obserwacyjnych, stanowisk ogniowych itp. pobudza wyobraźnię słuchaczy, daje możliwość plastycznego spojrzenia na faktyczne pole walki. Teren, w którym omawiane

wydarzenia historyczne miały miejsce, stwarza możliwość wszechstronnej analizy, stosowanych rozwiązań taktyczno-operacyjnych, szczegółowego zbadania praktycznej działalności dowódców, sztabów i wojsk, pozwala znacznie lepiej i głębiej niż podczas zajęć audytoryjnych wniknąć w skomplikowany mechanizm walki, zrozumieć całą jej złożoność.

Prace roczne i dyplomowe są formą samodzielnego studiowania i uczenia się studentów. Celem pracy rocznej jest nauczenie studenta samodzielnego zgłębienia danego problemu (tematu) poprzez dodatkowe studiowanie literatury oraz przygotowanie się do opracowania pracy dyplomowej, bronionej podczas egzaminu na zakończenie studiów. Wykonanie tej pracy ma na celu sprawdzenie dojrzałości studenta w zakresie samodzielnego zbadania problemu z historii sztuki wojennej, sprawdzenia umiejętności korzystania z materiałów źródłowych i literatury fachowej oraz z poprzednio opanowanej wiedzy, wykazanie umiejętności poprawnego rozumowania kategoriami taktyczno-operacyjnymi, analizowania i wnioskowania oraz ukształtowanie nawyków do prowadzenia samodzielnych badań i pracy twórczej.

Różnorodność form i metod kształcenia studentów z HSzW zapewnia odpowiednia baza nauczania, której podstawą są bogate zasoby biblioteczne. W katedrze opracowano szereg nowych pomocy dydaktycznych: podręczniki, skrypty, foliogramy, kasety video. Zaczynamy wykorzystywać w procesie dydaktycznym symulacje komputerowe niektórych bitew i operacji (Falaise, Lenino, kampania 1939 r.). Usprawnieniem procesu dydaktycznego jest możliwość powszechnego wykorzystania materiałów kserograficznych.

W ostatnich latach pracownicy katedry zaktywizowali działalność w zakresie opracowywania własnych wydawnictw. Oto niektóre z nich:

- Lech Wyszczelski, „Historia myśli wojskowej”, cz. I i II, wyd. 1992 r., obejmująca historię myśli wojskowej od jej powstania do wybuchu II wojny światowej. W wydanej pracy autor starał się zawrzeć całość powszechnej historii myśli wojskowej, w tym także historię polskiej myśli wojskowej.
- Stefan Chojnecki, Wojciech Mikuła, „Polska sztuka wojenna od X do końca XVIII w.”, wyd. 1997 r. Autorzy dążyli do ukazania nie tylko sztuki wojennej i zachodzącej

w niej przeobrażeń. Uznali, że nie mniej ważne jest przedstawienie polityki obronnej państwa oraz stanu jego sił zbrojnych.

- Praca zbiorowa pod red. naukową Jerzego Poksińskiego, „Sztuka wojenna sił zbrojnych uczestniczących w wojnach lokalnych i ważniejszych konfliktach po II wojnie światowej”, wyd. 1997 r. Autorzy zdecydowali, aby przedmiotem szczegółowej analizy uczynić te konflikty zbrojne i wojny, które wniosły szczególne wartości do teorii i praktyki sztuki wojennej.
- Praca zbiorowa pod red. Henryka Hermanna, „Sztuka wojenna Wojska Polskiego w latach 1945-1990”, wyd. 1996 r. Opracowanie to spełnia rolę bodaj pierwszej syntezy przeobrażeń polskich wojsk lądowych oraz ewolucji ich sztuki wojennej w latach 1945-1990. Zakres rzeczowy opracowania wychodzi nieco poza wspomnianą problematykę. Dotyczy to przede wszystkim zagadnień związanych z pojawieniem się broni jądrowej i jej oddziaływaniem na strukturę wojsk oraz sztukę wojenną.
- Lech Wyszczelski, „Sztuka wojenna w wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920”, (wyd. 1994 r.). Z uwagi na to, że wojna polsko-rosyjska prowadzona była w specyficznych warunkach, odbiegających od charakteru I wojny światowej, wymagała ona dostosowania do nich sztuki wojennej, niekiedy oparcia jej na nowych zasadach. W efekcie dostarczyła wielu doświadczeń i wniosków pozwalających na opracowanie nowej teorii wojennej, starającej się zdynamizować przebieg działań wojennych i przywrócić należytą rangę manewrowym formom walki.
- Praca zbiorowa, „Zwycięskie bitwy w polskiej sztuce wojennej”, wyd. 1992 r. W opracowaniu tym przy prezentacji poszczególnych bitew przyjęto ujednoliczoną formę ich przedstawiania. Starano się także wydobyć te wnioski i doświadczenia, które w istotny sposób wzbogacały polską i europejską sztukę wojenną.
- Zygmunt Matuszak, „Sztuka wojenna wojsk lądowych armii amerykańskiej i brytyjskiej na zachodnioeuropejskim teatrze działań wojennych w latach 1944-1945”, wyd. 1995 r. Opracowanie przeznaczone głównie dla kadry naukowo-dydaktycznej, a także studentów akademii, słuchaczy PSOS i innych kursów, przybliży zagadnienia sztuki wojennej wojsk lądowych armii amerykańskiej i brytyjskiej.
- Stefan Czumr, Zygmunt Matuszak, „Organizacja, zarys działań i sztuka wojenna Polskich Sił Powietrznych na Zachodzie 1939-1945”, (wyd. 1995 r.). Autorzy

omawiają problemy organizacji i funkcjonowania, oraz prawne aspekty sformowania Polskich Sił Powietrznych na Zachodzie, ogólny zarys działań, wysiłek bojowy oraz problemy sztuki wojennej lotnictwa bombowego i myśliwskiego.

Mimo niewątpliwie znaczącego postępu w przygotowaniu opracowań własnych wydaje się, że przed Katedrą Historii Sztuki Wojennej stoi nadal ważne zadanie opracowania podręcznika obejmującego całość programu wykładanego na studiach dyplomowych. Duży postęp uczyniono w tworzeniu wizualnej obudowy dydaktycznej oraz wykorzystaniu informatyki w procesie nauczania. Za widoczną oznakę wkraczania do procesu kształcenia nowoczesności, można uznać radykalne rozstanie się z kartonowymi „płachtami” schematów na rzecz foligramów i przezroczy. Powstają także programy komputerowe.

Natomiast w procesie badań z HSzW najważniejsze jest to, by w oparciu o historyczne fakty ustalić prawidłowości rozwoju sił zbrojnych i sztuki wojennej oraz ukazać istotę przemian. Znajomość praw, zasad i prawidłowości przeobrażeń wojen i wojskowości umożliwia prognozowanie wielu zjawisk na współczesnym i przyszłym polu walki. Zasadność prowadzenia badań naukowych z HSzW wynika z jeszcze jednego i bardzo ważnego powodu. Proces dydaktyczny w wyższej uczelni musi posiadać solidną podbudowę naukową. Najważniejsze jednak jest sprzężenie zwrotne pomiędzy nauką, uprawianiem nauki a nauczaniem. Jeśli nauczanie ma mieć wymiar akademicki, uniwersytecki, musi się opierać na uprawianiu nauki. Musi być związane z pewnego typu warsztatem naukowym i vice versa : jeżeli nauka ma wpływać z nauczania akademickiego, to musi ona być autentyczną nauką.

Dlatego przynajmniej ta część kadry naszych sił zbrojnych, która reprezentuje wyższe szkolnictwo wojskowe musi świadomie i z odwagą podejmować odpowiedzialność za dziś i jutro nauk wojskowych, w tym także historii wojskowej. Musimy świadomie stanowić o sprawach naszej nauki w wymiarze akademickim, uczestnicząc tym samym w wielkich przemianach współczesnej nauki. Bez przesady można stwierdzić, że jest to część naszej odpowiedzialności za przyszłość sił zbrojnych i obronności naszego państwa.

Niesłychanie ważne jest także i to, by wojsko posiadało środki, które stanowią o jego własnej nauce, zarówno pod względem merytorycznym, treściowym, a także

strukturalnym i personalnym. Wiąże się to między innymi z odpowiedzialnością za akademickie wykształcenie kadry, dziś już nie tylko oficerskiej, lecz często także kadry chorążych i podoficerów. Jeśli oficer ma posiadać wyższe akademickie wykształcenie, to należy dążyć, by uzyskiwał je w uczelniach typu akademickiego. Wówczas jego przygotowanie do zawodu będzie się równocześnie łączyło z uzyskaniem statusu człowieka o wyższych studiach.

O możliwości uprawiania nauki decyduje potencjał kadr naukowych. Od marca 1994 r. kierownikiem katedry jest płk dr hab. H. Hermann profesor nadzwyczajny AON³⁹. Z działalnością naukowo-badawczą katedry ściśle związany jest prof. płk dr hab. L. Wyszczelski, zastępca Komendanta Instytutu Nauk Humanistycznych. Jako doświadczony i uznany historyk wojskowy o bogatym dorobku wnosi do procesu badawczego nowe wartości. Liczące są jego zasługi w dziedzinie organizacji nauki, jak również w upowszechnianiu rezultatów badań naukowych. Wypromował liczne grono magistrów historii wojskowej oraz doktorów nauk humanistycznych ze specjalnością historia wojskowa (Wizor, Piątek, Łach, Matuszczyk, Ślipiec).

Aktualnie w katedrze są dwa stanowiska profesorów nadzwyczajnych (płk dr hab. H. Hermann - jednocześnie pełni obowiązki kierownika katedry i płk dr hab. J. Poksiński). Pozostałe to stanowiska adiunktów, które zajmują : płk dr S. Chojnecki, płk dr W. Chrzanowski, płk dr S. Czumur , płk dr D. Strasburger, płk dr Z. Matuszak. Ppłk dr W. Mikuła. Od 1990 r. w katedrze było i jest nadal grono doktorantów stacjonarnych i zaocznych. Obecnie na stacjonarnych studiach doktoranckich są : ppłkmgr Z. Mendrala, kpt. mgr T. Kośmider mjr dypl. W. Sagalara. W trybie zaocznym opracowują prace doktorskie, przede wszystkim oficerowie - dydaktycy z Wyższych Szkół Oficerskich oraz inni oficerowie instytucji centralnych MON. Jest ich obecnie 5.

Potrzeby procesu dydaktycznego narzuciły pracownikom naukowym katedry wyodrębnione obszary badań, w zakresie których prowadzą oni badania szczegółowe. I tak, prof. H. Hermann zajmuje się wojskowością powszechną od 2 połowy XVIII wieku do czasów współczesnych, wojskowością polską po 1945 r., wojnami i konfliktami zbrojnymi po II wojnie światowej oraz metodologią badań historyczno-wojskowych . Prof. J. Poksiński prowadzi badania w zakresie wojskowości polskiej w II wojnie

światowej, szeroko pojętych problemów obronności państwa po II wojnie światowej oraz wojen i konfliktów zbrojnych po 1945 r., represjami kadry WP po 1945 r.

Wśród grona adiunktów obszary ich zainteresowań badawczych są następujące: dr W. Chrzanowski - sztuka wojenna w II wojnie światowej oraz sztuka wojenna Wojska Polskiego po 1945 r.; dr S. Chojnecki - wojskowość powszechna i polska do I wojny światowej; ruch oporu na ziemiach polskich w latach okupacji (1939-1945) oraz polskie podziemie zbrojne po 1945 r.; dr D. Strasburger - teoria sztuki wojennej w aspekcie historycznym (prawa wojny i walki zbrojnej, zasady sztuki wojennej) polska i powszechna sztuka wojenna po 1945 r., walka informacyjna, działania specjalne; dr S. Czmur⁴⁰ - sztuka wojenna sił powietrznych oraz działania partyzanckie po 1945 r.; dr Z. Matuszak - sztuka wojenna Wojska Polskiego 1918-1945, działania nieregularne w II wojnie światowej; dr W. Mięka - wojskowość powszechna i polska XVIII i XIX stulecia, polska sztuka wojenna w okresie powstań narodowych (1794, 1830, 1863) historia sił powietrznych.

Rezultaty działalności naukowo-badawczej pracowników katedry zaowocowały opracowaniami monograficznymi i publikacjami w różnych periodykach naukowych, wydawnictwami dydaktycznymi oraz publikacjami popularnonaukowymi. Kompletnie wyliczenie ich w tak krótkim opracowaniu nie jest możliwe ze względu na ich ilość. Warto jednak wskazać na najważniejsze pozycje.

Zespół katedry był zaangażowany w latach 1996-1998 w rozwiązywanie resortowego problemu badawczego pk. „Sigma”, który dotyczył teorii współczesnej sztuki wojennej (Teoria i praktyka sztuki wojennej do 1990 r.). Wykonane opracowanie stanowi syntezę rozwoju teorii i praktyki sztuki wojennej do 1990 r. i ujmuje strategię, sztukę operacyjną i taktykę wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej. Zespołem kierował prof. Hermann, a udział w nim brali : dr S. Chojnecki, Mięka, Matuszak, Starsburger, Czmur.

Kolejnym liczącym się opracowaniem naukowym jest synteza dotycząca „Teorii i praktyki działań obronnych w latach 1914-1945” wykonana przez zespół oficerów pod redakcją prof. Hermanna przy współudziale dr. S. Czmyra i dr. Z. Matuszaka.

³⁹ Poprzednio kierownikami katedry byli: płk prof. dr hab. Cz. Krzemiński (zmarł w 1992 r.), i p.o. płk dr W. Chrzanowski (1992-1994).

⁴⁰ płk dr S. Czmur w kwietniu 1998 r. został skierowany na studia do Akademii Sił Powietrznych w USA.

Jako bardzo wartościowe należy uznać opracowanie pt. „Polska sztuka wojenna od X wieku do końca II wojny światowej” pod redakcją naukową prof. H. Hermanna z udziałem : dr. S. Chojneckiego, dr. W. Mikuły, dr. D. Strasburgera, dr. Z. Matuszaka, dr. W. Chrzanowskiego.

Wśród prac popularyzujących najważniejsze bitwy, które wywierały decydujący wpływ na przebieg kampanii wojennych należy zaliczyć monografie dr. S. Czmura pt. „El Alamein 1942”. Do monografii popularyzujących dzieje polskich sił powietrznych należy zaliczyć opracowanie dr. S. Czmura i mgr W. Wójcika. „Dowódcy lotnictwa polskiego”. Jest to pierwsza praca, która ma szansę dotrzeć do zachodniego czytelnika, gdyż każda strona ma układ dwukolumnowy, zawierający tekst polski i angielski.

Ponadto pracownicy katedry opracowali szereg rozdziałów lub fragmentów książek, artykułów naukowych i popularnonaukowych. Zamieszczane one były w różnych periodykach naukowych, popularnonaukowych, często w prasie wojskowej lub cywilnej. Są to : „Wojskowy Przegląd Historyczny”, „Studia i Materiały do dziejów Wojskowości”, „Zeszyty Naukowe AON”, „Myśl Wojskowa”, „Przegląd Wojsk Lotniczych i OP”, „Przegląd Wojsk Lądowych”, „Wojsko i Wychowanie” oraz inne.

Ważną rolę w życiu naukowym katedry odgrywają sesje naukowe. Z dotychczasowej praktyki wynika, że spełniają one ważną rolę, gdyż pozwalają na zaprezentowanie szerszemu środowisku historyków wojskowych rezultatów własnych badań, co sprzyja ich upowszechnianiu. Katedra organizuje je najczęściej w każdym roku zapraszając do udziału historyków wojskowych z WIH, wyższych szkół oficerskich, uczelni cywilnych. Za znaczącą należy uznać sesję w 1998 roku nt. historia sztuki wojennej jako przedmiot badań naukowych i dyscyplina dydaktyczna. Z sesji tej ukazały się materiały, które promują dorobek naukowy pracowników katedry i sprzyjają jego upowszechnianiu. Są wykorzystane także w procesie dydaktycznym.

W katedrze prowadzone są także seminaria doktoranckie. Seminaria doktoranckie prowadzi samodzielnie pracownicy naukowcy : prof. L. Wyszczelski, prof. Hermann i prof. J. Poksiński. W listopadzie 1997 r. doktorant prof. J. Poksińskiego mgr A. Wesółowski pomyślnie przeprowadził przewód doktorski i uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie historii wojskowej. Temat pracy: Sądownictwo wojskowe Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943-1945. W 1998 r. doktorant prof.

H. Hermanna - mgr P. Żarkowski pomyślnie zamknął przewód doktorski i obronił pracę pt. „Przeciwuderzenie Frontu Środkowego w bitwie warszawskiej 1920 r.”. Również w 1998 r. doktorant prof. L. Wyszczelskiego mgr J. Ślipiec obronił pomyślnie pracę doktorską nt. „Sztuka wojenna w polsko-ukraińskim konflikcie zbrojnym 1918-1921”.

Aktualnie zespół historyków wojskowych instytutu partycypuje w realizacji następujących tematów badawczych:

- 1) Planowanie wojenne w świecie i w Polsce w latach 1918-1956;
- 2) Polska sztuka wojenna na przestrzeni dziejów.

Wśród prac kwalifikacyjnych realizowane są m.in. następujące tematy badawcze:

- 1) Bombardowanie strategiczne;
- 2) Działania dywersyjne i specjalne w Wojsku Polskim w latach 1918-1939;
- 3) Sztuka wojenna w polskich powstaniach narodowych okresu niewoli;
- 4) Korpusy piechoty Wojska Polskiego w latach 1945-1956.

W ramach indywidualnych badań naukowych za główne tematy badawcze uznać należy:

- 1) Wojna polsko-rosyjska 1919-1920;
- 2) Organa represji Wojska Polskiego po II wojnie światowej;
- 3) Polskie formacje wojskowe na froncie zachodnim podczas II wojny światowej;
- 4) Zasady sztuki wojennej w powszechnej myśli wojskowej.

W latach 1990-1998 Katedra Historii Sztuki Wojennej upowszechniała swój dorobek naukowo-dydaktyczny w trzech płaszczyznach : poprzez publikacje naukowe i popularnonaukowe, poprzez udział w konferencjach, sympozjach i seminariach organizowanych poza środowiskiem AON, a także poprzez działalność publicystyczną w prasie, radiu i telewizji.

Zespół pracowników Katedry Historii Sztuki Wojennej opublikował w latach 1990-1998 9 książek oraz około 400 artykułów naukowych i popularnonaukowych a także publicystycznych. Na dorobek naukowy i jego upowszechnianie znaczący wpływ miał klimat poszukiwań związanych z formułowaniem nowych założeń doktryny wojennej Rzeczypospolitej Polskiej, zmienionymi treściami kształcenia i wychowania w siłach zbrojnych (w tym m.in. kształtowania postaw obywateli państwa demokratycznego) a także otwartość i podmiotowość prowadzonych badań.

Wszystkie upowszechnione prace mieściły się w szeroko rozumianej dyscyplinie historii wojskowej, z zauważalną tendencją do wypełniania treścią jej istotnej gałęzi tj. historii sztuki wojennej. W ramach tej subdyscypliny mieściły się książki : Stefana Czmura (EL Alamein 1942, Warszawa 1997), Wojciecha Mikuły (Maciejowice, Warszawa 1990 oraz „Zieleńce i Dubienka, Pruszków 1995), Kazimierza Pindla (Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1995) i Dominika Strasburgera (Zasady sztuki wojennej, Warszawa 1996).

Swego rodzaju luki w badaniach nad najnowszymi dziejami Polski i wojska wypełniały prace Jerzego Poksińskiego („Represje wobec oficerów Wojska Polskiego w latach 1949-1956”, Warszawa 1992; „Victis honos”, Warszawa 1994; „My sędziowie nie od Boga. Z dziejów sądownictwa wojskowego PRL”, Warszawa 1996 r.). Poświęcone były z jednej strony, represjom wojskowej policji politycznej w stosunku do oficerów, podoficerów i szeregowców WP w okresie najsilniejszych prób stalinizacji Polski a z drugiej strony oddziaływaniu w tym samym okresie wojskowych struktur represyjnych na społeczność cywilną. W liczbie kilkuset opublikowanych rozpraw, studiów, szkiców, artykułów naukowych i popularnonaukowych około 35 % stanowiły opracowania poświęcone historii wojskowej i historii sztuki wojennej do I wojny światowej włącznie.

Zespół pracowników Katedry Historii Sztuki Wojennej odgrywa znaczącą rolę w upowszechnianiu w środowiskach cywilnych i wojskowych wyników swoich badań nad drugą wojną światową. Z racji kompetencji i fachowości niezwykle ważne wydają się być publikowane opracowania i studia Stefana Czmura poświęcone udziałowi lotnictwa polskiego w II wojnie światowej.

Wiele wyników swoich badań nad sztuką wojenną II wojny światowej upowszechniał Zygmunt Matuszak. Zwracają uwagę jego publikowane opracowania dotyczące dowodzenia Polskimi Siłami Zbrojnymi w działaniach bojowych 1940-1945”. Nowy kierunek zainteresowań Z.Matuszaka wydaje się znamionować opublikowany w br. jego tekst pt. „Obrona taktyczna w Siłach Zbrojnych II Rzeczypospolitej” („Przegląd Wojsk Lądowych” 1998 nr 8).

Ważną rolę w upowszechnianiu treści prac Katedry Historii Sztuki Wojennej odegrały publikacje Mieczysława Starczewskiego dotyczące organizacji dywersji

pozafrontowej oraz działań nieregularnych Sił Zbrojnych, przede wszystkim na obszarze Śląska, ale także i innych terenach II RP wcielonych do Rzeszy.

Znaczącą rolą w działaniach Katedry HSzW odgrywa upowszechnianie wiedzy o najnowszych dziejach Wojska Polskiego, w tym szczególnie po 1945 r. Niektóre publikacje Jerzego Poksińskiego wpływały na pogłębienie oceny niektórych działań Wojska Polskiego w latach 1944-1989. Wśród jego opracowań i studiów można m.in. wymienić cykl artykułów poświęconych oficerom Wojska Polskiego rozstrzelanych w latach 1949-1952 po sfingowanych procesach. Część studiów Poksińskiego dotyczyła złożonej roli sił zbrojnych w latach 1945-1947 i ich stosunku do podziemia niepodległościowego oraz opozycji politycznej („Siły zbrojne wobec ugrupowań niepodległościowych w Polsce w latach 1944-1956”, postaw wojska wobec zjawisk politycznych 1956 r

Istotną płaszczyzną działalności Katedry Historii Sztuki Wojennej było uczestnictwo w sympozjach, konferencjach i sesjach naukowych tak w kraju jak i zagranicą. Z racji składu osobowego katedry tematyka merytoryczna prezentowana przez przedstawicieli naszego zespołu znacznie wykraczała poza problematykę historii sztuki wojennej, mieszcząc się raczej w granicach przedmiotowych historii wojskowej.

W kilku przypadkach przedstawiciele naszego zespołu prezentowali swoje ustalenia naukowe zagranicą. M. in. w grudniu 1991 r. Jerzy Poksiński, wygłosił na wspólnej konferencji historyków polskich i węgierskich w Budapeszcie, poświęconej powojennym dziejom obu państw, referat pt. „The Polish Army in 1956”. W 1994 r. Kazimierz Pindel, na konferencji naukowej w Brnie poświęconej polskim i czeskim drogom do niepodległości, wygłosił referat pt. „Geneza miejsca i rola Wojska Polskiego w dziejach najnowszych państwach”. Na drugiej części tej konferencji, zorganizowanej w Polsce, referaty wygłosili Mieczysław Starczewski („Próby współpracy ZWZ-AK z czeskim ruchem niepodległościowym w okresie II wojny światowej) i Jerzy Poksiński („Armia w systemie władzy krajów demokracji ludowej w latach 1944-1956”). W 1997 r. Stefan Czumur wygłosił na konferencji naukowej w Sztokholmie referat pt. : „Problems and consequens of demokratization in Poland”. Płk dr S. Czumur był również referentem problemu polskich, wojskowych doświadczeń historycznych na polsko-brytyjskim seminarium zorganizowanym w AON w 1994 r. W polsko-belgijskim kolokwium w

Żaganiu w 1994 r. uczestniczył Zygmunt Matuszak, prezentując na nim problem dowodzenia 1DPanc w latach 1944-1945 na Zachodnio-Europejskim TDW.

Pracownicy katedry czynnie uczestniczyli w międzynarodowych konferencjach naukowych organizowanych w Polsce. Takim przedsięwzięciem była np. w 1994 r. 200-tna rocznica insurekcji kościuszkowskiej. Na konferencji w Zamku Królewskim w Warszawie, poświęconej dziejom militarnym powstania, referaty wygłosili : Stefan Chojnecki („Wojsko Rzeczypospolitej w dobie Targowicy”) oraz Wojciech Mięka („Sztuka wojenna w powstaniu kościuszkowskim”). W 1995 roku obaj ci oficerowie, na konferencji naukowej w Warszawie, z udziałem naukowców zagranicznych, poświęconej : „Problemom bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej” wygłosili referaty nt.: „Koncepcje odbudowy państwowości w polskiej myśli wojskowej okresu niewoli narodowej” (Wojciech Mięka) i „Poglądy polskich teoretyków wojskowych na sprawy bezpieczeństwa państwa do upadku I Rzeczypospolitej” (Stefan Chojnecki). W październiku 1996 r. Henryk Hermann na Międzynarodowej Konferencji „Consim” w Warszawie wygłosił referat pt. „Ewolucja form i sposobów prowadzenia wojen w świetle doświadczeń wojny w Zatoce Perskiej (1990-1991)”.

Istotnym miernikiem aktywności katedry w ogólnopolskim i ogólnowojskowym życiu społecznym i naukowym był udział w przedsięwzięciach organizowanych przez Wojskowy Instytut Historyczny, dowództwa okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych, a także cywilne ośrodki akademickie i naukowe.

W różne konferencje naukowe, sympozja i sesje szczególnie obfitował 1994 rok. Pięćdziesiąte rocznice bitwy pod Monte Cassino, operacji „Overlord”, udziału 1 DPanc. gen Stanisława Maczka w ofensywie na Niemcy, akcji „Burza”, a także 200-lecie insurekcji kościuszkowskiej wymagały wielu naukowych podsumowań i refleksji. W zorganizowanej przez WIH konferencji nt. „Polskie drogi do Monte Cassino” udział brali Stefan Czumak i Zygmunt Matuszak. Podczas konferencji naukowej poświęconej operacji „Overlord” ciekawy referat na temat działań alianckich sił powietrznych w tej operacji wygłosił Stefan Czumak. W rocznicowej sesji, zorganizowanej w Gliwicach poświęconej 50-leciu „Burzy” na Śląsku uczestniczył Mieczysław Starczewski. Zespół katedry, a przede wszystkim Stefan Chojnecki i Wojciech Mięka aktywnie

uczestniczyli w obchodach 200-lecia insurekcji kościuszkowskiej, wygłaszając oprócz wyżej wspomnianych, następujące referaty i komunikaty.

Zespół katedry w latach 1990-1998 brał udział w różnego rodzaju konferencjach, szkoleniach i sympozjach organizowanych przez okręgi wojskowe, rodzaje sił zbrojnych oraz Instytucje Centralne MON. Niektórzy pracownicy katedry ściśle współpracowali ze Związkiem Inwalidów Wojennych oraz środowiskami Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych i Związku Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego, a także Towarzystwem Wiedzy Wojskowej. Referaty, wygłaszali m.in.: Henryk Hermann, Stefan Chojnecki, Jerzy Poksiński, Dominik Strasburger.

W latach 1990-1998 przedstawiciele zespołu katedry HSzW mieli możliwość upowszechniania treści swoich prac i studiów w środkach masowego komunikowania. Zapraszano naszych pracowników do udziału w telewizyjnych programach historycznych m.in. : Redakcji Wojskowej TVP (Henryk Hermann, Jerzy Poksiński), „Rewizji Nadzwyczajnej (Jerzy Poksiński), „Skarbca” (Stefan Czumur, Jerzy Poksiński), „Wielkiej Gry” (Stefan Czumur). Konsultowaliśmy szereg filmów dokumentalnych (Wojciech Mięka, Jerzy Poksiński, Stefan Czumur). Wielokrotnie uczestniczyliśmy w programach informacyjnych TVP, jako komentatorzy różnych zdarzeń historycznych.

Katedra HSzW aktywnie wspierała dział historyczny „Polski Zbrojnej” (Jerzy Poksiński, Wojciech Mięka, Dominik Strasburger). Z problematyką najnowszej historii wojskowej obecni byliśmy na łamach takich czasopism i gazet jak: „Literatura”, „Polityka”, „Przegląd Tygodniowy”, „Lotnictwo”, „Rzeczpospolita”, „Gazeta Wyborcza” „Sztandar”, „Życie Warszawy” a także kilku gazet regionalnych jak np. „Dziennik Bałtycki”, czy „Dziennik Zachodni”. Cały cykl tekstów przygotowanych przez Jerzego Poksińskiego (wspólnie z Andrzejem Krzysztofem Kunertem) drukowany był w 1994 r. w londyńskich „Wiadomościach”.

Ze wspomnianą wyżej problematyką obecni byliśmy także w programach Polskiego Radia, głównie I Programu PR (audycja „Do Capstrzyku”, magazyn redakcji wojskowej itp.) ale także w różnych magazynach III programu PR.

W sumie całość naszej działalności upowszechnionej sprzyjała kształtowaniu w siłach zbrojnych i społeczeństwie racjonalnych postaw obywatelskich i proobronnych.

Miała też duży wpływ na wielopłaszczyznowy proces kształcenia i wychowania Sił Zbrojnych RP.

Reasumując należy stwierdzić, iż katedra HSzW wnosi istotny wkład w proces przygotowania kadr dowódczo-sztabowych. Współcześnie nie jest możliwe, ukształtowanie osobowości współczesnego oficera bez wyposażenia go w pewien zasób wiedzy wojskowo-historycznej i humanistycznej. Pomyślna realizacja stojących przed katedrą zadań zależy głównie od ofiarnej i kompetentnej pracy nauczycieli akademickich, których stać na podejmowanie jeszcze poważniejszych zadań niż dotychczas.

Katedra HSzW nie musi poszukiwać swojej tożsamości programowej, gdyż ją posiada. Jesteśmy otwarci na niezbędną innowację programów kształcenia, które zawierają uniwersalne treści tego przedmiotu. Dostrzegamy też potrzebę wchodzenia obszary innych dyscyplin, które wzajemnie warunkują się i oddziałują na przeobrażenia współczesnej wojskowości.

Pilnie też śledzimy realizację treści programowych tej dyscypliny w uczelniach wojskowych na świecie, a szczególnie państw NATO. Program realizowany przez katedrę odpowiada tym standardom.

Jerzy GROSKREJC

EWOLUCJA I PROGNOZA DZIAŁALNOŚCI KATEDRY PEDAGOGIKI ORAZ JEJ ROLA W ROZWOJU HUMANISTYKI WOJSKOWEJ

Wprowadzenie

O tym, że wiedza humanistyczna jest potrzebna każdemu współczesnemu człowiekowi nie trzeba dziś nikogo przekonywać. Źródłem tej wiedzy są nauki społeczne /w tym pedagogika/, które leżą u podstaw wykształcenia i działalności człowieka. Nawet państwa o wysoko rozwiniętej demokracji nie są wolne od zagrożeń cywilizacyjnych i patologii społecznych. Obserwujemy niepokojące zjawiska brutalizacji życia, znieczulenia społecznego, egoizmu, wzrostu agresywności i przestępczości indywidualnej i zorganizowanej, co w konsekwencji prowadzi do pogłębiającej się dehumanizacji życia. Z tego powodu społeczna rola wiedzy humanistycznej nabiera coraz większego znaczenia i wieloaspektowego wymiaru.

Znaczącą rolę w kreowaniu, przekazywaniu i upowszechnianiu wiedzy humanistycznej spełnia Katedra Pedagogiki, która jest integralną częścią Instytutu Nauk Humanistycznych AON.

Zgodnie z potrzebami Sił Zbrojnych RP, Katedra przygotowuje kadry dowódczo-sztabowe, kadry naukowe i nauczycielskie w zakresie kwalifikacji pedagogicznych.

Powstanie, rozwój, dorobek naukowo-dydaktyczny oraz perspektywy Katedry są przedmiotem rozważań w niniejszym wystąpieniu.

Treści zawarte w referacie obejmują następujące sekwencje zagadnień:

1. Geneza, struktura i zadania Katedry Pedagogiki.
2. Dorobek dydaktyczny, naukowy i publicystyczny katedr, jako wyznacznik rozwoju i upowszechniania humanistyki wojskowej.
3. Kierunki rozwoju Katedry w świetle obecnych i prognozowanych przemian w Siłach Zbrojnych RP.

Dwa pierwsze zagadnienia ukazują działalność i ewolucję Katedry w sferze dydaktycznej i naukowej w latach 1990-1999.

W zagadnieniu trzecim zamierzam przedstawić wizję Katedry w aspekcie współczesnych i przewidywanych zmian w naszej armii oraz w edukacji wojskowej.

. Geneza, struktura i zadania Katedry Pedagogiki

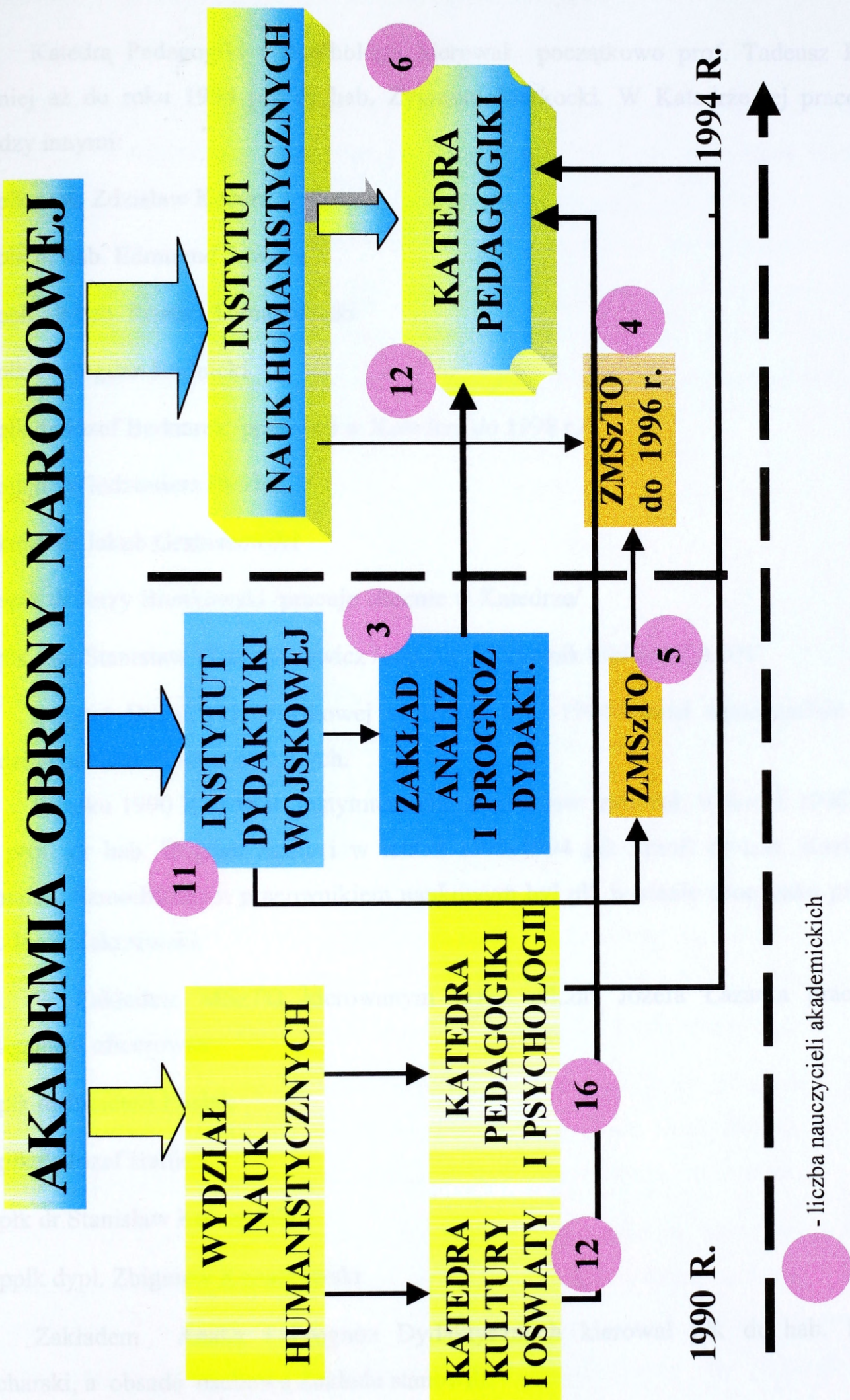
Katedra Pedagogiki wyrosła na gruncie naszej uczelni z trzech korzeni: Katedry Kultury i Oświaty, Katedry Pedagogiki i Psychologii oraz Zakładu Analiz i Prognoz Dydaktycznych. W latach 1990-1994 Katedra Kultury i Oświaty oraz Katedra Pedagogiki i Psychologii funkcjonowały w strukturze ówczesnego Wydziału Nauk Humanistycznych. /Genezę Katedry przedstawia rysunek Nr 1/.

Zakład Analiz i Prognoz Dydaktycznych oraz Zakład Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego wchodziły w skład Instytutu Dydaktyki Wojskowej.

Omawiając rodowód i korzenie Katedry Pedagogiki nie można pominąć ludzi, którzy tworzyli fundament i zręby tej Katedry, a swą wieloletnią i twórczą pracą przyczynili się do jej istnienia i rozkwitu.

W Katedrze Kultury i Oświaty, którą kierował płk dr hab. Piotr Rozmysłowicz pracował zespół nauczycieli akademickich w składzie:

1. płk dr Ryszard Mielczarek,
2. płk dr Andrzej Wajda,
3. płk dr Kazimierz Burakowski /do 1998 r. pracował w Katedrze Pedagogiki/,
4. płk dr Tomasz Kopania,
5. płk dr Andrzej Podkowski /obecnie w Katedrze Rozpoznania/,
6. płk dr Edward Pomykała /obecnie szef Oddziału Naukowego/

Rys.1. Geneza Katedry Pedagogiki

Katedrą Pedagogiki i Psychologii kierował początkowo prof. Tadeusz Pilch, później aż do roku 1994 płk dr hab. Zygmunt Markocki. W Katedrze tej pracowali między innymi:

1. płk prof. Zdzisław Kosyrz
2. płk dr hab. Edmund Szweda
3. ppłk dr hab. Roman Tomaszewski
4. płk dr Bogdan Rudnicki
5. płk dr Józef Bednarek /pracował w Katedrze do 1998 r./
6. płk dr Włodzimierz Pawlak
7. kmdr dr Jakub Grabiszewski
8. ppłk dr Jerzy Bieńkowski /pracuje obecnie w Katedrze/
9. płk mgr Stanisław Wieczorkiewicz /obecnie kierownik biblioteki AON/

Instytut Dydaktyki Wojskowej w latach 1990-1994 istniał samodzielnie poza Wydziałem Nauk Humanistycznych.

W roku 1990 Kierował Instytutem płk dr Wacław Izydorek, w latach 1990-1993 płk prof. dr hab. Bogdan Szulc i w latach 1993-1994 płk prof. dr hab. Kazimierz Żegnałek. Samodzielnym pracownikiem naukowym był płk w stanie spoczynku prof. dr hab. Jerzy Zakrzewski.

W Zakładzie MSzTO kierowanym przez płk.dr. Józefa Łazarka pracowali następujący oficerowie:

1. płk dr Ireneusz Łysiak
2. płk dr Józef Halik
3. płk dr Stanisław Kulczyński
4. ppłk dypl. Zbigniew Kwiatkowski

Zakładem Analiz i Prognoz Dydaktycznych kierował płk dr hab. Marek Kucharski, a obsadę osobową Zakładu stanowili:

1. płk dr Jan Falkowski /od 1994 r. w Katedrze Pedagogiki/
2. płk dr Henryk Bugała /od 1994 r. w Zakładzie Psychologii Dowodzenia/.

Bezsporny i bogaty dorobek naukowo-dydaktyczny oraz wieloletnie doświadczenia wszystkich wymienionych wyżej oficerów legły u podstaw istnienia, działalności i ewolucji współczesnej Katedry Pedagogiki. Wieloletni wysiłek intelektualny, dydaktyczny i naukowy tych oficerów, a także ich wymierny i cenny wkład w rozwój pedagogiki, zasługują na wyrazy głębokiej wdzięczności i najwyższego uznania. Z dorobku i doświadczeń naszych poprzedników korzystamy dziś w szerokim zakresie i za to w imieniu własnym i moich kolegów, składam im wszystkim serdeczne podziękowania.

Działalność Katedry obejmuje dwa główne obszary:

- obszar dydaktyczny;
- obszar naukowo-badawczy.

W sferze dydaktycznej podstawowym zadaniem jest realizacja programów kształcenia na studiach dyplomowych, podyplomowych i doktoranckich oraz na wszelkiego rodzaju kursach. Zadania te wynikają z celów kształcenia dostosowanych do potrzeb i wymagań Sił Zbrojnych, a także do potrzeb i oczekiwań społecznych.

W latach 1990-1993 Katedra realizowała zadania dydaktyczne na studiach magisterskich oficerów oświatowo-wychowawczych i jednocześnie na studiach dyplomowych oficerów dowódczo-sztabowych. Ta dwutorowość kształcenia wpływała na przewartościowanie kwalifikacji nauczycieli akademickich oraz implikowała zmiany w programach kształcenia. W roku 1993 zakończono studia magisterskie.

W 1994 r. powstaje Katedra Pedagogiki, kierowana przez płk.dr.hab. Marka Kucharskiego. W tym samym czasie, w strukturze Instytutu Nauk Humanistycznych utworzono ZMSzTO, który realizował dydaktykę w specjalistycznym wymiarze.

Od tego czasu zanika tradycyjny podział pedagogiki na teorię wychowania, historię wychowania i dydaktykę. Wprowadza się dziedzinę, której zadaniem nie jest przygotowanie oficera – wychowawcy, ale przygotowanie oficera – dowódcy wyposażonego w kompetencje pedagogiczne, odpowiedzialnego za organizowanie,

animowanie, stymulowanie i kontrolowanie działalności dydaktyczno-wychowawczej na taktyczno-operacyjnych szczeblach dowodzenia.

Z tych założeń teleologicznych wynikała konieczność częstej modyfikacji programów kształcenia.

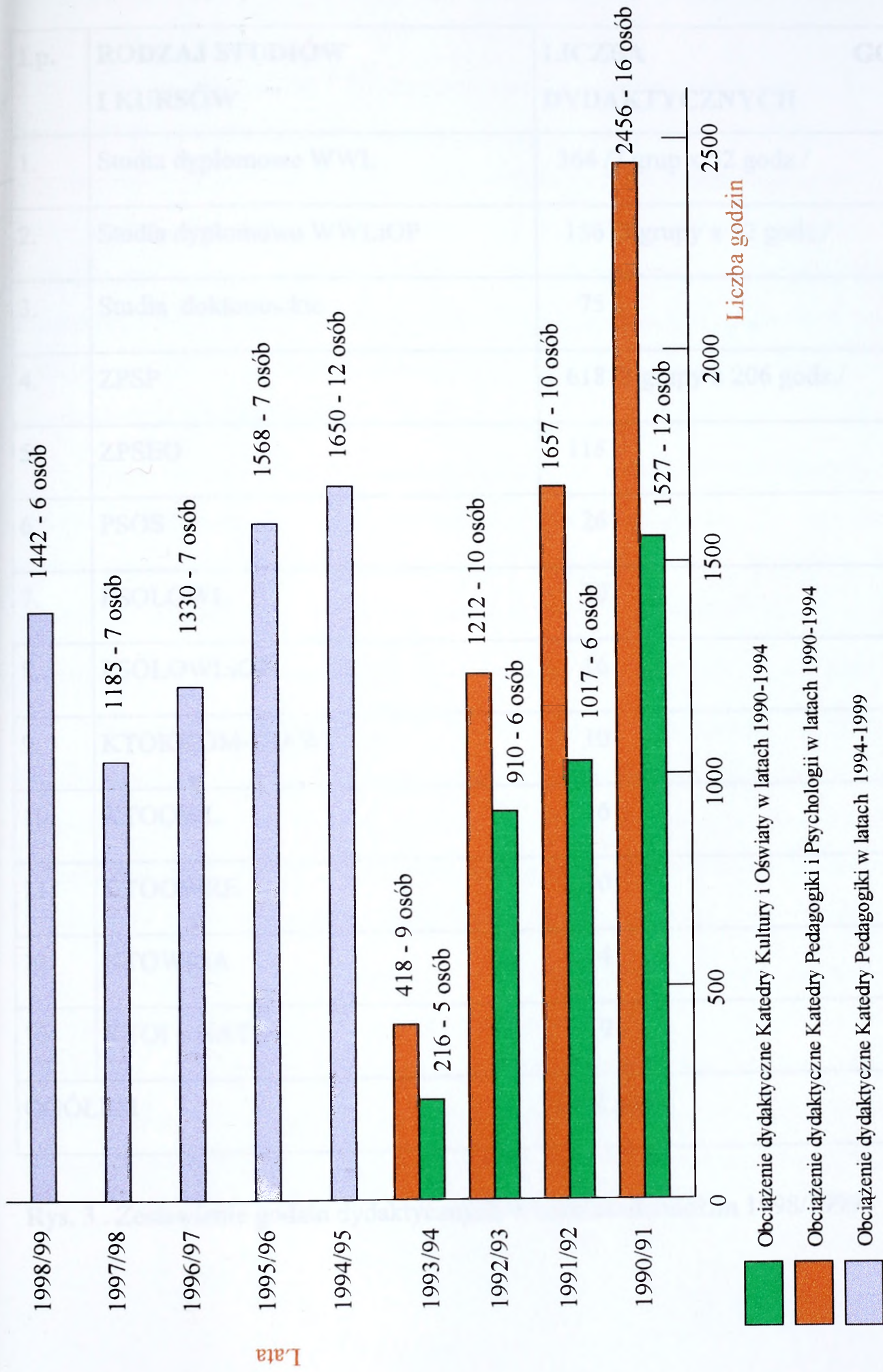
Głównym zadaniem Katedry w sferze naukowo-badawczej jest prowadzenie badań teoretyczno-empirycznych w zakresie usprawniania procesu kształcenia oraz poszukiwania kierunków i sposobów profesjonalnego /ogólnozawodowego/ przygotowania kadr dla potrzeb armii i szkolnictwa wojskowego. Badania te mają charakter mono i interdyscyplinarny. Służą realizacji celów edukacyjnych i pragmatycznych.

Dorobek dydaktyczny, naukowy i publicystyczny

Miernikiem działalności i dorobku w sferze dydaktyki jest obciążenie dydaktyczne nauczycieli akademickich, które na przestrzeni ostatnich dziewięciu lat przedstawia rysunek nr 2.

Wykres wskazuje wyraźnie tendencje spadkowe zarówno co do liczebności godzin, jak i liczebności osób. Dopiero w roku bieżącym widać wzrost pensum dydaktycznego /rysunek nr 3/. Trzeba również wspomnieć, że w latach 1991-1993 Katedra Pedagogiki i Psychologii była współorganizatorem:

- dwóch kursów dowódców oddziałów,
- trzech kursów dowódców pododdziałów,
- dwóch kursów szefów pododdziałów
- dwunastu kursów doskonalenia pedagogicznego dowódców JW
- dwóch kursów operacyjnych dla oficerów oświatowo-wychowawczych

Rys.2. Obciążenie dydaktyczne

Lp.	RODZAJ STUDIÓW I KURSÓW	LICZBA DYDAKTYCZNYCH	GODZIN
1.	Studia dyplomowe WWL	364 /7 grup x 52 godz./	
2.	Studia dyplomowe WWLiOP	156 /3 grupy x 52 godz./	
3.	Studia doktoranckie	75	
4.	ZPSP	618 /3 grupy x 206 godz./	
5.	ZPSEO	118	
6.	PSOS	26	
7.	PSOLOWL	30	
8.	PSOLOWLiOP	16	
9.	KTOKKOM-UiAW	10	
10.	KTOOWL	6	
11.	KTOOWRE	10	
12.	KTOWRiA	4	
13.	KTOI z NATO	9	
OGÓLEM		1442 godz.	

Rys. 3 . Zestawienie godzin dydaktycznych w roku akademickim 1998/1999

W latach 1995-1997 Katedra Pedagogiki zorganizowała i przeprowadziła osiem krótkoterminowych /36 godz./ kursów dla dowódców oddziałów, które ukończyło ogółem 104 oficerów.

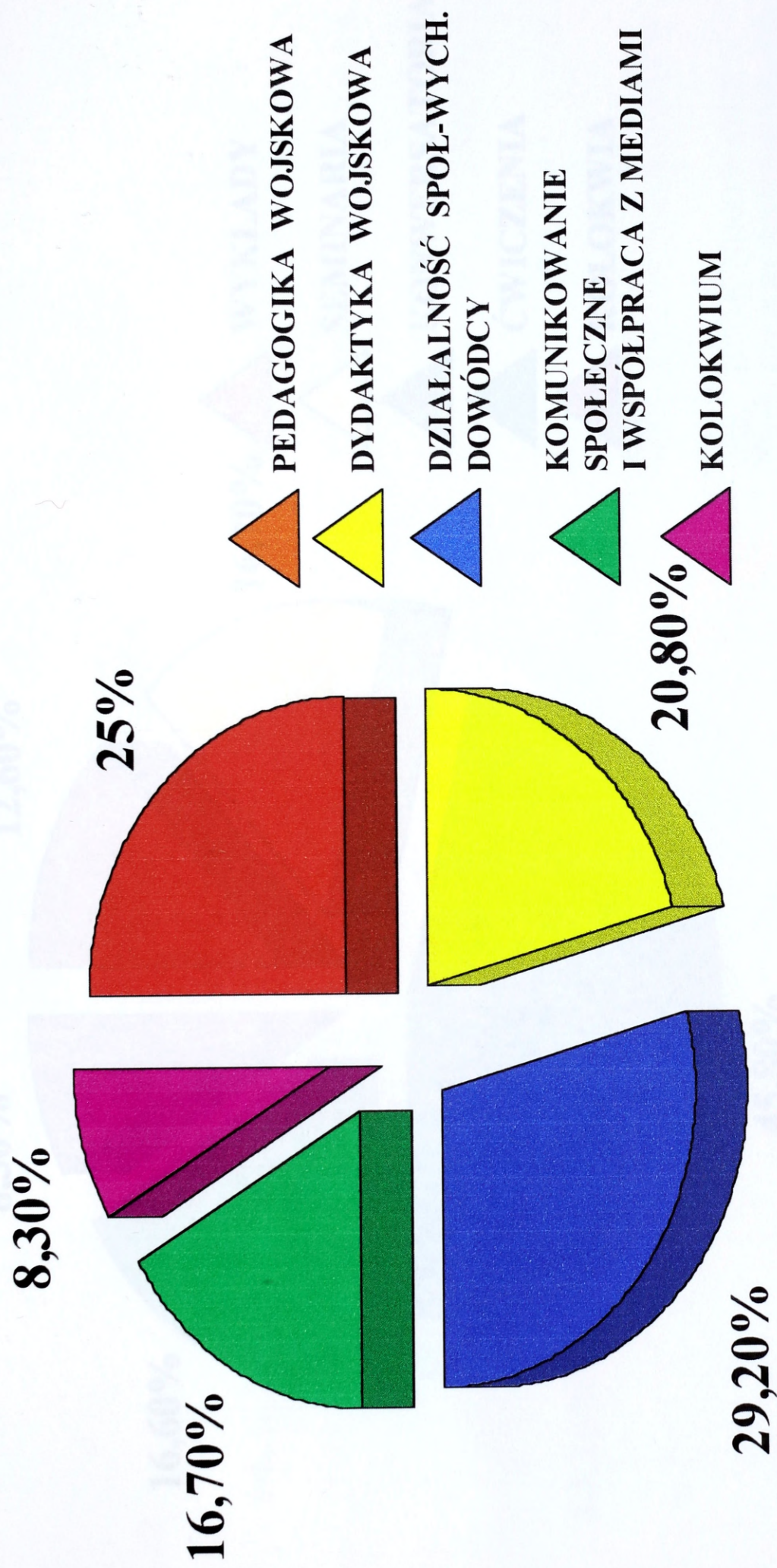
Obecnie, działalność dydaktyczna katedry ukierunkowana jest na kształtowanie kompetencji pedagogicznych oficerów, przygotowanie ich do funkcji społeczno-wychowawczych zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i pragmatycznym. Dużą wagę przywiązujemy do kształtowania umiejętności studentów w zakresie twórczego myślenia i sprawnego rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych. Zapewniamy studentom warunki do zdobywania wiedzy i umiejętności pedagogicznych oraz pełnego rozwoju walorów osobowo-zawodowych. /Podział godzin i formy na studiach dyplomowych przedstawiają (rys nr 4 i 5/.

Sporo miejsca w kształceniu poświęcamy na kształtowanie pożądaných postaw i wartości wynikających z deontologii i etosu oficerskiego. W znacznej mierze wykorzystujemy tu wiedzę z andragogiki i pedagogiki pracy. Zgodnie z założeniami pedagogiki progresywnej operujemy wiedzą z prakseologii i aksjologii.

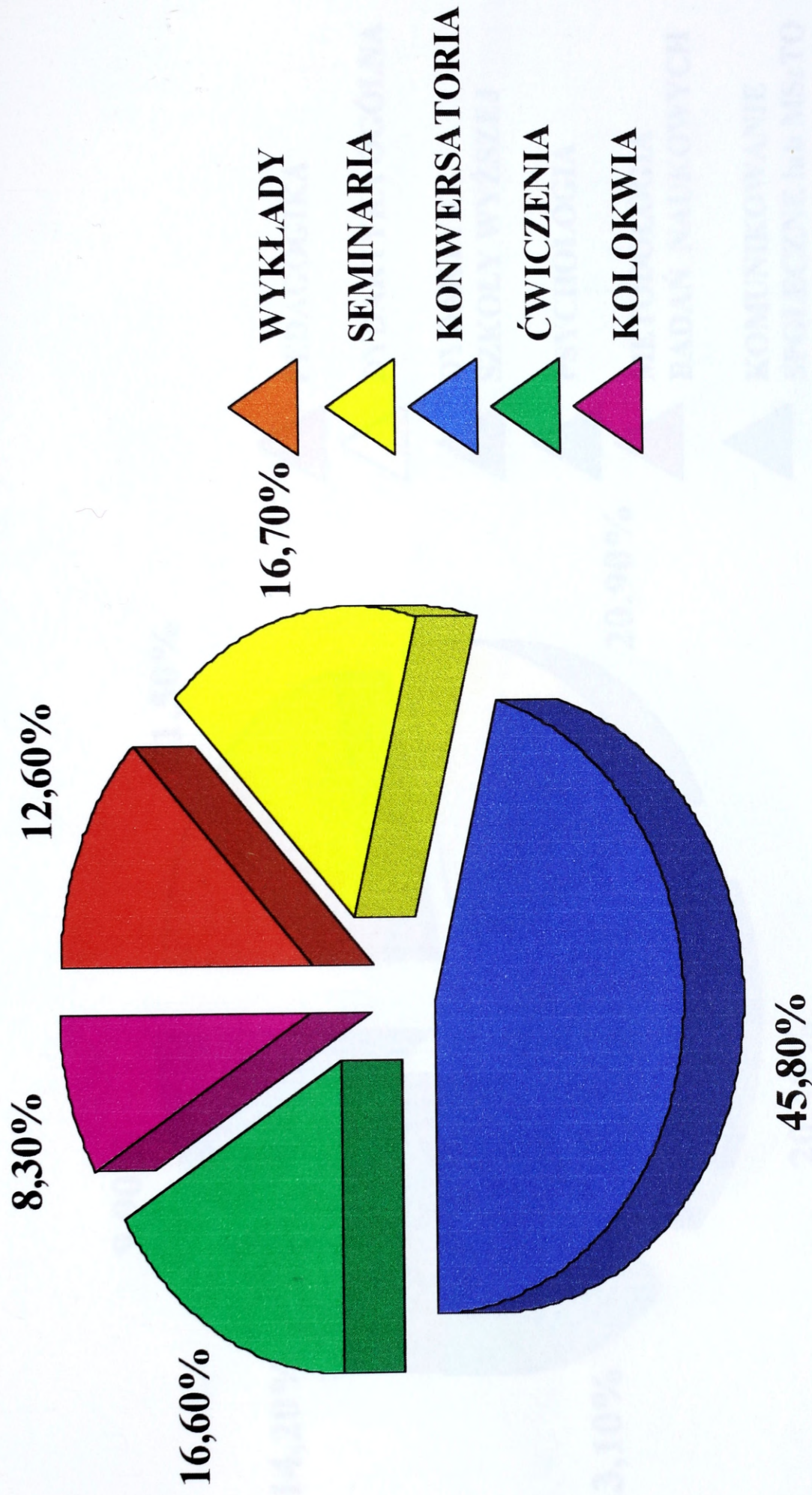
Zajmujemy się także komunikowaniem społecznym i współpracą z mediami.

Drugim zasadniczym kierunkiem naszej działalności dydaktycznej jest kształcenie kadr nauczycielskich dla potrzeb szkolnictwa wojskowego i cywilnego. Zadania w tej sferze realizujemy na ZPSP /rys. Nr 6 i 7/ oraz uruchomionych w 1998 r. ZPSEO /rys. Nr 8 i 9/. Cele i treści kształcenia na podyplomowych studiach zaocznych spójne są ze współczesnymi paradygmatami pedeutologii i edukacji obronnej.

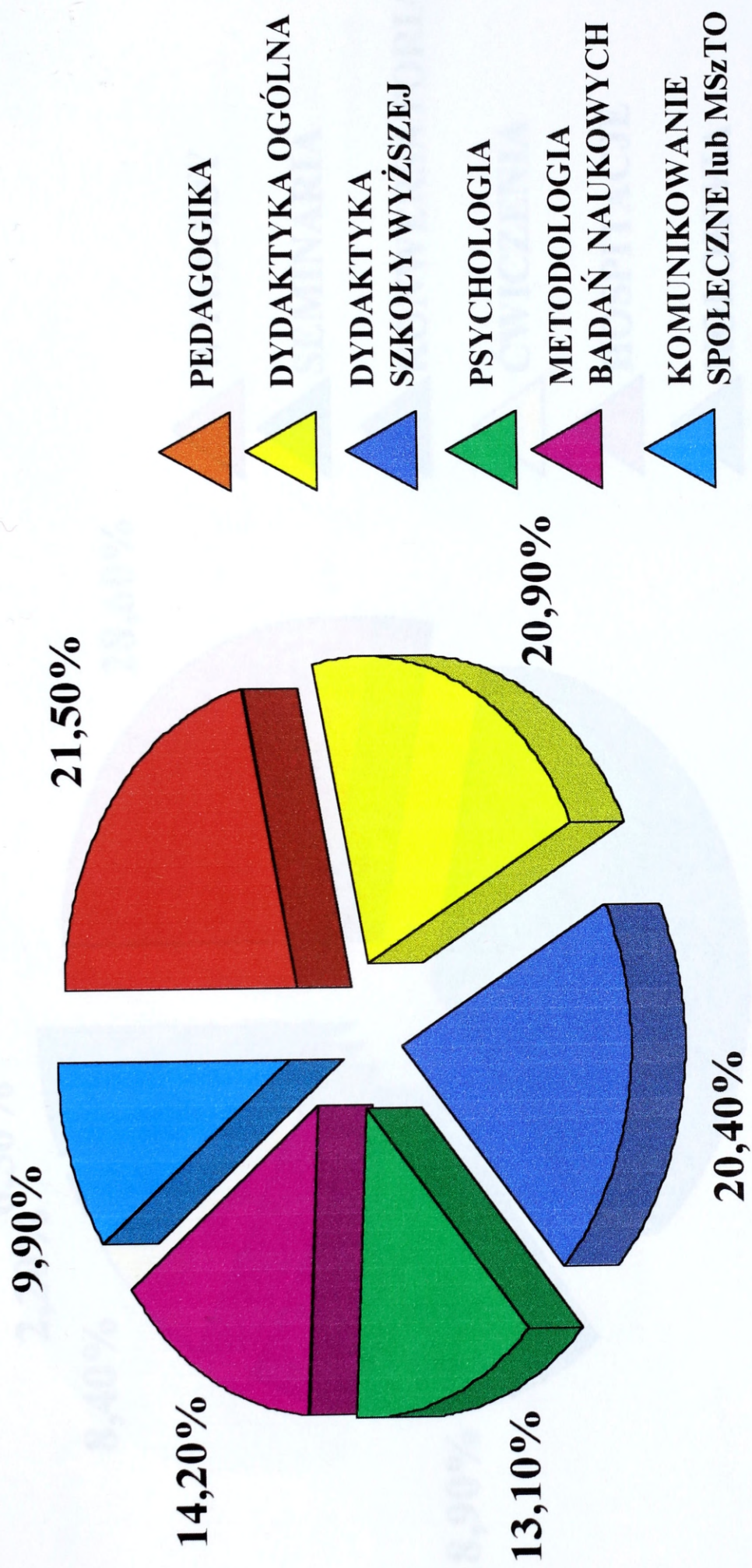
W zakresie „technology in education” stosujemy nowoczesne urządzenia /hardware/ i materiały dydaktyczne /software/. Każdy nauczyciel Katedry posiada komputer i wykorzystuje go efektywnie. Posiadamy drukarkę laserową, atramentową, i skaner, dzięki czemu sami wykonujemy wysokiej jakości pakiety multimedialne. Do prezentacji graficznej w czasie zajęć wykorzystujemy nowoczesny wideoprojektor.

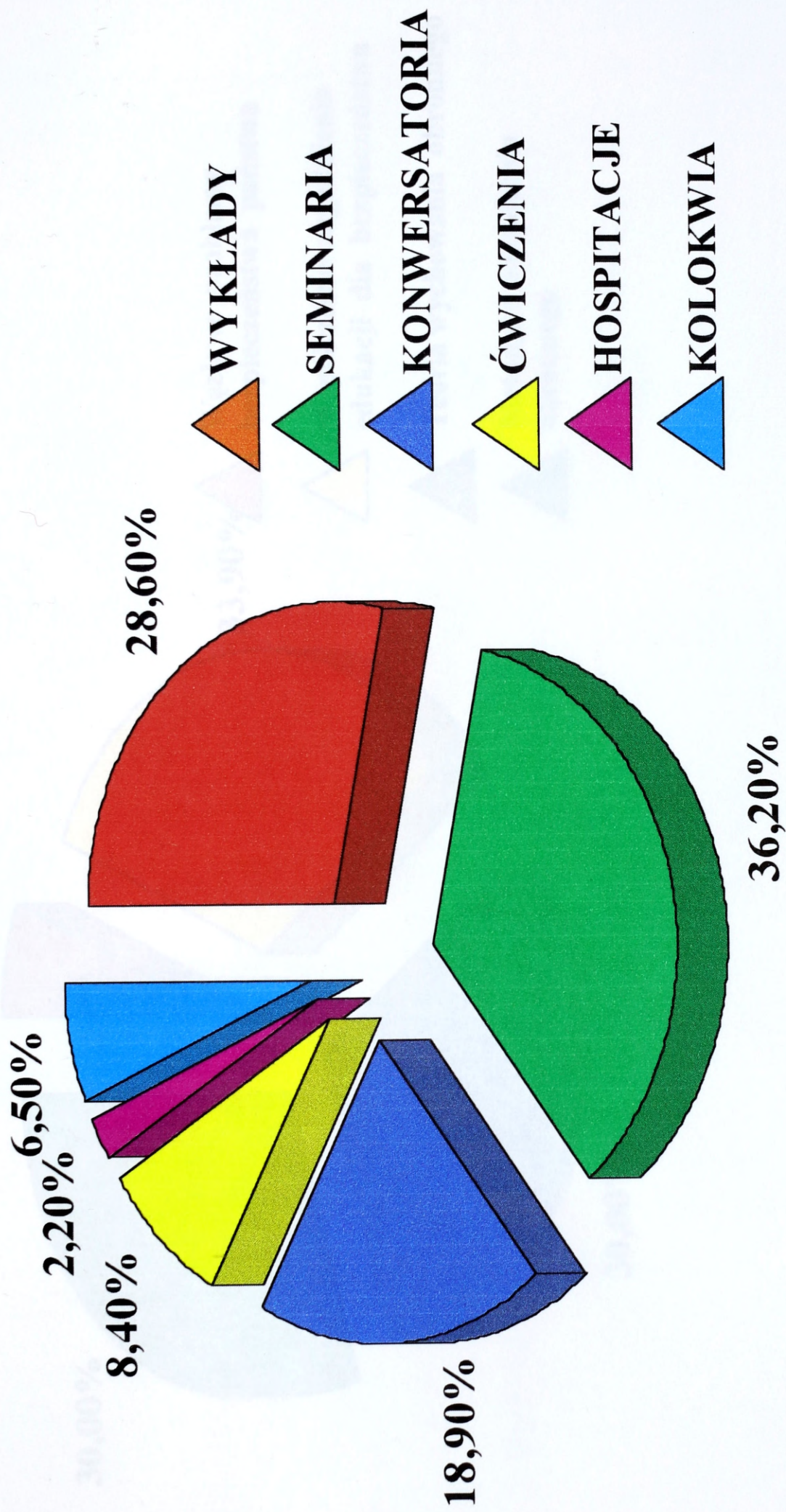
Rys.4. Podział godzin dydaktycznych na studiach dyplomowych - WWL i WLiOP

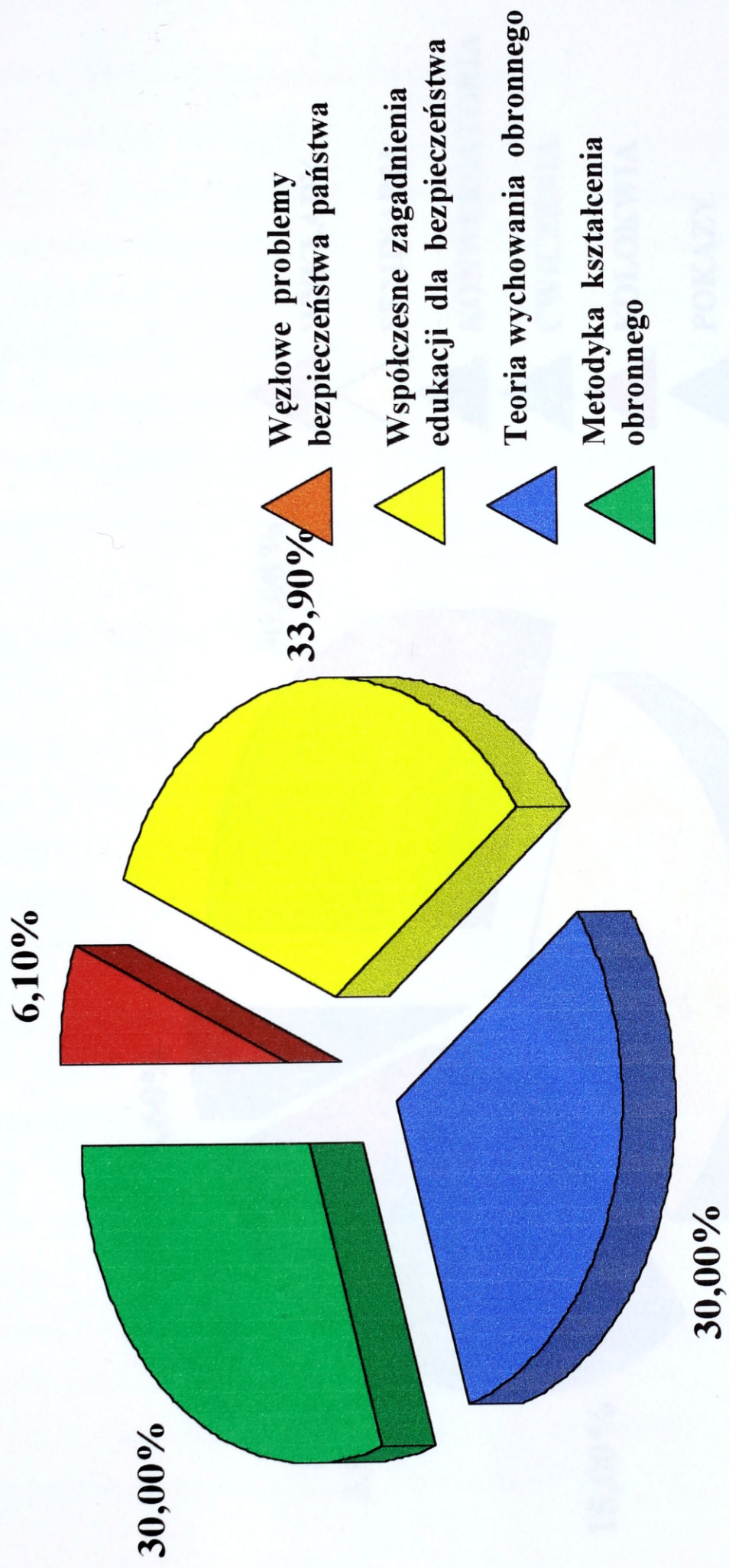
Rys.5. Formy zajęć na studiach dyplomowych - WWL i WLiOP

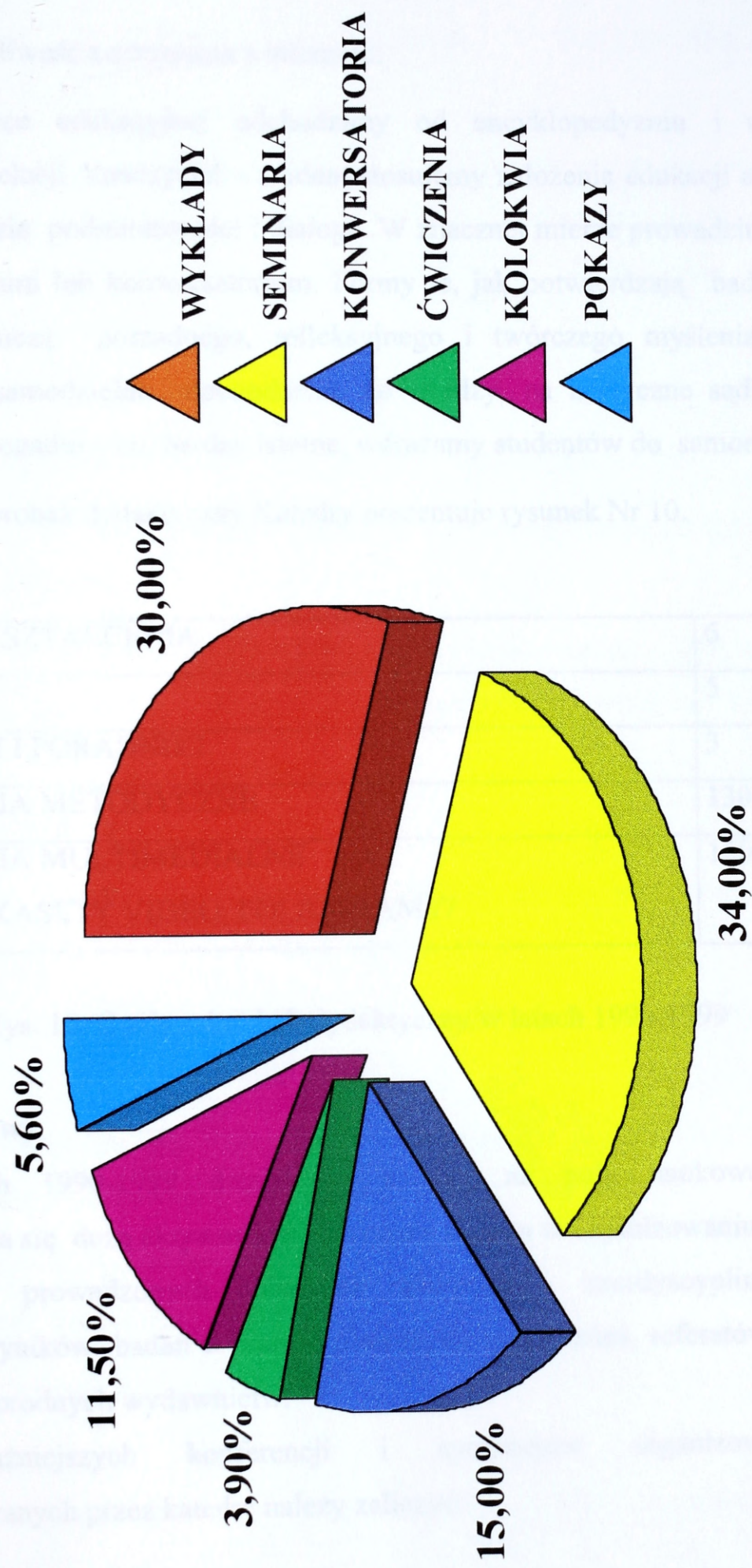
Rys.6. Podział godzin na przedmioty - Zaoczne Podyplomowe Studium Pedagogiki

Rys.7. Formy zajęć na Zaocznym Poddyplomowym Studium Pedagogiki

Rys.8. Podział godzin na przedmioty - Zaoczne Poddyplomowe Studium Edukacji Obronnej

Rys.9. Formy zajęć na Zaocznym Podyplomowym Studium Edukacji Obronnej

Mamy także możliwość korzystania z internetu.

W praktyce edukacyjnej odchodzimy od encyklopedyzmu i nadmiernego werbalizmu. W relacji nauczyciel – student stosujemy założenia edukacji alternatywnej opartej na zasadzie podmiotowości i dialogu. W znacznej mierze prowadzimy zajęcia w formie seminarium lub konwersatorium. Formy te, jak potwierdzają badania i nasze doświadczenia, uczą porządnego, refleksyjnego i twórczego myślenia, pozwalają studentom na samodzielne dochodzenie do wiedzy, na krytyczne sądy i logiczne wnioskowanie. Ponadto – co bardzo istotne, wdrażamy studentów do samoedukacji.

Ogólny dorobek dydaktyczny Katedry prezentuje rysunek Nr 10.

PROGRAMY KSZTAŁCENIA	6
SKRYPTY	5
PODRĘCZNIKI I PORADNIKI	3
OPRACOWANIA METODYCZNE	130
OPRACOWANIA MULTIMEDIALNE /DYSKIETKI, KASETY VIDEO, FOLIOGRAMY/	160

Rys. 10. Ogólny dorobek dydaktyczny w latach 1990-1999

Dorobek naukowy

W latach 1990-1999 działalność katedry na polu naukowo-badawczym charakteryzowała się dużą aktywnością. Wyrażała się ona w organizowaniu konferencji i sympozjów, w prowadzonych badaniach własnych i interdyscyplinarnych oraz publikowaniu wyników badań w postaci pisemnych sprawozdań, referatów i artykułów na łamach różnorodnych wydawnictw.

Do ważniejszych konferencji i sympozjów organizowanych lub współorganizowanych przez katedrę należy zaliczyć:

1. Konferencja nt. „Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian” – 16.11.1993 /Stępień, Markocki, Żegnałek, Bednarek, Rudnicki, Tomaszewski/;
2. Konferencja nt. „Edukacja dla bezpieczeństwa” – 24-25.05.1994 r. /Stępień, Markocki, Rudnicki/;
3. Sympozjum nt. „Przygotowanie studentów uczelni wojskowych i oficerów do pracy szkoleniowo-wychowawczej” – 11-12.04.1996 r. /Kucharski, Stępień, Markocki, Nowakowski, Groskrejc, Ślusarczyk, Burakowski, Podkowski, Raczkowski, Bieńkowski, Tomaszewski, Halik/.

Uczestnictwo w konferencjach:

1. Zjazdy Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego /Stępień, Kucharski/.
2. Konferencja DSW – „Kształcenie obywatelskie w Siłach Zbrojnych RP – 12.12.1996 r. /Stępień, Kucharski/.
3. Konferencja Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie nt. „Edukacja obronna młodzieży na przełomie wieków” – Kraków 29-30 wrzesień 1998 /Stępień, Kucharski/.

Ważniejsze prace badawcze:

1. Transgresyjne podłoże przygotowania pedagogicznego kadr dowódczych WP /Pedagogika 3, Etap I 1995 r./ red. Kucharski.
2. Przygotowanie pedagogiczne kadr dowódczych WP – studium empiryczne /Pedagogika 3, Etap II 1996 r./ red. Kucharski.
3. Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa RP pk DZETA – płk Stępień – kier., Kucharski, Bieńkowski – współautorzy, 1998 r.
4. Progностyczny model działalności społeczno-wychowawczej w WP – 1998r. Kucharski kier., Bieńkowski, Ślusarczyk – współautorzy.
5. Miejsce i rola nauk humanistycznych w edukacji obronnej 1998/99 /Kucharski, Groskrejc/.

Ogólny dorobek naukowy oraz promowanie kadr przedstawiono na rysunku Nr 11 i 12.

RODZAJ DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ	LICZEBNOŚĆ
1. Konferencje i sympozja	Organizacja – 2 Współdział w organizacji – 4 Uczestnictwo – 10
2. Prace naukowe /sprawozdania z badań/	Własne – 5 Współdział – 6
3. Referaty naukowe	20
4. Artykuły	
„Zeszyty Naukowe AON”	19
„Wojsko i Wychowanie”	16
„Wiedza Obronna”	1
„Kultura i Edukacja”	3
„Przysposobienie Obronne - Obrona cywilna w szkole”	6
„Polska Zbrojna”	5
RAZEM	50

Rys. 11. Ogólny dorobek naukowy w latach 1990-1999

1. MAGISTER PEDAGOGIKI -	1991 – 60
	1992 – 74
	1993 – 59
	RAZEM -193
2. DOKTORATY - płk Marek KUCHARSKI	- 7 + 1
płk Ryszard STEPIEŃ	- 3 + 2
płk Zygmunt MARKOCKI	- 3
płk Piotr ROZMYSŁOWICZ	- 1
płk Edmund SZWEDA	- 1
3. HABILITACJE – płk Marek KUCHARSKI	
ppłk Roman TOMASZEWSKI	
płk Józef BEDNAREK kolokwium -26.05.1999 r.	
4. ABSOLWENCI ZPSP -	1995 – 25
	1996 – 27
	1997 – 39
	1998 – 43
	1999 - /47/
5 ABSOLWENCI ZPSEO – 1999 - /23/	

Rys. 12. Promowanie kadry w latach 1990-1999

Kierunki rozwoju Katedry Pedagogiki

Żyjemy w świecie dynamicznego rozwoju i demokratycznych przemian. Po przełomie ustrojowym w 1989 r. nasza armia stała się apolityczna i apartyjna, stała się armią narodową, od dwóch miesięcy włączona do struktur militarnych NATO. W niedalekiej perspektywie Polska ma wejść w skład państw Unii Europejskiej.

Powyższe transformacje stanowią poważne wyzwania dla naszych sił zbrojnych oraz szeroko pojmowanej edukacji wojskowej. Kształcenie kadr oficerskich należy postrzegać z jednej strony przez pryzmat zgodności ze standardami NATO, z drugiej zaś przez pryzmat celów i potrzeb rodzimych sił zbrojnych w aspekcie zapewnienia bezpieczeństwa państwa

W tej sytuacji nowego wymiaru i znaczenia nabiera problem miejsca i roli dowódcy w nowych strukturach sojuszniczych i narodowych. Również proces dowodzenia po integracji z NATO, wymaga diametralnych przewartościowań. W dowodzeniu wojskami nieodzowna jest znajomość psychospołecznych i pedagogicznych uwarunkowań, choćby w takich kwestiach jak zarządzanie zasobami ludzkimi, czy style i techniki dowodzenia. Absolwenci naszej uczelni będą organizować działalność szkoleniowo-wychowawczą w jednostkach, a preferowany wzór dowódcy – wychowawcy jednoznacznie dowodzi o potrzebie uprawiania pedagogiki zarówno w wymiarze pragmatycznym, jak i edukacyjnym. Nie można także pominąć współpracy dowódcy ze społecznościami lokalnymi, zwłaszcza w jednostkach OT. Ważne więc staje się przygotowanie oficerów w zakresie komunikowania społecznego oraz współpracy z mediami.

Od bieżącego roku w AON przewiduje się rozpoczęcie studiów magisterskich. Wymaga to kolejnej modyfikacji programów kształcenia, prowadzącej w konsekwencji do poszerzenia obszarów wiedzy teoretycznej w zakresie pedagogiki ogólnej i wojskowej opartej na filozoficznym podłożu antropologii, prakseologii i aksjologii.

Na progu XXI wieku wiedza humanistyczna /w tym pedagogiczna/ nabiera szczególnego znaczenia. W działalności społeczno-zawodowej każdego wykształconego

człowieka znaczenie tej wiedzy nie maleje, lecz wzrasta. Dotyczy to także wszystkich absolwentów uczelni wojskowych.

Powyższe prognozy i konstatacje wytyczają kierunki rozwoju Katedry w sferze edukacyjnej i naukowo-badawczej.

Twórca teorii względności Albert Einstein powiedział, że „...Ludzie będą mieli taki los na jaki sobie zasłużyli”. Czy zatem los ludzki może być szczęśliwy bez wiedzy humanistycznej? Pytanie to pozostawiam bez odpowiedzi otrzymamy w toku dyskusji.

Janusz ŚWINIARSKI

O REZULTATACH POSZUKIWAŃ TOŻSAMOSCI FILOZOFII, SOCJOLOGII I ETYKI W WOJSKOWYM SZKOLNICTWIE WOJSKOWYM

Uwagi wstępne

Rola osób zajmujących się naukami humanistycznymi i społecznymi w wojsku, w tym również w AON, zdaje się być dwojaka. Polega ona w dużej mierze na adaptowaniu i rozwijaniu dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych do potrzeb nauk wojskowych (a w rzeczy samej funkcjonowania sił zbrojnych i działania wojsk), które osnute są zarówno na sztuce wojennej jak również wychowaniu, zrazu, w siłach zbrojnych (przede wszystkim do roku 1990), później, do bezpieczeństwa (lata 1990 - 1996) i dziś - jak chce wielu - obronnym. Ale rola ta wyraża się również w kreowaniu wiedzy, która ma związek z tym, co wojsko robi, może robić i powinno robić. Przede wszystkim to ostatnie ma zdecydowany wymiar aksjologiczny, a tym samym, humanistyczny, czy wręcz antropocentryczny.

Aby nauki humanistyczne i społeczne mogły spełniać tego rodzaju ambiwalentną rolę ważne jest uściślenie wzajemnych relacji jakie występują między tym, co nazywa się zwykle wojną i pokojem. Konkretniej zaś, działaniem sił zbrojnych w okresie pokoju, kryzysu i wojny. W tym kontekście kardynalnym zagadnieniem jest usytuowanie w tych okresach roli jakie odgrywają, mogą i powinny odgrywać siły zbrojne.

Tego rodzaju zagadnienia, które nazywamy często wyzwaniem współczesności, odcisnęły się na kształtowaniu tożsamości również filozofii, socjologii i etyki w wojskowym szkolnictwie wyższym. W latach dziewięćdziesiątych kształtowanie to zmierzało najpierw w kierunku depolityzacji, deideologizacji i dezateizacji nauk humanistycznych i społecznych, nie tylko w szkolnictwie wojskowym. Te wyzwania i poddawanie się im, z różnym skutkiem, ukształtowały tożsamość nauk humanistycznych i społecznych, także tożsamość filozofii, socjologii i etyki w wojskowym szkolnictwie wyższym.

Wiele wskazuje na to, że tożsamość ta w dużej mierze ukształtowana została przez filozofię przedmiotową jaką staje się filozofia bezpieczeństwa. Jej prymat w tym kształtowaniu przynależy szkole profesora Ryszarda Rosy, długoletniemu szefowi ZFiS. W obszarze zaś etyki prymat ten przynależy Zakładowi Etyki INH WAT, którego wieloletnim kierownikiem był płk dr Janusz Urbański. Z kolei, w obszarze socjologii wojska rolę ośrodka wiodącego próbował spełniać Wojskowy Instytut Badań Socjologicznych zarządzany przez płk dr Adama Kołodziejczyka.

Ku filozofii bezpieczeństwa

Filozofia jako przedmiot nauczania w wojskowym szkolnictwie wyższym realizowana była przed okresem transformacji lat dziewięćdziesiątych jako program z jednej strony historii filozofii z drugiej zaś, afirmacji materializmu historycznego i dialektycznego. Ważną tezą tej afirmacji było upowszechniane przeświadczenie, że czas walki (klas) zastąpiony zostanie wreszcie czasem pokoju. Jest to teza mocno ugruntowana w dziejach myśli o wojnie i pokoju, związana z dyrektywą powiadającą, że jeżeli chcesz pokoju gotuj się do wojny. Ale ta dyrektywa zderza się z jej zaprzeczeniem, jeżeli chcesz pokoju buduj pokój. Zderzenie afirmacji pokoju i afirmacji wojny proponuje rozstrzygać filozofia bezpieczeństwa, traktując pokój i wojnę nie jako cel ludzkich starań, trudu i walki, lecz jako podstawowe środki kształtujące bezpieczeństwo, którego celem jest życie, przeżycie i jego prolongowanie⁴¹.

Ku etyce walki i etyce zawodu wojskowego

Etyka jako przedmiot nauczania w wojskowym szkolnictwie wyższym realizowana była przed okresem transformacji jako program propagujący z jednej strony etykę normatywną, osnutą wokół kodeksów żołnierzy zawodowych ludowego Wojska Polskiego, z drugiej zaś, etyką opisową. Tak uprawiana etyka celowała w kształtowaniu świeckości obyczajów i zwyczajów środowiska wojskowego. Wyeksponowanie tego ostatniego i jednocześnie zdecydowane afirmowanie ateizmu, wyrażające się w

zintegrowaniu etyki z religioznawstwem o zdecydowanych barwach ateistycznych, uczyniło tak uprawianą etyką, która oscylowała wokół nauki o moralności, w niekorzystnym położeniu. Pierwszym kierunkiem zmierzającym do zmiany tego położenia były próby teizacji etyki i jej zredukowania do etyki neotomistycznej. Skutkiem tego jest między innymi wielce interesujący program etyki chronienia osób, który rozpropagować zatrudniony w INH WAT profesor Mieczysława Gogacza⁴². Później jednak poszukiwania tożsamości etyki skupione zostały na etosie wojska, etyce walki zbrojnej i wojskowej etyce zawodowej. W dziele kształtowania takiej tożsamości etyki duże zasługi położył doktor Marek Adamkiewicz, autor i redaktorowi naukowemu wiodących w tym obszarze prac z lat dziewięćdziesiątych⁴³.

Impas socjologii wojska

Natomiast socjologia wojska, która jest dyscypliną stosunkowo młodą, rozwijaną w Polsce dopiero od czterdziestu lat (pierwszą katedrą socjologii wojska powołano w 1958 roku w WAP, a jej pierwszym kierownikiem był profesor Jan Szczepański, drugim zaś profesor Jan Jerzy Wiatr) ma stosunkowo skromny dorobek⁴⁴. Jest to dorobek z jednej strony badań empirycznych z drugiej zaś, budowania teorii socjologii wojska. W obszarze pierwszym dorobek ten kształtowały badania prowadzone najpierw przez Biuro Badań Społecznych, później Instytut Badań Społecznych, a od początku lat dziewięćdziesiątych Wojskowy Instytut Badań Socjologicznych. Szczególnie w obszarze warstwy teoretycznej dorobek ten wciąż bazuje na podręczniku profesora Jana Jerzego Wiatra z lat sześćdziesiątych⁴⁵. Niewątpliwie okres świetności dla rozwijania i propagowania wiedzy z socjologii wojska przypadają na lata siedemdziesiąte⁴⁶. W latach

⁴¹ Zob. np.: R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, Bellona, Warszawa 1995; J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, ULMAK, Warszawa-Pruszków 1997

⁴² Zob.: M. Gogacz, *Etyka chronienia osób*, WAT, Warszawa 1991.

⁴³ Zob.: M. Adamkiewicz, *Przemiany etosu zawodu wojskowego*, AON, Warszawa 1992; Ten e, *Z dziejów etosu wojska*, Bellona, Warszawa 1997; *Tradycje i współczesność etosu wojska*. Pod red. Marka Adamkiewicza, WAT, Warszawa 1997; *Etyka zawodu wojskowego*. Pod red. Marka Adamkiewicza, WAT, Warszawa 1998..

⁴⁴ Zob. np.: Cz. Staciwa, *Socjologia wojska*, (w:) *Socjologia w Polsce*. Pod red. Zbigniewa Krawczyka i Kazimierza Z. Sowy, Wyd. WSP, Rzeszów 1998, s. 426 i n.

⁴⁵ Zob.: J. J. Wiatr, *Socjologia wojska*, Warszawa 1964, wyd. drugie poprawione i rozszerzone, 1982; Tenże, *Problemy socjologii wojska*, Warszawa 1967.

⁴⁶ Zob. np.: J. Graczyk, *Problemy socjologiczne LWP*, Warszawa 1972; E. Olczyk i Cz. Staciwa, *Socjologia wojska* (podręcznik), Warszawa 1982; J. Michalczak, *Problemy badawcze socjologii wojska w świetle publikacji socjologicznych pracowników naukowych WAP w latach 1968 - 1980*, „Zeszyty Naukowe WAP” 1982, nr 113.

osiemdziesiątych uprawiających socjologię wojska było około 150 oficerów dziś zaś, mniej niż 20⁴⁷.

Zajmujący się socjologią wojska uprawiali raczej wiedzę zbudowaną na teorii ogólnej instytucji biurokratycznej w rozumieniu webberowskim. Jednocześnie zdaje się, że w uprawianiu tej socjologii wojska nazbyt skupiali się na warstwie empirycznej. Może ona spełniać i spełniała dużą, acz związaną z krótkim czasem użyteczność. Mimo wszystko, trudno z niej drogą indukcji zbudować trwałe podstawy teoretyczne⁴⁸. Trudność ta i sceptycyzm teoriopoznawczy ma mocne argumenty w dziejach myśli filozoficznej i kierunkach rozwoju filozofii współczesnej.

Charakterystyczne nadto dla lat dziewięćdziesiątych zderzenie socjologicznego opisu wojsk jako instytucji, prowadzone przez WIBS, z trendem wiodącej w świecie socjologii wojska⁴⁹, która przeszła na opis wojska jako organizacji, nie sprzyjają kreowaniu nowej myśli socjologicznej. Faktem jest, że, jak stwierdza wielce zasłużony dla socjologii wojska profesor Czesław Staciwa, wciąż „brakuje ... wartościowych syntez o charakterze ogólniejszym - teoretycznym”, a słabością i niedostatkim „socjologii wojska w Polsce” jest „nadmiar politologizacji niektórych prac, a także zbyt instrumentalne traktowanie niektórych wyników badań empirycznych”⁵⁰.

Rezultatem wskazanego wyżej procesu stało się ukształtowanie dziś trzech ośrodków naukowych wiodących w kształtowaniu teorii filozoficznych, socjologicznych i etycznych w wojskowym szkolnictwie wyższym. Tymi ośrodkami są:

- WAT - specjalizujący się w etyce walki zbrojnej i etyce zawodu wojskowego,
- WIBS - specjalizujący się w socjologii wojska, przede wszystkim w jej warstwie empirycznej;
- ZFiSW specjalizujący się w filozofii bezpieczeństwa.

⁴⁷ Zob. : Cz. Staciwa, *Socjologia wojska*, (w:) op. cit., s. 431 - 432.

⁴⁸ Por. np.: A. Kołodziejczyk, *Kadra zawodowa WP w dobie przemian*, Warszawa 1995.

⁴⁹ Zob.np.: *The Sociology of the Military*. Pod red. Giuseppe Caforio, Cheltenham - Nothampton 1998.

⁵⁰ Cz. Staciwa, *Socjologia wojska* (w:) op. cit., s. 439.

Osiągnięcia i niedomagania Zakładu Filozofii i Socjologii AON w poszukiwaniu tożsamości filozofii, socjologii i etyki lat dziewięćdziesiątych

Postępujący w latach dziewięćdziesiątych proces uszczuplenia personalnego początkowo trzyzakładowej Katedry Filozofii i Socjologii, a później Zakładu Filozofii i Socjologii, zmniejszał potencjał naukowo-badawczy. Mimo tego uszczuplenia pracownicy zajmujący się od lat filozofią, socjologią i etyką starali się rozwijać wymienione dyscypliny humanistyki z coraz większym przywiązaniem do potrzeb wojska i polityki naukowej władz uczelni. Rozwijaniu temu towarzyszyły często radykalne przemiany w ich zakresach. Polegały one na zawężaniu zakresu realizowanych przedmiotów w kierunku eksponowania spraw bezpieczeństwa. Ton temu procesowi rozwijania i zawężania nadała koncepcja filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego, którą zainicjowano w początku lat dziewięćdziesiątych.

Zakres upowszechnianej i rozwijania wiedzy przez KFiS (ZFiS) ulegał przemianom. W ich trakcie kształtowano tożsamość filozofii, socjologii i etyki. Wiązało się to z polityką uczelni do maksymalnego ograniczania standartowej wiedzy akademickiej z filozofii, socjologii i etyki. Ale była to jednocześnie polityka preferencji dla starań o kreowanie wiedzy potrzebnej siłom zbrojnym o korzeniach filozoficznych, socjologicznych i etycznych, ale takiej, której potrzebują siły zbrojne w czasie transformacji. Potrzeby te zaś określały władze uczelni, bazując na realizowanej polityce bezpieczeństwa, doktrynie bezpieczeństwa III RP i swobodnej interpretacji tzw. standardów zachodnioeuropejskich.

Starając się realizować taką polityką władz uczelni, zgodnie z jej wskazaniem, pracownicy ZFiS, tego rodzaju wiedzę starali się kreować i upowszechniać.

Taką też wiedzę, kreując jednocześnie upowszechniano. Nie miała więc ona charakteru spetryfikowanego, lecz dynamiczny, ciągle wzbogacany i doskonalony.

Zasadniczymi zaś formami upowszechniania tej dynamicznej wiedzy filozoficznej, socjologicznej i etycznej realizowanymi przez pracowników Katedry (później Zakładu) Filozofii i Socjologii były:

- **zajęcia dydaktyczne** realizowane najpierw przez oddzielne zakłady zajmujące się filozofii, socjologii i etyki, później ZFiS realizujący jako przedmiot podstawowy, zrazu filozofii i socjologii bezpieczeństwa, który przeformowany został w przedmiot o nazwie: filozofia bezpieczeństwa i socjologia wojska (FBiSW);
- **zajęcia dydaktyczne na licznych kursach i studiach podyplomowych** realizowanych w siłach zbrojnych;
- **zajęcia dydaktyczne z filozofii** (także logiki, metodologii nauk i naukoznawstwa) realizowane w ramach programu studiów doktoranckich w AON;
- **promowanie kadr** (na początku lat dziewięćdziesiątych) magisterskich, później, nielicznych oficerów dyplomowanych i absolwentów studiów podyplomowych; wreszcie również doktorów nauk wojskowych;
- **współdziałal w promowaniu kadr doktorskich** przez uczestnictwo w egzaminach z fakultatywnego przedmiotu jakim wciąż jest filozofia (głównie płk prof. dr hab. Ryszard Rosa) i pracę w radach naukowych wydziałów AON (samodzielni pracownicy nauki);
- **prace naukowo-badawcze i opracowania naukowe;**
- **publikacje i wydawnictwa;**
- **organizowanie i współdziałal w konferencjach naukowych;**
- **aktywne uczestnictwo w międzynarodowej działalności naukowej i naukowo-badawczej, głównie z Akademii Wojskowej w Brnie.**

Próba znalezienia tożsamości filozofii, socjologii i etyki w ich integracji

Proces kreowania i upowszechniania filozofii, socjologii i etyki przemienia ich zakres, krystalizując unikalny przedmiot edukacji obronnej jakim jest niewątpliwie filozofia bezpieczeństwa i socjologia wojska. Jest to przedmiot nadal doskonałony i nabierający ważnego znaczenia w edukacji do bezpieczeństwa, edukacji obronnej społeczeństwa i naukach wojskowych. Mimo tego, historia Katedry Filozofii i Socjologii (później Zakładu) jest czasem „zwijania” filozofii, socjologii i etyki jako standartowych dyscyplin akademickich, radykalnego ograniczania godzin dydaktycznych na nie. Jest to

jednak również czas tworzenia „*zintegrowanego*” przedmiotu o korzeniach filozoficznych, socjologicznych i etycznych oraz politologicznych wykładanego w AON pod wspomnianym tytułem: filozofia bezpieczeństwa i socjologia wojska (FBiSW). Proces tej integracji odczytywany był i jest przez wielu jako eliminowanie tych dyscyplin i potencjału naukowo-dydaktycznego najpierw katedry, a później zakładu.

Niewątpliwie skutkiem tego procesu „*zgubnego integrowania*” i „*degradacji*” stało się czasowe wyeliminowanie etyki z programu kształcenia AON i zainteresował naukowych pracowników katedry degradowanej do zakładu. Jednak zagadnienia etyczne dość szybko wróciły w ramach przedmiotu FBiSW wykładanego i uprawianego przez Zakład Filozofii i Socjologii. Niemniej ten czas przerwy dydaktycznej i zredukowanie do zera wcześniej zatrudnionych w Zakładzie Etyki Katedry Filozofii i Socjologii WNH AON był czasem przejęcia inicjatywy w obszarze kształtowania tożsamości etyki walki zbrojnej i etyki zawodu wojskowego przez INH WAT. W tym czasie wzmocniony on został przez dr. M. Adamkiewicza, wcześniej adiunkta KFiS WNH AON.

Kondycja poszczególnych przedmiotów uprawianych przez pracowników Katedry (Zakładu) była i jest różna. Zdaje się, że najlepszy los w tym procesie „*integrowania*” spotkał filozofię, która ze swej natury jest nauką integralną, uniwersalna i otwartą zarówno na bujny rozwój jak i daleko idące redukcje. Faktem jest też, że zajmujący się filozofią znaleźli dobrą formułę dla jej uprawiania w środowisku wojskowym. Formułą tą stała się filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego jako unikalny, chociaż dziś już powszechnie uznany dział filozofii szczegółowej (przedmiotowej). Formuły tego rodzaju nie udawało się znaleźć zajmującym się socjologii wojska mimo, że z obiektywnych względów miała ona największą szansę. Co prawda, już w roku 1990 i później, ppłk dr Waldemar Maciąg postulował uprawianie „*socjologii bezpieczeństwa*” lub „*socjologicznej teorii sił zbrojnych współczesnego społeczeństwa europejskiego*”⁵¹, ale nie znalazło to uznania. Idea ta krytykowana była na posiedzeniach Katedry Filozofii i Socjologii jako mnożenie bytów ponad potrzebę. Sugerowano wówczas, aby podjąć i rozwijać psychospołeczne aspekty bezpieczeństwa, jako zagadnienia socjologii

⁵¹ Zob. np.: *Protokół nr 6 z posiedzenia Katedry Filozofii i Socjologii w dniu 20.03.1991*, (w:) Książka Protokołów Katedry Filozofii i Socjologii, założona 1.X. 1990 r. (Materiały i dokumentacja Zakładu Filozofii i Socjologii INH AON).

systematycznej⁵². Niektórzy pracownicy Katedry wspólnie z innymi uczonymi Wydziału Nauk Humanistycznych (głównie psychologami) AON i Wojskowego Instytutu Badań Socjologicznych podjęli te zagadnienia i uczestniczyli w programie naukowo-badawczym pod kryptonimem „*Bezpieczeństwo*”⁵³. Dotychczas jednak, podjęcie tych zagadnień nie zaowocowało syntetycznym i pomocnym w dydaktyce FBiSW wydawnictwem skryptowym lub podręcznikowym. Skrypt taki zrodził się dopiero w 1998 roku jako owoc współpracy płk prof. dr hab. Jerzego Kunikowskiego i płk dr Janusza Sobieckiego⁵⁴. Struktura tego skryptu jest wkomponowana w tematy z socjologii wykładane w ramach FBiSW. Zdaje się to być ważną publikacją w procesie odradzania się socjologii wojska. Ale rezygnacja jej autorów z zatrudnienia w wojsku, powoduje chwilową perturbację w tym procesie.

Z kolei, pracownicy Zakładu Etyki KFiS (etycy) wydali trzy skrypty, a mianowicie: dr hab. Józef Jaroń⁵⁵ i dr Marek Adamkiewicz⁵⁶ oraz wspólny pod redakcją dr hab. J. Jaronia⁵⁷. Jednak mimo tego etyka została czasowo wyeliminowana z programu dydaktycznego AON. Dla podjętych ponownie tematów etyczne w obszarze FBiSW wspomniane wydawnictwa nie są w pełni przydatne.

I wreszcie, zajmujący się filozofią, inicjując filozofię bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego, rozwijając ją i upowszechniając, stali się autorami wielu ważnych i przydatnych w dydaktyce AON wydawnictw. Są to wydawnictwa książkowe i podręcznikowe⁵⁸, skryptowe⁵⁹ i liczne artykuły tak naukowe jak również popularno-naukowe. Popularyzacji filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego służyły

⁵² Zob.: Książka Protokołów Katedry Filozofii i Socjologii, założona 1.X. 1990 r. (Materiały i dokumentacja Zakładu Filozofii i Socjologii INH AON).

⁵³ Zob.: K. Kiciński, *Bezpieczeństwo psychospołeczne*, (w:) System bezpieczeństwa Polski, cz. 1 - 4, AON, Warszawa 1993 - 1995; M. Maciąg, *Socjologiczne aspekty badań partycypacji militarnej społeczeństwa polskiego ...*, i *Problematyka bezpieczeństwa narodowego w literaturze światowej (anglosaskiej)* (w:) System bezpieczeństwa ... , op. cit., cz. II; Tenże, *Modelowa empiryczna strukturalizacja głównych założeń bezpieczeństwa psychospołecznego i ich operacjonalizacja*, (w:) j.w., cz. III.

⁵⁴ J. Kunikowski i J. Sobiecki, *Wybrane problemy socjologii wojska*, Cz. I., AON, Warszawa 1998.

⁵⁵ J. Jaroń, *Wybrane problemy etyki katolickiej*, AON, Warszawa 1992.

⁵⁶ M. Adamkiewicz, *Przemiany etosu zawodu wojskowego*, AON, Warszawa 1992.

⁵⁷ J. Jaroń, *Wprowadzenie do etyki*, AON, Warszawa 1992.

⁵⁸ R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, op. cit.; J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa. Prolegomena do zagadnień ogólnych*, op. cit.; L. Kanarski i J. Świniarski, *Przemiany myślenia w wojsku*, Warszawa 1997; J. Sobiecki, *W kręgu logiki*, Tyczyn 1997.

⁵⁹ R. Rosa, *Prawa i wolności człowieka w armiach demokratycznego państwa. Podstawy filozoficzne i prawne*, AON, Warszawa 1998; Tenże, *Filozofia bezpieczeństwa. Tradycje i współczesność*, Cz. I, AON, Warszawa 1994; Tenże i J. Świniarski oraz inni, *Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej*, AON, Warszawa

także konferencje naukowe współorganizowane przez nich i ich udział w licznych konferencjach krajowych oraz międzynarodowych. Aktywność zajmujących się filozofią, rozwijających i propagujących filozofię bezpieczeństwa, nadała swoistość przedmiotowi wykładanemu w AON - FBiSW. Dzięki tej aktywności zakres upowszechniania filozofii, socjologii i etyki zdominowany został przez filozofię bezpieczeństwa. Jej zagadnienia są bowiem przedmiotem największej ilości publikacji pracowników Katedry i później Zakładu. Wśród 180 publikacji pracowników KFiS (później ZFiS) z lat 1990 - 1998 ponad 100 podejmuje zagadnienia związane z filozofią bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Przeto zasadnie można stwierdzić, że procesowi przemian zakresu upowszechniania filozofii, socjologii i etyki ton nadała filozofia bezpieczeństwa, chociaż mogła (i miała obiektywnie większą szansę) socjologia albo etyka.

Integracja zagadnień filozoficznych, socjologicznych i etycznych w filozofii bezpieczeństwa

W procesie przemian lat dziewięćdziesiątych w obszarze wykładanej i rozwijanej filozofii w wojskowym szkolnictwie wyższym zarówno szkół oficerskich jak i AON, kosztem ograniczeniu wiedza z historii filozofii i filozofii systematycznej rozszerzony został zakres wiedzy z wybranych koncepcji wojny, pokoju i bezpieczeństwa w dziejach myśli filozoficznej i społecznej. Zrazu rozszerzenie to poszło w kierunku wyeksponowanie wybranych koncepcji wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej. Ugruntowaniem tego rozszerzenia stało się wyeksponowanie wybranych koncepcji wojny, pokoju i bezpieczeństwa w myśli nie tylko filozoficznej i społecznej, lecz również wojskowej. Temu rozszerzaniu towarzyszyło przesuwanie się akcentów z filozofii wojny i pokoju (polemologii i irenologii) na unikalną filozofię szczegółową - filozofię bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego (sekurologię).

Rozwijanie i propagowanie tego rodzaju filozofii szczegółowej zdobyło już powszechne uznanie. Wszelako jest to filozofia budowana z jednej strony na odczytaniu, z drugiej zaś przyjęciu, iż ważnym (wręcz centralnym) wyzwaniem czasów współczesnych jest problem bezpieczeństwa. Być może nośność tej filozofii wpłynęła na

pewne osłabienie kondycji socjologii i etyki uprawianej w Zakładzie Filozofii i Socjologii INH AON. Zasadnym jest bowiem wrażenie, iż filozofia bezpieczeństwa zdominowała zarówno w formach jak i zakresie upowszechniania socjologię wojska i etykę zawodową. Problemy filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego wyraźnie dominują wśród ilości i jakości publikacji pracowników ZFiS. Co więcej, wiele z tych publikacji znalazło się już wśród cytowanych pozycji przez autorów podejmujących sprawy bezpieczeństwa, wojny i pokoju oraz sił zbrojnych⁶⁰, ale nie tylko ich. Przedmiot tytułowany filozofią bezpieczeństwa podejmowany jest już w pozawojskowych uczelniach wyższych.

Niewątpliwie filozofia bezpieczeństwa nadała ton przedmiotowi wykładanemu w AON pod tytułem *Filozofia bezpieczeństwa i socjologia wojska*.

Zajmujący się zaś socjologii w wojsku przyjęli, że w wymuszonym procesie redukcji i integracji filozofii, socjologii i etyki, także w AON, należy ograniczać wiedzę z socjologii ogólnej i systematycznej socjologii wojska, aby eksponował „gorące” informacje i wiedzę generowaną z bieżących analiz zjawisk socjologicznych zachodzących w wojsku polskim w czasie transformacji, głównie na bazie opracowań WIBS. Tego rodzaju wiedza będąca, w istocie, tylko informację, budziła i budzi wątpliwości. Zdaje się jednak, że zbyt późno wątpliwość tę zauważyli pracownicy Zakładu Socjologii Katedry Filozofii i Socjologii. Wyartykułowali ją na otwartym posiedzeniu KFiS w dniu 25 lutego 1994 r.⁶¹. Oceniając stan rozwoju socjologii wojska podkreślano wówczas, że o ile socjologię tę w niezwywalnym kierunku empirycznym rozwija względnie stabilny Wojskowy Instytut Badań Socjologicznych, to nie tworzy on generalnie teorii i nie realizuje funkcji dydaktycznych. Natomiast wciąż uszczuplany personalnie Zakład Socjologii w ramach anachronicznego „odcywilniania” kształcenia (czytaj: redukcję godzin z przedmiotów humanistycznych i w tym socjologii) w AON nie jest w stanie sam podjąć się budowania socjologii wojska Nie sprzyja temu ciągle

Warszawa 1993.

⁶⁰ Zob.. np.: B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniej wielkości*, Bellona, Warszawa 1997, s. 17, 60 i 200; R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, BUWIK, Warszawa 1998, s. 30 i 227, M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Wyd. Marszałek, Toruń 1999.

⁶¹ *Protokół z otwartego posiedzenia Katedry Filozofii i Socjologii w dniu 25. II. 1994 r. na temat : Socjologia i nauki humanistyczne w kształceniu prowadzonym przez AON,(w:) Książka Protokołów Katedry Filozofii i Socjologii, założona 1.X. 1990 r. (Materiały i dokumentacja Zakładu Filozofii i Socjologii INH AON)*

zmniejszania godzin dydaktycznych z przedmiotu socjologia, z 40 (1992) do 30 (1993) i planowane na rok akademicki 1994/95 do 20 (ostatecznie przyjęto 16). Celem pobudzenia rozwoju socjologii wojska ówczesny Kierownik KFiS dr hab. prof. AON Krzysztof Kiciński zaproponował, aby tworzyć i rozwijać socjologię wojska przez podejmowanie następujących problemów:

- 1) procesy walki;
- 2) socjologiczny opis armii obcych i interpretacja działań przeciwnika;
- 3) socjologię „*dużego przedsiębiorstwa*” i kierowanie dużymi zespołami w warunkach stabilnych i ekstremalnych, która de facto jest socjologią jednostki wojskowej czy struktur organizacyjnych armii;
- 4) socjologicznych działań wojska w warunkach pokoju i wojny. Jednocześnie podkreślił on zgubne skutki utylitarystycznej integracji przedmiotów humanistycznych, która polega na składaniu różnych dyscyplin humanistycznych w jeden blok.

Ta „*integracja*” wiedzie do dezintegracji nauk humanistycznych i ich wyeliminowania z kształcenia w AON - podkreślało i alarmowało wówczas wielu uczestników omawianego posiedzenia⁶². Skutkiem tej „*integracji*” być wówczas taki fakt, że wyeliminowano etykę z programu realizowanego przez KFiS. Uprawianie przez etyków KFiS historii etyki, etyki ogólnej i empiryczne badania, zarówno moralności jak i postaw światopoglądowych środowiska wojskowego, nie znalazły uznania w polityce prowadzonej przez władze uczelni. Uznanie to zdobyły dopiero zagadnienia etyczne związane z współczesnymi dylematami moralnymi, prawami człowieka w warunkach służby wojskowej, walkę zbrojną i etykę zawodową. Zagadnienia te weszły w obszar przedmiotu FBiSW dopiero od roku akademickiego 1994/95.

Od tego też roku, w wyniku wyżej zarysowanego procesu ukształtował się program FBiS, w którym po 16 godzin przeznaczono na zagadnienia filozoficzne, socjologiczne i etyczne - program obejmujący 48 godzin⁶³. W roku 1999 zwiastunem zakończenia „*zgubnej integracji*” jest zamysł wyprowadzenia etyki z przedmiotu FBiS w roku akademickim 2000/2001 i jednocześnie rozszerzający FBiS na 50 godzin. W

⁶² Zob.: *Tamże*.

zamyśle tym etyka zawodowa projektowana jest jako oddzielny przedmiot, któremu przydzielono (na razie?) 20 godzin.

Obok zajęć dydaktycznych ważny wpływ na kształtowanie filozofii bezpieczeństwa i proces „integracji” filozofii, socjologii i etyki miały **cztery konferencje naukowe zorganizowane w AON**, które zostały poświęcone przede wszystkim zagadnieniom FBiSW. Zarówno same konferencje jak i opublikowane materiały z nich wciąż dobrze służą sprawie umocnienia się tożsamości filozofii bezpieczeństwa⁶⁴. Warto podkreślić, iż wiele artykułów pomieszczonych w materiałach po tych konferencjach dotyczy również wychowania obronnego czy też edukacji dla bezpieczeństwa⁶⁵. Pracownicy KFiS (później ZFiS) uczestnicząc w wielu konferencjach naukowych stale podejmują, często w sposób bezpośrednio problemy edukacji dla bezpieczeństwa⁶⁶. Problemy te podejmowali nadto w licznych publikacjach⁶⁷. Niemniej ich zasadniczy nurt działalności badawczej i popularyzatorskiej koncentrowała się i coraz bardziej koncentruje wokół filozofii bezpieczeństwa⁶⁸. Aktywnie popularyzowali ją na

⁶³ Zob.np.: *Protokół z posiedzenia Zakładu Filozofii i Socjologii w dniu 5. 10. 1994*, (w:) Materiały i dokumenty ZFiS.

⁶⁴ Zob.: *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*. Materiały z konferencji naukowej odbytej 29 X 1992. Pod red. R. Rosy, AON, Warszawa 1993; *Prawa i wolności człowieka w warunkach służby wojskowej. Podstawy teoretyczne i praktyka*. Materiały z konferencji naukowej odbytej 27i 28 IV 1994. Pod red. R. Rosy, AON, Warszawa 1994; *Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*. Materiały z konferencji naukowej odbytej 22 i 23 V 1996. Pod red. R. Rosy, AON, Warszawa-Brno 1996. *Armia w społeczeństwie demokratycznym*. Materiały z konferencji odbytej w maju 1998. Pod red. J. Kunikowskiego, AON, Warszawa 1999.

⁶⁵ Zob. np. R. Stępień, *Stan i perspektywy badań edukacji dla bezpieczeństwa*, (w:) *Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej*, op. cit., s. 121 - 128; K. Żegnałek, *Edukacja dla bezpieczeństwa obronnego*, (w:) *Tam e*, s. 193 - 197.

⁶⁶ Zob. np.: R. Rosa, *Filozoficzne aspekty wychowania dla bezpieczeństwa*, (w:) *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Materiały z konferencji naukowej odbytej w dniach 24 - 25 V 1995, AON, Warszawa 1994. Tenże, *Filozofia i wychowanie obronne*, (w:) *Edukacja obronna w systemie bezpieczeństwa Polski*. Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, Bydgoszcz 1997; J.Świniarski, *Wychowanie dla bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego* (w:) *Kształcenie i wychowanie w wojsku w toku przemian*. Materiały z konferencji naukowej. Pod red. Z. Markockiego i R. Stępnia, AON, Warszawa 1994; Tenże, *Ku wychowaniu dla bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, (w:) *Wojsko Polskie w transformacji ustrojowej*. Materiały z konferencji naukowej. Pod red. Z. Trejnisia i J. Urbańskiuego, WAT, Warszawa 1996.

⁶⁷ Zob. np.; J. Kunikowski, *Rola i zadania korpusu oficerskiego w kształtowaniu obronności państwa*, „Myśl wojskowa” 1997, nr 3; Tenże, *Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP*, Warszawa 1995 (ss. 118); (ss. 192); Tenże, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy wychowania wojskowego*, AON, Warszawa 1994 (ss. 118); R. Rosa, *Wychowanie moralne w okresie przemian społecznych w Polsce*, *Zeszyty Naukowe AON* 1997, nr 2; Tenże, *Filozofia bezpieczeństwa - edukacja dla bezpiecze stwa - wychowanie moralne*, (w:) *Wartości i postawy moralne w procesie wychowania wojskowego*, Pod redakcją M. Marcinkowskiego, Koszalin 1995; Tenże, *Filozoficzno-metodologiczne aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*, „Kultura i Edukacja” 1995, nr 1; J.Świniarski i L. Kaanrski *Wojna jako przedmiot edukacji*, „Zeszyty Naukowe AON”, 1996, nr 3, J.Świniarski, *Wychowanie dla bezpieczeństwa*, „Wojsko i Wychowanie” 1995, nr 9; Tenże, *Pedagogika reentywistyczna*, „Zeszyty Naukowe AON” 1996, nr 4.

⁶⁸ Zob. np. R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, Bellona, Warszawa 1995; Tenże, *Filozofia bezpieczeństwa. Tradycje i współczesność*, cz. I, AON, Warszawa 1994; J. Świniarski, *Wojna i pokój w filozofii bezpieczeństwa*, (w:) *Problemy bezpieczeństwa w myśli społecznej i wojskowej* . ., op. cit.; Tenże, *Wybrane koncepcje bezpieczeństwa*,

konferencjach międzynarodowych⁶⁹ i VII Krajowym Zjeździe Filozoficznym w Toruniu (1995). Filozoficzne i socjologiczne zagadnienia bezpieczeństwa stały się także przedmiotem współpracy międzynarodowej z Akademią Wojskową w Brnie. Jej rezultatem są między innymi publikacje tekstów pracowników ZFiS w języku czeskim i czeskich kolegów w języku polskim⁷⁰.

Dezintegracja FBiSW jako perspektywa tożsamości filozofii, socjologii i etyki w wojskowym szkolnictwie wyższym

Kształtowana w połowie lat dziewięćdziesiątych tożsamość filozofii, socjologii i etyki w przedmiocie dydaktycznym, realizowanym już nie tylko w AON, lecz również szkołach oficerskich, pod tytułem filozofia bezpieczeństwa, wcześniej lub później ulegnie dezintegracji. Po pierwsze, przesłanką tej konstatacji jest przede wszystkim dynamiczny rozwój i doskonalenie samej filozofii bezpieczeństwa. Znajduje ona coraz szersze uznanie i jednocześnie rozwija się oraz doskonali. Po drugie, podążająca w tej ekspansywności etyka zawodu wojskowego i etyka walki jako konsekwencja ogólnej preferencji dla licznych etyk zawodowych, odchodzi i usamodzielnia się jako ważna społecznie nauka. Cywilizacja współczesna potrzebuje etyki, osobliwie zaś etyk zawodowych, biznesu, zarządzania i innych, w tym także normatywnej etyki wojskowej lub zawodu wojskowego; zdaje się również etyki zróżnicowanej w obrębie tego zawodu, jak etyki dowódcy, logistyka, oficera sztabu itp. (?)⁷¹: Po trzecie, impas socjologii wojska wcześniej czy później musi się skończyć. Perspektywę końca tego impasu wyznacza

wojny i pokoju ..., (w:) R. Rosa i Tenże, *Wybrane koncepcje wojny i pokoju w dziejach myśli filozoficznej*, cz. IV, AON, Warszawa 1995; *Wojna i pokój w filozofii bezpieczeństwa*, „Wojsko i Wychowanie” 1996, nr 10; *Czym jest bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe*, „Zeszyty Naukowe AON” 1997, nr 2

⁶⁹ np.: R. Rosa, *Pokój i bezpieczeństwo jako wyzwanie filozoficzne*, (w:) NATO a Europa Wschodnia. Rozszerzenie NATO na Wschód - ostatnim wyzwaniem europejskim XX wieku. Materiały międzynarodowej konferencji odbytej 27 - 28 VI 1997. Pod red. K.A. Wojtaszczyka i J. Niepsuja, ELIPSA, Warszawa 1998; .

J. Świniarski, *Bezpieczeństwo jako kategoria filozoficzna*. Referat wygłoszony na XX sesji Pierwszego Światowego Kongresu Uniwersalizmu odbytego 15 - 20 VIII 1993; Tenże, *Bezpieczeństwo jako kategoria uniwersalizmu*. Referat wygłoszony podczas obrad Pierwszego Polskiego Zjazdu Uniwersalizmu w Warszawie, 25.09 - 1.10. 1994. Tenże, *Filozofia, nauki wojskowe i wojsko wobec współczesnego pojmowania bezpieczeństwa*. (w:) NATO a Europa Wschodnia. Rozszerzenie NATO na Wschód - ostatnim wyzwaniem europejskim XX wieku. Materiały międzynarodowej konferencji odbytej 27 - 28 VI 1997, ELIPSA, Warszawa 1998; .

⁷⁰ Zob. np.: *Problemy bezpečnosti ve spolecenskovenim a vojenskem mysleni*, (w:) Sbornik Vojenske Akademie w Brnie, 1996; *Civilni rizeni a demokraticka kontrola ozbrojenych sil*, (w:) Sbornik z vedecke konference poradane vojenskou akademií Brno 7.05. 1997, Brno 1997.

⁷¹ Por.: M. Sułek i J. Świniarski, *Etyki zawodowe. Wstęp do etyki biznesu*, AON, Warszawa 1998.

przejęcie od socjologii instytucji do socjologii organizacji. Przejęcia tego dokonała już socjologia zachodnia. Dokonała także zachodnia socjologia wojska. Przeto szansę na wyjście z impasu socjologii wojska stwarza z jednej strony adaptowanie socjologii wojska już jako socjologii organizacji, i odejście od socjologii wojska jako instytucji (J.J. Wiatra). Jednocześnie szansę tę wyznacza cybernetyka społeczna wmontowana w filozofię bezpieczeństwa i zaanektowana przez nią. Szansa ta jest przede wszystkim przed zajmującymi się socjologią wojska w ZFiS, a mianowicie, podpułkownikiem doktorem Waldemarem Maciągiem i kapitan doktor Anną Dębską.

Symptomem dezintegracji jest zmiana ilości godzin zamówionych w ZFiS przez wydziały AON, prowadzące edukację oficerów z 48 godzin przeznaczonych na FBiSW na 50 godzin. Co prawda, jest to niewiele, ale zmienia kierunek z redukcji godzin na ich zwiększanie. Także wciąż rosnące zapotrzebowanie na zajęcia dydaktyczne z tematów FBiSW przez organizatorów różnych form kształcenia realizowanych w AON jest przesłanką świadcząca o wzroście znaczenia tego przedmiotu. Zapotrzebowania tego rodzaju na podejmowanie filozoficznych zagadnień bezpieczeństwa w różnych kontekstach wyrażają także organizatorzy wielu konferencji naukowych. Co więcej, wciąż utrzymuje się zdecydowana preferencja wybierania filozofii jako egzaminu dodatkowego w przewodach doktorskich. A nadto, szczególnie wydawnictwa książkowe i skryptowe pracowników ZFiS cieszą się dużym popytem. Upowszechniana w różnych kontekstach FBiSW niewątpliwie wpływa na rozumienie spraw bezpieczeństwa i obronnych przez kadry zarówno sił zbrojnych jak i elity administracji państwowej - edukuje do nowoczesnego myślenia o bezpieczeństwie przez pryzmat edukacji, wolności, przestrzegania prawa (praw człowieka i poszanowanie godności ludzkiej) oraz dobrobytu. Ta przemiana myślenia o bezpieczeństwie jest przede wszystkim pośrednim wpływem filozofii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego na system wartości ceniony w społeczeństwie demokracji i liberalnej gospodarki rynkowej.

Filozofii bezpieczeństwa ugruntowuje przemianę wartości w życiu społeczeństwa demokratycznego i liberalnego. W rozumieniu tej filozofii wartościami tymi są: cześć dla życia i życie samo, wolność, przestrzeganie prawa i dobrobyt. Filozofia bezpieczeństwa odkrywając umocowanie aksjologiczne tych wartości i propagując je uzasadnia niezbędność edukacji do bezpieczeństwa jako sposobienia do troski o życie, wolność,

prawo i dobrobyt. Sposobienie zaś do tego jest kształtowaniem osobowości nowoczesnego człowieka - Europejczyka - obywatela państwa demokratycznego, który wolny i przestrzegający prawa podejmuje twórczą aktywność mnożącą dobrobyt. Optowanie filozofii bezpieczeństwa za twórczością, aktywnością i umiejętnym korzystaniem z wolności jest tym, co wpływa na edukację obronną społeczeństwa i edukację do bezpieczeństwa, nauki wojskowe i ich uprawianie w wojskowym szkolnictwie wyższym.

Niewątpliwie wpływ ten wzmoże dezintegracja FBiSW, poszerzanie problemów filozoficznych filozofii bezpieczeństwa, socjologicznych socjologii wojska i etycznych - etyka walki zbrojnej i etyka zawodu wojskowego. Zdaje się bowiem, że proces integracji filozofii, socjologii i etyki lat dziewięćdziesiątych wyparty zostanie przez proces dezintegracji FBiSW - proces przywracający ważną rolę tych utrwalonych w nauce i myśli ludzkiej dyscyplin nauki, bez których nie może obyć się wyższe szkolnictwo, także wyższe szkolnictwo wojskowe. Problemem decyzyjnym jest tylko to, kto może uprawiać naukowo i dydaktycznie te dyscypliny i w jakim zakresie.

Bronisław ROKICKI

**AKTYWNOŚĆ DYDAKTYCZNA, NAUKOWO - BADAWCZA
ORAZ POPULARYZATORSKA ZAKŁADU PSYCHOLOGII
DOWODZENIA -- DOROBK LAT DZIEWIĘCDZIESIĄTYCH ORAZ
PRZEWIDYWANE KIERUNKI ROZWOJU**

Podstawą układu prezentacji dorobku obecnego Zakładu Psychologii Dowodzenia było założenie, iż na jego instytucjonalną działalność składają się następujące obszary aktywności :

1. Dydaktyczna.
2. Naukowo - badawcza. Płk dr Bronisław ROKICKI
3. Popularyzatorska.

Przedstawiając w syntetycznej formie ów dorobek, warto przypomnieć ważniejsze organizacyjne uwarunkowania funkcjonowania Zakładu w latach 1990-1999. Od chwili powstania do roku 1994 komórka ta - na prawach zakładu nieetatowego - pozostawała w składzie ówczesnej Katedry Pedagogiki i Psychologii. W tym czasie jej potencjał naukowy był - w porównaniu z obecnym - stosunkowo duży (dwóch samodzielnych pracowników naukowych oraz dwóch adiunktów). Po odejściu w listopadzie 1990 roku płka dra hab. P. Pokinki oraz w grudniu 1992 - płka dra hab. P. Boeslera w Zakładzie pracowało trzech, a od 1994 - 4 adiunktów (dr B.Rokicki - kierownik Zakładu, dr J Grabiszewski, dr L. Kanarski oraz dr J. Borkowski).

W 1994 roku, wraz z powołaniem Instytutu Nauk Humanistycznych powstał samodzielny Zakład Psychologii Dowodzenia w składzie 5 osób (płk dr hab. M.Dyrda - kierownik, 3 pracowników z dotychczasowego nieetatowego Zakładu Psychologii: dr B.Rokicki, dr L. Kanarski oraz dr J. Borkowski oraz dr H.Bugała z Instytutu Dydaktyki). Do jesieni 1997 roku, w składzie zespołu pozostawał ponadto doktorant - mjr mgr R. Jurasik. Od października ubiegłego roku, po odejściu do rezerwy płk. dr hab. M. Dyrdy oraz płk. dr H.Bugały, Zakład liczy 3 osoby.

W pierwszym okresie (lata 1990 - 1994) aktywność dydaktyczna Zakładu Psychologii była ukierunkowana głównie na realizację zajęć na kończących się studiach magisterskich na

kierunkach: pedagogicznym i historycznym. Tematyka zajęć na istniejącym wówczas Wydziale Nauk Humanistycznych w roku akademickim 1990/1991 oraz 1991/1992 zawierała się w następujących głównych działach:

1. Społeczna psychologia wojskowa (26 godz.);
2. Wojskowa psychologia wychowawcza (12 godz.);
3. Psychologia walki zbrojnej (28 godz.).

Na początku 1993 roku egzaminami magisterskimi zakończyła swą edukację na Wydziale Nauk Humanistycznych ostatnia grupa studentów III roku studiów stacjonarnych, zaś latem - studiów zaocznych. Obok zadań wynikających z realizowanego procesu dydaktycznego, Zakład koncentrował się w tym okresie na finalizowaniu rozpoczętych przez studentów (często pod kierownictwem innych promotorów) prac magisterskich. Oprócz 4 prac doktorskich, w latach 1991 - 1993 w Zakładzie Psychologii powstało łącznie 37 prac tego rodzaju.

Od chwili powołania Wydziału Nauk Humanistycznych oraz Zakładu Psychologii, jego pracownicy prowadzili także (choć w ograniczonym zakresie) zajęcia na pozostałych wydziałach Uczelni. Początkowo wspierali głównie w realizacji niektórych tematów nauczycieli akademickich - wykładowców przedmiotów społecznych byłej Akademii Sztabu Generalnego oraz - wspólnie z pracownikami ówczesnej Katedry Kultury i Oświaty WNH - uczestniczyli w panelowych zajęciach z taktyki i sztuki operacyjnej na Wydziałach: Wojsk Lądowych oraz Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Choć obecna, skromna obsada etatowa Zakładu znacznie ogranicza możliwość uczestnictwa w takich zajęciach, sądzę że w przyszłości warto do tej skutecznej formy kształcenia wrócić.

Od 1991 roku problematykę psychologiczną zaczęto sukcesywnie włączać do programów realizowanych na studiach dyplomowych oraz różnego rodzaju kursach i studiach specjalistycznych. Już w roku akademickim 1992/1993 łączne obciążenie dydaktyczne nieetatowego Zakładu Psychologii przekroczyło 430 godzin. Na zbliżonym poziomie utrzymywało się również w kolejnych latach.

Zajęcia z psychologii na Wydziałach: Wojsk Lądowych oraz Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej były w tym czasie prowadzone na pierwszym i na drugim roku studiów - początkowo w dość skromnym wymiarze 14 godzin. Już wówczas 12 godzin obejmował program psychologii realizowany na Podyplomowym Studium Operacyjno - Strategicznym. Udział psychologii na różnych kursach był zróżnicowany i wynosił w tym czasie od 2 godzin (Kurs Obrony Cywilnej) do 16 godzin (Kurs Operacyjno - Taktyczny Oficerów Wychowawczych).

W roku 1993 opracowano, a od następnego zaczęto realizować znacznie rozszerzony program psychologii wojskowej na studiach dyplomowych. Obejmował on 30 godzin zajęć na Wydziale Wojsk Lądowych oraz 40 - na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Programy te, kilkakrotnie modyfikowane i rozszerzane, stały się podstawą programów realizowanych obecnie. Do 16 godzin zwiększony został również udział psychologii w programach Podyplomowego Studium Operacyjno - Strategicznego. W jeszcze większym stopniu problematyka psychologiczna reprezentowana była (i jest obecnie) na Podyplomowym Studium Operacyjnym Logistyki Wojsk Lądowych (20 godzin). Warto podkreślić, że zajęcia na obu Studiach, prowadzone w większości metodą „dialogową”, cieszą się dużym zainteresowaniem uczestników.

W rozpatrywanym okresie (zwłaszcza w latach 1992 - 1994) aktywność dydaktyczna Zakładu Psychologii nakierowana była ponadto na realizację zajęć na licznie w tym czasie prowadzonych kursach pedagogicznych dla dowódców różnych szczebli oraz kursach doskonalenia dowódców jednostek wojskowych w zakresie kierowania dużymi zespołami ludzkimi. W ramach tych zajęć pracownicy Zakładu realizowali (samodzielnie lub wspólnie z innymi nauczycielami akademickimi) tematy dotyczące m.in.:

- konfliktów w organizacji oraz negocjacji jako jednego ze sposobów ich rozwiązywania;
- psychologicznych aspektów procesów decyzyjnych dowódcy;
- trudności wychowawczych oraz sposobów ich pokonywania.

Ważnym przedsięwzięciem dydaktycznym w tym okresie było również uruchomienie i przeprowadzenie w roku akademickim 1993/1994 Zaocznego Podyplomowego Studium Psychologii. Uczestnikami jedyne do tej pory studium z

tego zakresu w Akademii byli przede wszystkim oficerowie zatrudnieni w pracowniach psychologicznych oraz na różnych stanowiskach w istniejącym wówczas pionie oświatowo-wychowawczym. Program, realizowany podczas dziesięciu trzy lub czterodniowych sesji (łącznie 204 godziny dydaktyczne) oraz w drodze kierowanego samokształcenia obejmował 11 działów przedmiotowych. W wyniku sugestii i propozycji uczestników Studium, przyjęty ramowy program był wzbogacany w trakcie jego realizacji o dodatkową problematykę.

Większość wykładów, seminariów oraz konwersatoriów (ok. 70%) prowadzili pracownicy Wydziału Nauk Humanistycznych oraz innych jednostek organizacyjnych Akademii Obrony Narodowej. Do realizacji wielu tematów udało się ponadto pozyskać specjalistów spoza Uczelni, m.in. z Uniwersytetu Warszawskiego, Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej, Akademii Teologii Katolickiej oraz z Wojskowej Akademii Medycznej. Niektóre zajęcia prowadzone były - głównie w formie pokazów oraz warsztatów) - także poza Akademią Obrony Narodowej. (w Wojskowym Instytucie Medycyny Lotniczej, Katedrze i Klinice Psychiatrii WAM, pracowni psychologicznej Warszawskiego Okręgu Wojskowego itp.)

Przyjęta formuła organizacyjna oraz dydaktyczna zajęć na Studium, otwarcie nauczycieli akademickich na nowe problemy spotkały się z uznaniem jego uczestników. Sygnały napływające z jednostek i instytucji wojskowych i obecnie świadczą o dużym zainteresowaniu kadry tą formą doskonalenia kompetencji zawodowych. O jej inspirującej funkcji świadczy również fakt, że aż trzech spośród 29 absolwentów Studium, kontynuując badania rozpoczęte w ramach prac studyjnych, już uzyskało stopień naukowy doktora nauk wojskowych, zaś kilku następnych uczestniczy w seminariach doktorskich, bądź przygotowuje się do obron swych rozpraw.

Począwszy od 1994 roku na studiach dyplomowych na dwóch wydziałach AON realizowany jest - jak już wspomniano - nowy, kilkakrotnie modyfikowany program (od kilku lat w wymiarze 46 godzin - w czasie 1 i 2 semestru na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej oraz na 3 i 4 semestrze studiów na Wydziale Wojsk Lądowych. Program z którego wyłączono, realizowane w szkołach oficerskich, podstawy psychologii ogólnej, koncentruje się obecnie na takich obszarach wojskowych zastosowań psychologii, jak:

- psychologiczna treść oraz uwarunkowania funkcji dowodzenia w czasie pokoju i wojny oraz zagadnienia przywództwa w wojsku;
- psychologiczne problemy walki zbrojnej i szkolenia bojowego;
- umiejętności intra - oraz interpersonalne dowódcy oraz możliwości i zasady ich rozwijania;
- ograniczanie negatywnych zjawisk w służbie wojskowej.

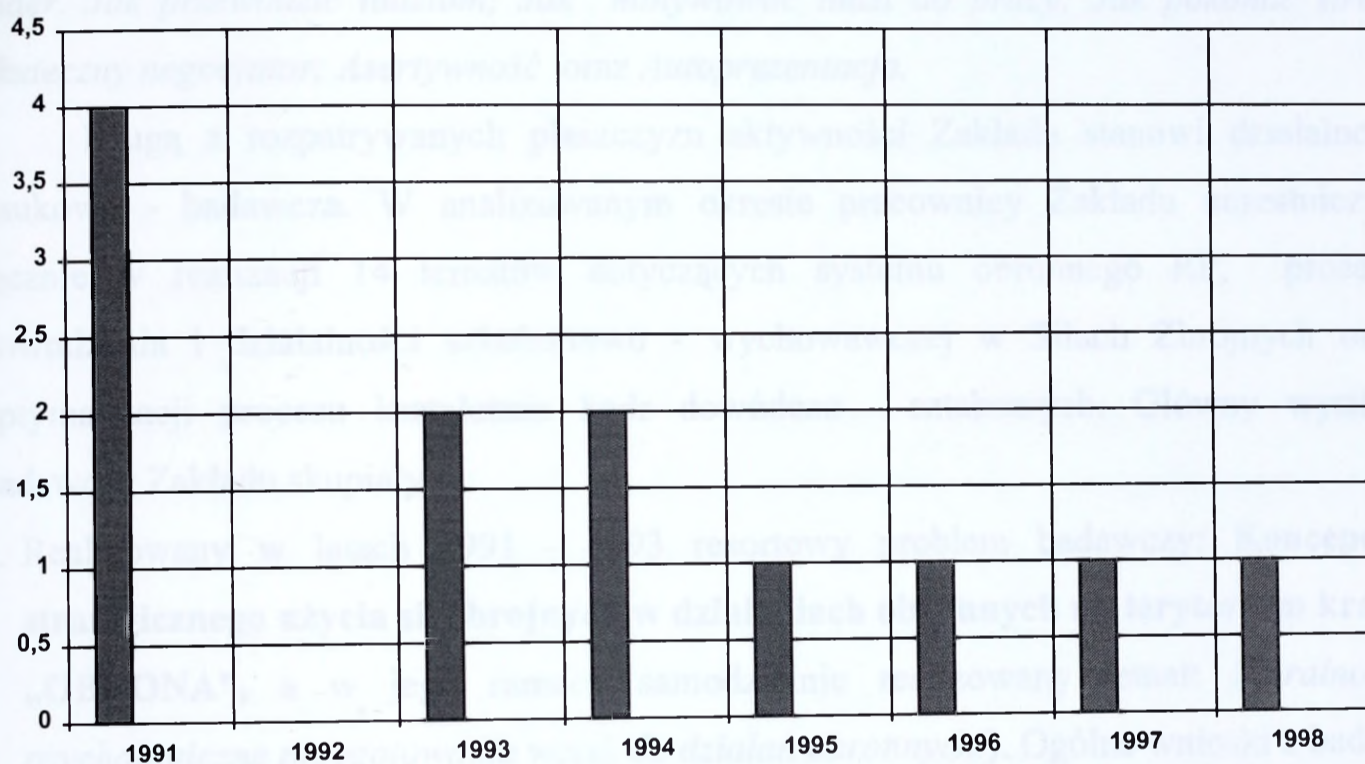
Formalny układ programów, z wyjątkiem kilku specjalistycznych tematów - jest na obu Wydziałach identyczny. Różnice wyrażają się przede wszystkim w doborze (tam, gdzie jest to niezbędne) treści kształcenia. Prowadzone kilkakrotnie w ostatnich latach sondażowe badania opinii uczestników procesu dydaktycznego potwierdzają zarówno ważność, jak i praktyczną użyteczność rozpatrywanej problematyki.⁷² Zdaniem co drugiego spośród ankietowanych studentów, problematyka ta powinna być podejmowana w czasie studiów w nieco szerszym niż obecnie zakresie. Warto w tym miejscu dodać, że wyraźne są oczekiwania studentów, gdy idzie o rodzaj preferowanej przez nich wiedzy. Okazuje się, że chodzi im przede wszystkim o wiedzę dającą się bezpośrednio spożytkować w praktyce, mianowicie o tzw. wiedzę proceduralną. Starając się, choć po części wyjść na przeciw tym oczekiwaniom, niektóre zajęcia realizowane wcześniej w formie seminariów staramy się od pewnego czasu prowadzić tak, by zbliżone były do formuły zajęć warsztatowych. Elementami ćwiczeń wypełniane są również coraz częściej zajęcia prowadzone na studiach podyplomowych oraz kursach. Takie założenie przyświecało nam również przy opracowywaniu propozycji programów, jakie przewidywane są w ramach ewentualnych studiów magisterskich w Akademii.. Dodać w tym miejscu należy, iż w propozycjach tych staraliśmy się ponadto uwzględnić standardy programowe kształcenia psychologicznego przyjmowane w innych armiach Sojuszu.⁷³

Wraz z sukcesywnie wprowadzanymi zmianami programowymi, wzbogacano i doskonalono własną bazę dydaktyczną. Chodzi tu przede wszystkim o - szczególnie oczekiwane przez studentów - skrypty akademickie. Uwzględniając treści obecnie

⁷² Zob. B.Rokicki, *Wybrane problemy kształcenia z zakresu psychologii w opiniach studentów Akademii Obrony Narodowej*, [w:] *Psychologia w kształceniu i szkoleniu wojskowym*. Materiały z Sympozjum Naukowego zorganizowanego przez Zakład Psychologii Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej w dniu 6 czerwca 1997 r., Warszawa 1997.

realizowanych programów kształcenia można stwierdzić, iż kilkanaście wydanych w latach 1991 - 1998 skryptów niemal całkowicie zaspokaja potrzeby dydaktyczne. Dorobek Zakładu w tym względzie ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Liczba skryptów akademickich wydanych w latach 1991 – 1998

Oprócz czterech części *Psychologii Dowodzenia* (redaktorami których byli w kolejności: płk dr hab. M.Dyrda, płk dr B.Rokicki, ppłk dr J.Borkowski oraz ppłk dr L.Kanarski), do 1998 roku w Zakładzie opracowano 8., w większości monotematycznych skryptów. Oto niektóre z nich

- J.Borkowski, *Wprowadzenie do psychologii działań twórczych* (1991);
- J.Borkowski, *Poznawanie i stymulacja rozwoju osobowości* (1994);
- M.Dyrda, *Morale w nauce wojennej* (1991);
- J.Grabiszewski (współautor), *Podstawy dowodzenia wojskami w systemie obrony powietrznej* (1993);

⁷³ Zob. R.Gall, A.D.Mangelsdorf (red.), *Handbook of Military Psychology*, New York 1991.

- L. Kanarski, *Kara w wychowaniu wojskowym* (1994);
- B. Rokicki, *Wybrane problemy psychologicznego przygotowania żołnierzy do działania na potencjalnym polu walki* (1991).

Począwszy od 1996 roku, na studiach dyplomowych, jak i na różnych kursach dość powszechnie wykorzystywane są także w procesie dydaktycznym profesjonalnie wykonane filmy szkoleniowe z cyklu „Videoteka menedżera”. Przykładowo można tu wymienić takie, nagrodzone przez Polską Akademię Nauk i cieszące się dużym zainteresowaniem studentów filmy, jak:

Lider. Jak przewodzić ludziom; Jak motywować ludzi do pracy; Jak pokonać stres; Skuteczny negocjator; Asertywność oraz Autoprezentacja.

Drugą z rozpatrywanych płaszczyzn aktywności Zakładu stanowi działalność naukowo - badawcza. W analizowanym okresie pracownicy Zakładu uczestniczyli łącznie w realizacji 14 tematów dotyczących systemu obronnego RP, procesu dowodzenia i działalności szkoleniowo - wychowawczej w Siłach Zbrojnych oraz optymalizacji procesu kształcenia kadr dowódczo - sztabowych. Główny wysiłek badawczy Zakładu skupiały:

1. Realizowany w latach 1991 - 1993 resortowy problem badawczy: **Koncepcja strategicznego użycia sił zbrojnych w działaniach obronnych na terytorium kraju „OBRONA”**, a w jego ramach samodzielnie realizowany temat: *Moralno - psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych.*). Ogólne wnioski z badań, przedstawione szczegółowo w kolejnych sprawozdaniach a także w opracowanej w 1994 roku przez kierownika tematu syntezie, można sprowadzić do następujących:
 - a) Głównymi słabościami procesu przygotowania wojsk i sztabów pod względem psychologicznym do ewentualnych działań obronnych okazały się:
 - mała skuteczność systemu doboru i klasyfikacji;
 - słaba znajomość psychologicznych aspektów współczesnego pola walki (głównie gdy idzie o żołnierzy zasadniczej służby wojskowej);
 - niezadowalający poziom respektowania zasad psychologicznego przygotowania w szkoleniu wojsk, zwłaszcza ograniczanie najważniejszej zasady - realizmu do pozorowania wyłącznie fizycznych czynników pola walki;

- mała odporność psychiczna żołnierzy na trudności występujące już w czasie pokojowej służby.

b) Do kierunkowych zadań służących zwiększaniu skuteczności psychologicznego przygotowania zaliczono:

- ściślejsze wiązanie tego procesu z ogólnymi celami działalności szkoleniowo - wychowawczej w siłach zbrojnych;
- wzbogacanie wiedzy oraz doskonalenie umiejętności metodycznych kadry pełniącej w tym procesie funkcje organizatorskie oraz instruktorskie;
- - zwiększanie realizmu w szkoleniu wojsk, głównie poprzez modelowanie doznań i zachowań ćwiczących ;
- sukcesywne wprowadzanie do procesu szkolenia wojsk trenerów oraz urządzeń imitujących i rejestrujących efekty oddziaływania ogniowego;
- dalszą integrację działalności badawczej i popularyzatorskiej różnych instytucji zajmujących się tą problematyką.

2. Realizowany w latach 1991 - 1993 resortowy problem badawczy: **System bezpieczeństwa Polski „BEZPIECZEŃSTWO”**. W pracach podzespołu zajmującego się analizą psychospołecznych aspektów bezpieczeństwa, którym kierował dr hab. Krzysztof Kiciński uczestniczyło 2 pracowników Zakładu. Ze względu na istotę oraz wieloczynnikowe uwarunkowania rozpatrywanych zagrożeń, w realizacji tematu ściśle współdziałano z zespołami badającymi pozostałe moduły bezpieczeństwa, w szczególności z zespołem zajmującym się problematyką edukacyjną.

W dwóch pierwszych etapach badań dokonano diagnozy najważniejszych zagrożeń, zaś w III etapie zaproponowano ogólny model psychospołecznego bezpieczeństwa państwa oraz, wyodrębniony z racji specyfiki, perspektywiczny model bezpieczeństwa w sferze morale sił zbrojnych. W sprawozdaniu końcowym, obok propozycji rozwiązań w zakresie przeciwdziałania zidentyfikowanym zagrożeniom, określono także kierunki i możliwości dalszych badań nad tym problemem.

3. Temat: **Psychologiczne determinanty skuteczności dowodzenia w walce zbrojnej**, realizowany w ramach działalności statutowej Uczelni w 1996 roku.

Efektom pracy badawczej zespołu, którym kierował płk dr hab. M. Dyrda było ustalenie głównych uwarunkowań skuteczności dowodzenia oraz opracowanie teoretycznych i metodologicznych założeń dalszych badań w tym zakresie.

Pracownicy Zakładu uczestniczyli ponadto w badaniach realizowanych w innych wydziałach Uczelni, w pracach zespołów badawczych Sztabu Generalnego oraz innych instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej. Kierownikami tematów było 3 pracowników: dr hab. M.Dyrda, dr B.Rokicki oraz dr L.Kanarski. Wszyscy uczestniczyli ponadto w pracach zespołów badawczych bądź realizowali tematy samodzielnie. Spośród 14 zakończonych tematów warto przypomnieć następujące:

- *Przygotowanie wojsk do działań wojennych (aspekty szkoleniowe, wychowawcze, psychologiczne, intelektualne, społeczne w ramach problemu: Przebieg, doświadczenia i wnioski z wojny w Zatoce Perskiej (M.Dyrda, B.Rokicki - 1991);*
- *Służba wychowawcza w działaniach bojowych (M.Dyrda - 1992 - 1993);*
- *Ocena efektów służby żołnierzy nadterminowych i kontraktowych oraz jej wpływ na sprawność bojową pododdziałów (L.Kanarski - 1994);*
- *Autoagresja wśród żołnierzy. Przyczyny - przejawy - przeciwdziałanie. (L.Kanarski - 1994);*
- *Czynniki psychiki ludzkiej i metody ich wykorzystania w wojnie psychologicznej (B.Rokicki 1992);*
- *Przywództwo w dowodzeniu wojskami: „OFICER - 3” (L.Kanarski 1998);*
- *Kierunki zmian programów nauczania psychologii w wojskowym szkolnictwie zawodowym (J.Borkowski, M.Dyrda, L.Kanarski, B.Rokicki -1998).*

Źródłem interesujących doświadczeń badawczych był aktywny udział Zakładu w realizacji dwóch programach Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, finansowanych ze środków Komitetu Badań Naukowych. Pierwszy z problemów dotyczył rozmiarów stresu posttraumatycznego u żołnierzy wracających do kraju po wypełnieniu misji w ramach sił pokojowych ONZ w b. Jugosławii. W opracowaniu części narzędzi badawczych oraz w badaniach terenowych w Opolu oraz w Kielcach uczestniczyło trzech pracowników Zakładu. W realizacji drugiego tematu: *Percepcja trudności wychowawczych przez nauczycieli w różnych typach szkół* brał udział płk dr

H.Bugała, odbywający w 1994 roku półroczną praktykę w Katedrze Psychologii Wychowawczej Wydziału Psychologii UW.

W analizowanym okresie Zakład był organizatorem dwóch konferencji naukowych. Celem pierwszej, przeprowadzonej w listopadzie 1992 roku, była prezentacja wyników I etapu badań prowadzonych w ramach wspomnianego już problemu „OBRONA” oraz wypracowanie teoretycznych i metodologicznych założeń badań przewidzianych w kolejnych etapach realizacji tego tematu.

Drugim zorganizowanym przez Zakład Psychologii Dowodzenia przedsięwzięciem w tym obszarze było sympozjum naukowe poświęcone roli psychologii w kształceniu i szkoleniu wojskowym. Podkreślić należy, iż było to pierwsze - na taką skalę i o takiej formule - spotkanie przedstawicieli wszystkich ogniw formującego się w Wojsku Polskim pionu psychologicznego.

Pracownicy Zakładu powszechnie uczestniczyli ponadto (najczęściej aktywnie) w sympozjach i konferencjach naukowych organizowanych w Akademii Obrony Narodowej oraz w innych (głównie wojskowych ośrodkach naukowych).⁷⁴ Biorąc udział w 18 tego rodzaju przedsięwzięciach naukowych, wygłosili łącznie około 30 referatów i komunikatów. O rozległości zainteresowań badawczych świadczyć mogą tytuły wybranych referatów lub głosów w dyskusji, które znalazły się w materiałach pokonferencyjnych:⁷⁵

- M.Dyrda, B.Rokicki, *Możliwe psychologiczne implikacje obrony manewrowej*, AON 1991.
- M.Dyrda, B. Rokicki, *Człowiek a technika (Psychologiczne implikacje rozwoju środków walki oraz zmian w sposobach prowadzenia działań bojowych)*, AON 1992.
- M.Dyrda, *Prześlanki modelowania morale*, AON 1993.
- L.Kanarski, *Analiza podkultury żołnierskiej*, AON 1993.
- B.Rokicki, *Moralno - psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych - ważną przesłanką skuteczności systemu obronnego państwa*, AON 1993.
- J.Borkowski, *Analiza zachowań obronnych i transgresyjnych*, AON 1994.

⁷⁴ Wśród nielicznych przedsięwzięć naukowych poza wojskiem, w jakich uczestniczyli pracownicy Zakładu można wymienić międzynarodowe sympozjum nt.: *Metody* udział płk. dr hab. P.Boeslera w

- B.Rokicki, *Umiejętności interpersonalne dowódcy*, Toruń 1994.
- J.Borkowski, *Prawo do bycia sobą*, AON 1994.
- L.Kanarski, *Prawa i wolności człowieka a przymus funkcjonalny i dysfunkcjonalny*, AON 1994.
- J. Borkowski, *Negocjacje jako metoda rozwiązywania konfliktów*, AON 1996.
- M. Dyrda, *Konflikty społeczne w wojsku - istota i źródła*, AON 1996.
- L.Kanarski, *Umiejętności przywódcze oficerów i możliwości ich doskonalenia*, Departament Społeczno - Wychowawczy MON 1997.
- R. Jurasik, *Inteligencja społeczna - istota zjawiska i możliwości wykorzystania w pracy dowódczo - wychowawczej*, AON 1997.

Jako formę aktywności badawczej Zakładu traktować można również realizację prac kwalifikacyjnych powstających pod kierownictwem jego pracowników. Tematyka znacznej części prac (wcześniej magisterskich a obecnie studyjnych) pozostaje bowiem w ścisłym związku z realizowanymi w Zakładzie (zespołowo lub indywidualnie) problemami badawczymi oraz z obszarami zainteresowań poszczególnych pracowników. Zasada ta jest widoczna w szczególności, gdy idzie o takie obszary badań, jak:

- psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych;
- psychologiczne podstawy działalności społeczno - wychowawczej w wojsku;
- przywództwo wojskowe;
- psychologiczne podstawy uczenia się i nauczania;
- sytuacje trudne, stres oraz radzenie sobie ze stresem w służbie wojskowej.

Rozmiary aktywności Zakładu w tej płaszczyźnie ilustruje tabela 1 i wykres 2.

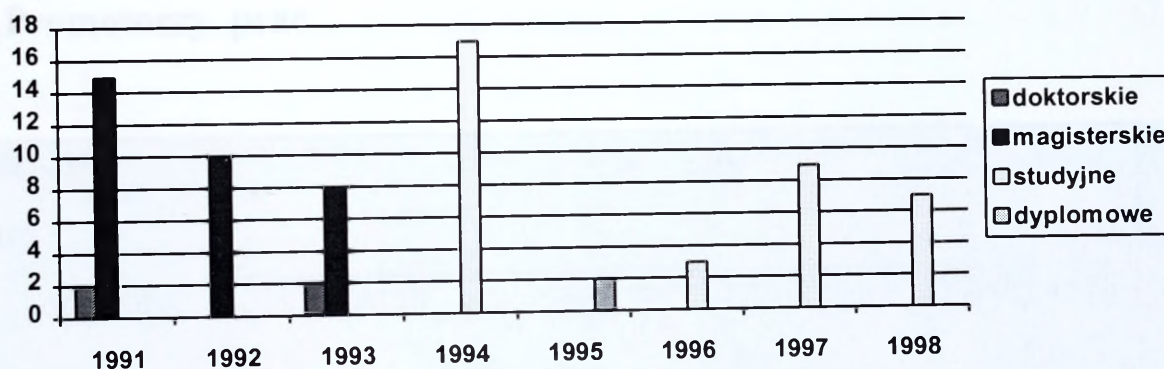
⁷⁵ Pełne zestawienie konferencji i sympozjów, w których uczestniczyli pracownicy Zakładu można znaleźć w opracowaniu: L.Wyszczelski, *Miejsce i dorobek badań z zakresu humanistyki wojskowej w obszarze edukacji obronnej społeczeństwa*, Warszawa 1998, AON.

Tab.1 Liczba prac doktorskich, magisterskich, studyjnych i dyplomowych wykonanych w Zakładzie Psychologii Dowodzenia w latach 1991-1998

Rodzaj pracy:	Zakład Psychologii				Zakład Psychologii Dowodzenia					Razem
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999 ⁷⁶	
Doktorska	2	-	2	-	-	-	-	-	-	4
Magisterska	15	10	8	-	-	-	-	-	-	33
Studyjna	-	-	-	17	-	3	9	7	10	46
Dyplomowa	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Razem	17	10	10	17*	2	3	9	7	10	85

* Dotyczy prac wykonanych pod kierownictwem pracowników istniejącego do września 1994 roku Zakładu Psychologii (w ramach Katedry Pedagogiki i Psychologii). Poza tym na Podyplomowym Studium Psychologii powstało 8 prac przygotowanych pod kierownictwem pracowników naukowych innych komórek organizacyjnych Wydziału Nauk Humanistycznych oraz Zakładu Psychologii Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej.

Wykres 2.

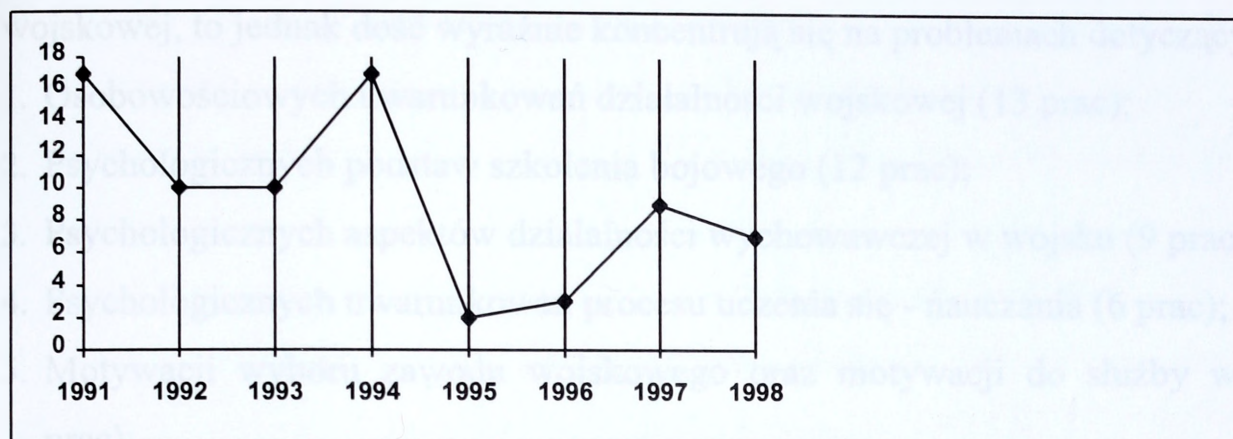

Nie trudno zauważyć, że i w tej płaszczyźnie aktywności Zakładu wyraźnie wyodrębniają się dwa okresy, wynikające z przeformowania w 1994 roku Wydziału Nauk Humanistycznych na Instytut. Jak już wspomniano, w okresie istnienia nieetatowego Zakładu Psychologii realizowane były głównie prace magisterskie. Począwszy od 1996 roku pracownicy Zakładu mają możliwość podejmowania częściowych problemów badawczych w zasadzie jedynie w ramach powstających pod ich kierownictwem prac realizowanych na Podyplomowym Studium Pedagogiki Wojskowej.

⁷⁶ Dotyczy prac studyjnych, których zakończenie przewidziane jest w br.

Z wyjątkiem roku 1995, kiedy to 2 pracowników kierowało pracami studyjnymi na Wydziale Wojsk Lądowych, Zakład nie jest bezpośrednio zaangażowany w realizację tego rodzaju opracowań. Spadkowa tendencja do zmniejszania się udziału Zakładu w rozpatrywanej formie aktywności naukowej widoczna jest na wykresie 2.

Wykres 3 **Ogólna liczba prac doktorskich, magisterskich, studyjnych i dyplomowych wykonanych w Zakładzie Psychologii w latach. 1991 - 1998**

Liczbę prac, jakie powstały w tym okresie w Zakładzie pod kierownictwem poszczególnych pracowników przedstawia tabela 3.⁷⁷

Tab. 3 **Promotorzy prac**

Lp.	Nazwisko i imię Promotora	Liczba prac:				Razem
		doktorskich	magisterskich	dyplomowych	Studyjnych	
1	dr hab. P. Boesler	2	3	-	-	5
2	dr J. Borkowski	-	9	1	9	19
3	dr H. Bugała	-	-	-	6	6
4	dr hab. M. Dyrda	-	-	1	4	5
5	dr J. Grabiszewski	-	-	-	2	2

⁷⁷ W zestawieniu nie uwzględniono prac wykonywanych pod kierownictwem M. Dyrdy oraz L. Kanarskiego w czasie, gdy pracowali w innych komórkach organizacyjnych Instytutu.

6	dr L. Kanarski	-	-	-	5	5
7	dr hab. P. Pokinko	2	9	-	-	11
8	dr B. Rokicki	-	12	-	10	22

Choć powstałe prace obejmują niemal cały obszar zainteresowań psychologii wojskowej, to jednak dość wyraźnie koncentrują się na problemach dotyczących:⁷⁸

1. Osobowościowych uwarunkowań działalności wojskowej (13 prac);
2. Psychologicznych podstaw szkolenia bojowego (12 prac);
3. Psychologicznych aspektów działalności wychowawczej w wojsku (9 prac);
4. Psychologicznych uwarunkowań procesu uczenia się - nauczania (6 prac);
5. Motywacji wyboru zawodu wojskowego oraz motywacji do służby wojskowej (5 prac);
6. Przywództwa wojskowego (5 prac);
7. Psychologii lotniczej (5 prac);
8. Higieny i zdrowia psychicznego (5 prac).

Prace mieszczące się w wymienionych obszarach wojskowych zastosowań psychologii stanowiły łącznie około 80% wszystkich prac wykonanych w latach 1991 - 1998 pod kierownictwem pracowników Zakładu Psychologii. Tematyka pozostałych prac dotyczyła m.in.:

- stresu w służbie wojskowej;
- psychologicznych uwarunkowań działalności operatorowej;
- obrazu służby wojskowej w opiniach kadry i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej;
- psychologicznych aspektów przeobrażeń strukturalno - organizacyjnych w Siłach Zbrojnych RP.

Analiza tytułów oraz treści prac dowodzi, że zdecydowana większość mieści się w zasadzie w obszarze szeroko rozumianej edukacji obronnej. Niemal we wszystkich pracach terenem badań było środowisko wojskowe. Oceniając z tej perspektywy dorobek Zakładu trzeba przyznać, iż pewną słabością analizowanej płaszczyzny działalności

naukowo badawczej jest brak prac dotyczących zagadnień edukacji obronnej poza wojskiem. Szansę na szersze niż obecnie uwzględnianie tej problematyki zdaje się stwarzać funkcjonujące od roku akademickiego 1998/1999 w Instytucie Zaoczne Podyplomowe Studium Edukacji Obronnej.

Trzeci spośród rozpatrywanych obszarów aktywności dotyczy działalności popularyzatorskiej. Upowszechnianiu dorobku Zakładu służyły przede wszystkim:⁷⁹

- a) wyjazdy krajowe i zagraniczne, aktywne uczestnictwo w sympozjach, konferencjach, seminariach, naradach itp., a także robocze dyskusje prowadzone z członkami delegacji zagranicznych przebywających w Akademii Obrony Narodowej;
- b) publikacje;
- c) udział w dyskusjach redakcyjnych, wywiadach oraz audycjach RTV

W rozpatrywanym okresie pracownicy Zakładu kilkakrotnie uczestniczyli w wyjazdach zagranicznych w składach delegacji wojskowych. I tak:

- płk dr hab. P.Boesler - uczestniczył w 1992 roku w Międzynarodowym Sympozjum Wojskowej Psychologii Stosowanej w Berlinie. Udział w tym przedsięwzięciu oraz możliwość bliższego zapoznania się z dorobkiem światowej psychologii wojskowej zaowocowały kilkoma interesującymi publikacjami tego autora na łamach czasopism wojskowych.⁸⁰
- płk dr hab. M.Dyrda brał udział w następujących przedsięwzięciach:
 - polsko- niemieckie seminarium w Warren nt.: „Dawni wrogowie i współcześni przyjaciele” (1996);
 - ćwiczenia dowódczo - sztabowe w Duńskiej Królewskiej Akademii w Kopenhadze (1997);

⁷⁸ Z braku jednoznacznych kryteriów podziału zaszerogowanie prac do poszczególnych obszarów problemowych ma charakter umowny. Przy zastosowaniu innych kryteriów klasyfikacyjnych, podział analizowanych prac byłby inny.

⁷⁹ Poglębiającą analizę działalności popularyzatorskiej Zakładu zawiera sprawozdanie z badań nt.: *Rola Instytutu Nauk Humanistycznych AON w badaniu i upowszechnianiu humanistyki wojskowej* przygotowane w br. pod kierunkiem naukowym R.Stępnia. Autorem części opracowania poświęconej upowszechnianiu psychologii jest L. Kanarski.

⁸⁰ Zob. np.: *Doświadczenia, aktualne zagadnienia i tendencje rozwojowe psychologii wojskowej w Stanach Zjednoczonych*, „Zeszyty Naukowe AON” 1992 nr 1; *Znaczenie i zastosowania psychologii w siłach zbrojnych Stanów Zjednoczonych*, „Zeszyty Naukowe AON” 1995, nr 3; *Międzynarodowe Sympozjum Wojskowej Psychologii Stosowanej*, „Myśl Wojskowa” 1993, nr 6.

- wizyta i wymiana doświadczeń w zakresie psychologicznego przygotowania żołnierzy z kadrami bazy korpusu marines w Paris Island w Stanach Zjednoczonych.(1998)
- ppłk dr L.Kanarski był w 1994 roku członkiem delegacji wizytującej jednostki armii włoskiej oraz zespołu przygotowującego uroczystości obchodów 50 - tej rocznicy bitwy pod Monte Cassino w tym kraju. W 1998 roku uczestniczył także w seminarium poświęconym problemom bezpieczeństwa zorganizowanym w Akademii Wojskowej w Brnie.

Prezentacji dorobku zespołu służyły także, składane w Wydziale (Instytucie) Nauk Humanistycznych, wizyty pracowników naukowych uczelni wojskowych Czech, Słowacji oraz Węgier. Prowadzone w tym czasie dyskusje oraz uzyskane - drogą wymiany - informacje naukowe przyczyniały się do wzbogacenia teoretycznych i metodologicznych podstaw prowadzonych badań własnych, stając się jednocześnie inspiracją do dalszych poszukiwań badawczych. Jednym z przykładów takiej inspiracji może być rosnące zainteresowanie Zakładu problematyką stresu posttraumatycznego.

Spośród najważniejszych publikacji wymienić należy natomiast wydaną w 1997 roku, przy finansowym i merytorycznym wsparciu Departamentu Społeczno - Wychowawczego, pierwszą od wielu lat książkę z zakresu psychologii wojskowej: *Psychologia w wojsku* pod redakcją naukową M. Dyrdy. Ponieważ opracowanie to, mające pewne walory podręcznika, spotkało się z dużym zainteresowaniem kadry i studentów szkół wojskowych, podjęto już prace zmierzające do kolejnej rozszerzonej i zmienionej jego edycji. Zgodnie z przewidywaniami podręcznik taki powinien ukazać się w przyszłym roku.

Szczególnym wkładem Zakładu w upowszechnianie psychologii w środowisku wojskowym są opracowania o charakterze poradnikowym, wśród których można wymienić następujące:

- J.Borkowski, *Innowacyjne myślenie i działanie*, WOW, Warszawa 1993;
- J.Borkowski (red.), *Wybrane problemy wychowania wojskowego*, WLiOP, Warszawa 1994 (współautor L.Kanarski);
- J.Borkowski, *Wspomaganie rozwoju osobowości*, DWP, Warszawa 1995;

- L.Kanarski, J.Borkowski, *Być dowódcą*, Departament Stosunków Społecznych, Warszawa 1995, 1996, 1997;
- L.Kanarski (red.) *Zachowania autoagresywne żołnierzy*, Sztab Generalny, Warszawa 1996;
- L.Kanarski, *Dowódca w sytuacjach społecznych*, Departament Społeczno - Wychowawczy, Warszawa 1997 (współautor B.Rokicki);
- J.Borkowski, *Negocjować, ale jak?*, Dowództwo Wojsk Lądowych, Warszawa 1998.
- L.Kanarski, B.Rokicki, *Przełożony i podwładni. Psychospołeczne aspekty relacji*, Departament Społeczno - Wychowawczy, Warszawa 1998.

Ogółem w latach 1991 - 1999 powstało około 20 tego rodzaju prac, których autorami bądź współautorami byli pracownicy Zakładu Psychologii. Zwrotne informacje docierające z uczelni oraz jednostek wojskowych wskazują, że przystępne w treści opracowania o charakterze poradnikowym wychodzą naprzeciw oczekiwaniom odbiorców. O wzrastającym zapotrzebowaniu na nie może świadczyć fakt, iż niektóre z nich były wznawiane, a wspomniana praca L.Kanarskiego i J. Borkowskiego doczekała się już trzech wydań o łącznym nakładzie przekraczającym 30 tys. egz.

Poza wspomnianymi opracowaniami zwartymi, pracownicy Zakładu opublikowali ponad 80 artykułów naukowych i popularnonaukowych. Ich zestawienie, uwzględniające tytuły czasopism, w których zostały zamieszczone zawiera tabela 4.

Tab.4. **Publikacje pracowników Zakładu Psychologii (Dowodzenia)**
w latach 1990 - 1998

Tytuł Czasopisma	Liczba publikacji w latach									Razem
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
Zeszyty Naukowe AON	-	1	1	1	2	6	3	-	4	18
Zeszyty Naukowe WSO im gen. J.Bema	-	-	-	-	2	1	-	-	-	3
Dydaktyka Wyższej Szkoły Wojskowej	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Myśl Wojskowa	-	-	2	2	-	-	-	1	-	5

Tytuł Czasopisma	Liczba publikacji w latach									Razem
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	
Przegląd Wojsk Lądowych	-	-	-	-	-	4	1	1	-	6
Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Wojsko i Wychowanie	1	5	8	2	4	9	2	1	2	34
Wojsko i Wychowanie (hasła i artykuły w Vademecum dydaktyczno-wychowawczym)	-	-	-	-	-	-	-	4	10	14
Polska Zbrojna	-	-	-	-	2	1	2	-	-	5
Żołnierz Polski	-	-	-	-	-	5	1	-	-	6
Razem	2	6	11	6	10	26	10	7	16	94

Dorobek badawczy Zakładu był prezentowany ponadto w środowisku wojskowym na naradach ogólnowojskowych oraz konferencjach i warsztatach szkoleniowych o zasięgu lokalnym. Przykładowo wymienić tu można:

- naradę nt. *Společno - wychowawcze problemy Sił Zbrojnych i możliwości skutecznego ich rozwiązywania* (maj 1997 r.);
- dyskusję zorganizowaną przez Wojskową Akademię Medyczną oraz redakcję miesięcznika „Wojsko i Wychowanie” (kwiecień 1995 r.), z której materiały wydane zostały w zbiorze *Psychologia a żołnierska służba*:⁸¹
- konferencje metodyczne psychologów pracowni psychologicznych POW (1994 - 1995);
- II konferencję naukową - szkoleniową psychiatrów, psychologów i neurologów WP n.t.: *Psychospolečne uwarunkowania patologii środowiskowej w wojsku* (grudzień 1992);

⁸¹ W czasie tej dyskusji swoje poglądy na temat funkcjonowania psychologii i psychologów w wojsku oraz związane z tym nadzieje i obawy zaprezentowało 5 pracowników Zakładu. Inne dyskusje redakcyjne dotyczyły m.in. subkultury żołnierskiej (Sieradz 1994) oraz psychologicznych aspektów uczestnictwa żołnierzy polskich w operacjach pokojowych.

- konferencję metodyczną wykładowców języków obcych akademii wojskowych i wyższych szkół oficerskich (1995 r.);
- szkolenie dla pracowników służb ratowniczych nt.: *Psychologiczne aspekty katastrof i klęsk żywiołowych* z udziałem specjalistów holenderskich z organizacji „Lekarze bez granic” oraz pracowników Uniwersytetu Warszawskiego (styczeń 1998 r.);
- seminarium nt.: *Edukacja obywatelska i działalność informacyjna w wojsku wobec perspektywy integracji z NATO* (1997 r.).

Stałą formą popularyzacji wiedzy psychologicznej w środowisku wojskowym są także wykłady i seminaria prowadzone w jednostkach i instytucjach wojskowych. Pomimo ograniczonych możliwości czasowych, wynikających z obciążenia dydaktycznego Zakładu, staramy się wychodzić naprzeciw zgłaszanym potrzebom. Traktujemy bowiem tego rodzaju zajęcia także jako okazję do konfrontacji uogólnień teoretycznych z realiami życia i służby w jednostkach wojskowych oraz stałego wzbogacania własnego warsztatu dydaktycznego

W obszarze aktywności popularyzatorskiej mieszczą się również wywiady prasowe oraz udział niemal wszystkich pracowników Zakładu w audycjach radiowych i telewizyjnych. Tytułem przykładu wymienić można takie, podejmowane w czasie publicznych wystąpień lub wywiadów udzielanych redakcjom czasopism wojskowych i cywilnych kwestie, jak:

- nadzieje i obawy związane z wprowadzaniem psychologów do jednostek wojskowych (wywiad udzielony w 1991 r. Redakcji Wojskowej PR. - B.Rokicki);
- psychologiczne aspekty wojny w Czeczenii (wywiad dla programu I PR. -M.Dyrda);
- kształtowanie odporności psychicznej w toku służby wojskowej (udział w audycji „Żołnierski strach” emitowanej w 1993 r. w II programie TVP -. Rokicki);
- .kształtowanie zachowań odważnych (wywiad udzielony w 1995 r. redakcji czasopisma „Pan” - J.Borkowski);
- stres posttraumatyczny żołnierzy - uczestników misji pokojowych w b..Jugosławii (J.Borkowski, M.Dyrda - 1996

- zachowania autoagresywne żołnierzy (L.Kanarski 1997 r.).⁸²

Przywołując, z racji dzisiejszej konferencji, dokonania Zakładu trudno je jednoznacznie ocenić. W naszym przekonaniu jest to - w ogólnej perspektywie - bilans korzystny. Szczególnie pozytywnie oceniamy proces ewolucji programów kształcenia, stopniowe przechodzenie od ogólnych problemów psychologii do kwestii mieszczących się w obszarze psychologii stosowanej i dotyczących takich, istotnych w procesie dowodzenia, zarządzania i wychowania zagadnień, jak:

- przywództwo wojskowe;
- umiejętności społeczne dowódcy oraz możliwości ich rozwijania;
- zarządzanie zasobami ludzkimi;
- psychologiczne aspekty decyzji kierowniczych;
- stymulowanie twórczego myślenia i działania;
- radzenie sobie ze stresem organizacyjnym;
- rozwiązywanie złożonych problemów społecznych, jakie niesie obecna rzeczywistość;
- samoocena i samorozwój przełożonego.⁸³

Uświadamiając sobie wielostronne korzyści kształcenia dialogowego i starając się - również w oparciu o doświadczenie studentów - wypracowywać wiedzę bezpośrednio przydatną im

w codziennej działalności dowódczej, nie rezygnujemy jednak z przekazywania w toku zajęć także wiedzy podstawowej. Jesteśmy przekonani, że bez niej przygotowanie współczesnego dowódcy i oficera sztabu do złożonych zadań byłoby zubożone i iluzoryczne.⁸⁴

Analiza dotychczasowej działalności Zakładu, przewidywanych uwarunkowań, a także sugestii zgłaszanych przez studentów wyznacza jednocześnie obszary i kierunki działań doskonalących. Można je sprowadzić do następujących:

⁸² Zob. L.Kanarski, *Formy i zakres upowszechniania psychologii przez Zakład Psychologii Dowodzenia*, [w:] Rola Instytutu Nauk Humanistycznych AON w upowszechnianiu humanistyki wojskowej EDUKACJA 1, (opracowanie przygotowane pod kierownictwem naukowym R.Stepnia, Warszawa 1999, ss. 59 - 60.

⁸³ Niektóre z wymienionych problemów znajdują szersze odzwierciedlenie dopiero w nowym programie studiów magisterskich.

⁸⁴ W prowadzonym w końcu 1998 r. przez Zakład sondażu opinii kadry na temat podstawowych składników kompetencji psychospołecznej dowódców niższych szczebli, *ogólna wiedza psychologiczna* wymieniana była przez studentów AON na czwartym miejscu, po takich dyspozycjach, jak: *umiejętność kierowania zespołem, umiejętność poznawania podwładnych i ich problemów oraz predyspozycje przywódcze*. Podobną rangę nadawali wiedzy podstawowej także badani dowódcy oddziałów.

1. Konieczne staje się integrowanie w procesie dydaktycznym, w większym niż dotychczas stopniu, wiedzy z różnych dyscyplin naukowych. Sprawdzonej formą realizacji tego celu są, mające już w Zakładzie Psychologii pewną tradycję, panelowe zajęcia z udziałem pedagogów i socjologów, prowadzone m.in. na kursach dla dowódców oraz kandydatów na dowódców oddziałów oraz . Dotychczasowe próby interdyscyplinarnego rozpatrywania praktycznych problemów dowodzenia spotykały się z dużym zainteresowaniem uczestników.
2. W kontekście przewidywanych zmian dotyczących kierunku studiów dyplomowych niezbędna wydaje się również ściślejsza korelacja treści przedmiotów realizowanych przez poszczególne katedry i zakłady w ramach Instytutu, a także przez Katedry Dowodzenia w Wydziałach: Wojsk Lądowych oraz Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Pewne działania zmierzające do bardziej precyzyjnego określenia zakresu poszczególnych przedmiotów zostały już podjęte.
3. W miarę zwiększania się możliwości kadrowych i po niezbędnych uzgodnieniach z Komendami Wydziałów zapewnić należy szersze uczestnictwo pracowników Zakładu w zajęciach grupowych z taktyki i sztuki operacyjnej. Jak już wspomniano, dotychczasowe próby interdyscyplinarnego rozpatrywania praktycznych problemów dowodzenia w warunkach bojowych spotykały się z dużym zainteresowaniem uczestników zajęć, a także kadry dydaktycznej.
4. Praktyka dydaktyczna dowodzi, iż w miarę możliwości ograniczać należy liczbę zagadnień podejmowanych w ramach poszczególnych zajęć oraz zwiększać w literaturze obowiązkowej i zalecanej udział - ocenianych przez studentów jako bardziej przystępne i dość licznych już obecnie - pozycji autorstwa psychologów wojskowych. Przyjmowanie w zajęciach seminaryjnych zbyt wielu zagadnień, przy nie zawsze dostatecznie ukształtowanych umiejętnościach samodzielnego studiowania literatury przedmiotu sprawia, że niekiedy nie starcza czasu na dogłębną ich analizę. Wydaje się również, że większą skuteczność kształcenia z zakresu psychologii można by uzyskać grupując zajęcia z tego przedmiotu w ramach jednego semestru. W celu proporcjonalnego - w skali roku - obciążenia dydaktycznego Zakładu, na Wydziale Wojsk Lądowych zajęcia mogłyby być prowadzone np. na pierwszym, zaś na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej - na drugim semestrze.

5. Uwzględniając postulaty studentów, w realizacji niektórych tematów będziemy starali się zapewnić uczestnictwo oficerów - praktyków. W warunkach Akademii są szczególnie korzystne warunki dyktowania w procesie dydaktycznym ich wiedzy i doświadczenia zawodowego. Taką szansę stwarzają przede wszystkim równolegle trwające Podyplomowe Studia Operacyjno - Strategiczne oraz różnego rodzaju kursy. Jako interesującą należy ocenić również zgłoszoną przez studentów propozycję, by do prowadzenia lub współdziałania w zajęciach zapraszać specjalistów spoza Akademii, zajmujących się na co dzień daną problematyką. Chodzi tu w szczególności o pracowników poradni zdrowia psychicznego, psychologów z pracowni psychologicznych oraz wykonujących swe zadania w jednostkach wojskowych konsultantów dowódców ds. psychoprofilaktyki.
6. Perspektywa zmiany profilu studiów w Akademii wskazuje ponadto na konieczność przyspieszenia prac nad nowymi, dostosowanymi do przewidywanych programów kształcenia, materiałami dydaktycznymi. W pierwszej kolejności chodzi o wzbogacone o nowe treści skrypty akademickie, zaś w nieco bardziej odległej perspektywie - o oczekiwany od dawna, nowoczesny podręcznik akademicki. Mając na względzie powyższe zadanie, przewidujemy jeszcze w tym roku kalendarzowym zakończyć realizację przyjętego tematu badawczego, którego końcowym rezultatem powinna być makieta wspomnianego podręcznika.
7. W obszarze działalności naukowo - badawczej Zakładu konieczne wydaje się ściślejsze powiązanie kierunków aktywności naukowo - badawczej z potrzebami procesu dydaktycznego oraz potrzebami Sił Zbrojnych. Gdy idzie o te ostatnie, szczególnie silnie odczuwany jest brak pogłębionych badań dotyczące aktualnych i perspektywicznych problemów funkcjonowania Wojska Polskiego w układzie sojuszniczym oraz wykonywania zadań w ramach operacji pokojowych. Coraz częściej zgłaszane przez instytucje i jednostki wojskowe zapotrzebowanie na tę problematykę określa główny wysiłek badawczy Zakładu w najbliższej perspektywie. W pierwszej kolejności chodzi o syntezę dotychczasowych, rozproszonych wyników badań prowadzonych m.in. przez pracowników Zakładu oraz w ramach prac studyjnych realizowanych w Instytucie. Opracowanie takie mogłoby stać się następnie

podstawą oczekiwanego od dawna poradników dla kadry i pozostałych żołnierzy uczestniczących w operacjach pokojowych.

Adam TOMASZEWSKI

O WSPÓLPRACY WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH I INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH

Pragnę przede wszystkim podziękować za zaproszenie do udziału w konferencji. Traktuję to jako świetne wyróżnienie, a jednocześnie zobowiązanie do zabrania głosu w dyskusji.

Chcę podkreślić, że po wyaudytowaniu referatów jestem pod wrażeniem niekwestionowanych osiągnięć Instytutu. Jego kierownictwo i kadra - dydaktyczno-naukowa gładko łączy obywatelski dorobek w postaci licznych publikacji, ale także właściwie kształtowanych, humanistycznie orientowanych aspektów uczenia. Mogę omiąć Wam zawiązywać języka wieloletniej obszarze dydaktyki, filozofii, psychologii, socjologii - tak przecież nie wiodłoby o nas w tym miejscu.

Mamy świadomość tego, że w porównaniu z innymi ośrodkami w Wydziale Wojsk Lądowych bierzemy udział w tym przedsięwzięciu naukowym akademickim, w tym również kadra Instytutu Nauk Humanistycznych. Wierzymy, że w naszym kraju powinno być o dobrym przygotowaniu naszych pracowników do zadań w sferze międzynarodowej i w naszym kraju, w tym również w sferze międzynarodowej, w tym również w sferze międzynarodowej.

Sierżym na stanowisku, że to nowa rzeczywistość, która obowiązuje:

- fundamentalno, ustrojowa zmiany w kraju;
- obecność Polski w sojuszu obronnym;
- nowe zadania Sił Zbrojnych RP, zwłaszcza w czasie pokoju i kryzysów, na obszarze kraju i poza nim wymaga nowego spojrzenia na problem kształcenia kadr dowodzących sztabowych.

Absolwenci AGN muszą być przygotowani nie tylko do organizowania i prowadzenia działań bojowych, ale także, a przede wszystkim do:

Adam TOMASZEWSKI

O WSPÓŁPRACY WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH I INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH

Pragnę przede wszystkim podziękować za zaproszenie do udziału w konferencji. Traktuję to jako swoiste wyróżnienie, a jednocześnie zobowiązanie do zabrania głosu w dyskusji.

Chcę podkreślić, że po wysłuchaniu referatów jestem pod wrażeniem niekwestionowanych osiągnięć Instytutu. Jego kierownictwu i kadrze dydaktyczno-naukowej gratuluję olbrzymiego dorobku w postaci licznych publikacji, ale także właściwie ukształtowanych, humanistycznie zorientowanych absolwentów uczelni. Mogą oni Wam zawdzięczać głęboką wiedzę z obszaru dydaktyki, filozofii, psychologii, socjologii – tak niezbędną współczesnemu oficerowi.

Mamy świadomość tego, że w procesie kształcenia oficerów w Wydziale Wojsk Lądowych bierze udział cała społeczność nauczycieli akademickich, w tym również kadra Instytutu Nauk Humanistycznych. Wszyscy zatem mamy prawo cieszyć się z dobrego przygotowania naszych absolwentów do zadań w nowej rzeczywistości europejskiej i wszyscy musimy poszukiwać nowych, lepszych rozwiązań w procesie kształcenia.

Stoimy na stanowisku, że ta nowa rzeczywistość, która obejmuje:

- fundamentalne, ustrojowe zmiany w kraju;
- obecność Polski w sojuszu obronnym;
- nowe zadania Sił Zbrojnych RP, zwłaszcza w czasie pokoju i kryzysów, na obszarze kraju i poza nim wymaga nowego spojrzenia na problem kształcenia kadr dowódczo-sztabowych.

Absolwenci AON muszą być przygotowani nie tylko do organizowania i prowadzenia działań bojowych, ale także, a może przede wszystkim do:

dobrze. Oceniam, że kierownictwo Wydziału Wojsk Lądowych dostrzegło wagę problematyki humanistycznej w procesie kształcenia oficerów, a kierownictwo i kadra dydaktyczno-naukowa Instytutu dbała o należyty dobór treści i zabiegała o efektywne wykorzystanie skromnego czasu wydzielonego w programie na przedmioty humanistyczne. W wyniku tego Siły Zbrojne RP są systematycznie zasilane kadrami dobrze przygotowanymi do nowych wyzwań. Świadczą o tym między innymi słowa Dowódcy Wojsk Lądowych wypowiedziane na dorocznej odprawie kadry kierowniczej w listopadzie 1998 r.

Mam świadomość, że wnioski i doświadczenia z naszej dotychczasowej współpracy powinny służyć przyszłości. Myślę, że dzisiejsza konferencja jest także dobrą okazją do szukania jeszcze efektywniejszych form tej współpracy.

Niewątpliwie nadal powinna ona mieć miejsce na etapie tworzenia i doskonalenia programów kształcenia. Nasze spotkania organizowane w takim celu powinny charakteryzować się merytoryczną dyskusją wokół celów, treści i metod kształcenia oraz wzajemnych powiązań tych elementów procesu dydaktycznego. Niestety, dotychczasowa praktyka z różnych powodów często odbiegała od takiego wzorca.

Sądzę, że brakuje nam również wspólnych form dydaktycznych, zwłaszcza takich, jak seminaria i ćwiczenia. Te interesujące formy kształcenia wymagają od naszych studentów umiejętności równoczesnego wykorzystania wiedzy operacyjnej i humanistycznej. W praktyce dowódczej nie ma bowiem problemów czysto operacyjnych. Każdy z nich posiada określone tło społeczne, a jego rozwiązanie polega na angażowaniu do działania zespołów ludzkich. Z tych też powodów proces podejmowania decyzji musi w szerszym zakresie uwzględniać aspekty humanistyczne. Dotyczy to zwłaszcza operacji prowadzonych w sytuacjach kryzysowych, gdy ich cele są ograniczone i ukierunkowane na rozwiązanie konfliktów o charakterze społecznym, narodowościowym lub religijnym.

Wspólne formy dydaktyczne mogą zatem znacznie zwiększyć efektywność procesu kształcenia, ale jednocześnie wymagają zaangażowania większej ilości kadry dydaktycznej oraz wspólnego przygotowania materiałów dydaktycznych i zajęć. Nie sprzyja temu tradycja do obniżania liczby pracowników dydaktycznych w wydziałach i instytutach. Niekiedy próbuje się przytaczać wzorce z uczelni cywilnych, gdzie liczba

studentów przypadająca na jednego nauczyciela jest znacznie większa niż w AON. Zapomina się jednak przy tym o odmiennym charakterze studiów w naszej uczelni. Pracy zespołowej w sztabach i procedur dowodzenia nie można nauczyć zalecając jedynie literaturę i samodzielne ćwiczenia. Do tego procesu kształcenia niezbędna jest liczna grupa nauczycieli posiadających dobre przygotowanie operacyjno-taktyczne, dydaktyczne i specjalistyczne. Niestety, nie wszyscy nasi pracownicy posiadają wystarczające przygotowanie w tych trzech obszarach. Dotyczy to zwłaszcza początkujących nauczycieli akademickich, nie posiadających jeszcze dostatecznego doświadczenia i grupowej wiedzy.

Sądzę jednak, że w dalszej naszej współpracy nie powinny nas mocno zrażać powyższe trudności. Naszym wspólnym celem jest bowiem przygotowanie dla potrzeb Sił Zbrojnych oficerów zdolnych do podjęcia nowych wyzwań.

Na zakończenie pragnę serdecznie podziękować kierownictwu i kadrze Instytutu Nauk Humanistycznych za olbrzymi wysiłek, jaki codziennie wnoszą do procesu kształcenia oficerów wojsk lądowych. Życzę Wam Panowie wiele satysfakcji z tego co czynicie i kolejnych sukcesów w dalszej pracy.

Ryszard ROSA

DOKONANIA I NOWE WYZWANIA

Chciałbym serdecznie podziękować za zaproszenie na tę konferencję, która w moim przekonaniu jest bardzo ważna dla wszystkich tu zebranych. Każdemu z nas potrzebny jest bowiem pewien namysł nad tym co minęło, nad naszymi wspólnymi dokonaniami. Dziesięciolecie istnienia Instytutu, wcześniej Wydziału Nauk Humanistycznych do takiej refleksji z pewnością zachęca. Patrząc z pewnego dystansu na te dokonania z satysfakcją odnotowuję, że są one imponujące nie tylko w skali Akademii Obrony Narodowej. Mając kontakty z różnymi ośrodkami naukowymi, posiadam możliwość porównań. Na tej podstawie twierdzę, że jest się czym poszczycić.

Jednym z wielu osiągnięć jest to, iż ludzie, którzy mieli zaszczyt pracować, w minionych, trudnych latach w Instytucie, a wcześniej w Wydziale Nauk Humanistycznych, z przyjemnością zawsze tu wracają. To dotyczy Pana Profesora Markockiego, to dotyczy mnie, oraz wielu innych uczestników dzisiejszej konferencji. Wielkim osiągnięciem, o którym mówili Pan Profesor Hermann oraz Pan Profesor Świniarski jest dookreślenie swojej tożsamości przez środowisko naukowe Instytutu. Potrafiliśmy odnaleźć i ugruntować tę tożsamość zarówno w obszarze naukowym, badawczym jak i dydaktycznym.

Z satysfakcją należy także odnotować aktywność pracowników Instytutu w życiu naukowym w kraju i zagranicą, o czym świadczą interesujące publikacje oraz udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, a także częste powoływanie się w różnych publikacjach naukowych na wyniki prowadzonych przez nas badań. Zgadzam się natomiast, iż pewien niedosyt budzi problem popularyzacji naszego dorobku. Bardzo często jestem pytany przez pracowników naukowych wyższych uczelni cywilnych, dlaczego nie ma dostępu do wielu naszych publikacji wydawanych w AON? Dlaczego nie pojawiają się one na rynku wydawniczym? Trzeba otwarcie powiedzieć, że jest to rzecz nienormalna dla funkcjonowania środowiska naukowego, która jak najszybciej musi ulec korzystnym przeobrażeniom. I sprawa bardziej zasadnicza, dotycząca nie tyle refleksji historycznej, lecz działalności naukowej w środowisku

cywilnym, w której Instytut Nauk Humanistycznych nadal powinien aktywnie uczestniczyć. Zarysowując główne obszary działań w tym zakresie, pozwolę sobie powrócić do pewnych uwarunkowań, o których wspomniał Pan Generał Gotowała, bowiem są one źródłem ważnych problemów badawczych.

Otóż myślę, iż znaczącym wydarzeniem, nadającym kierunek przyszłej działalności badawczej, jest wejście Polski, Czech i Węgier do NATO. Wiązą się z tym faktem określone gwarancje bezpieczeństwa dla naszego kraju, pierwsze w historii Polski, na co zwracano uwagę w czasie szczytu waszyngtońskiego, ale jednocześnie rodzą się nowe wyzwania. Pozwoliłem sobie na dokonanie porównania ustaleń jakie zapadły na szczycie NATO w Rzymie w 1991 roku, kiedy wypracowano koncepcję strategiczną na lata 90-te, z koncepcją wstępnie opracowaną w Waszyngtonie 24 i 25 kwietnia br. Otóż jest rzeczą zastanawiającą, iż z początkiem lat dziewięćdziesiątych z dużo większym optymizmem patrzono w przyszłość, na to co będzie dotyczyć losów świata, Europy, a zwłaszcza tego regionu w którym żyjemy, który współtworzymy - w Europie Środkowej i Wschodniej. Okazuje się, że pewne wówczas dostrzegane zagrożenia nadal występują, że spełniło się wiele „czarnych scenariuszy” dotyczących konsekwencji upadku systemu komunistycznego, a uboczne skutki tego procesu są dużo groźniejsze niż początkowo zakładano. Zaliczając do tych zagrożeń między innymi konflikty etniczne i religijne, sądzę że wyłania się ważny obszar badań, stanowiący wyzwanie dla środowiska naukowego Instytutu Nauk Humanistycznych. Badania w tym kierunku były już prowadzone. Ukazało się kilka wartościowych prac na temat nacjonalizmu, stosunku głównych religii świata do wojen i pokoju oraz sytuacji kryzysowych. Należałoby więc ten kierunek wysiłku badawczego podtrzymywać i rozwijać. Dalszych badań wymagają również takie zjawiska, jak spory terytorialne toczące się coraz bliżej granic Polski, akty terroryzmu, zagrożenia wynikające ze skażenia środowiska i rozprzestrzeniania się epidemii, klęski naturalne oraz wszelkie inne powodujące poczucie braku stabilizacji. To jest ważny obszar problemów, na które pracownicy naukowcy Instytutu Nauk Humanistycznych i Akademii Obrony Narodowej mogą odpowiedzieć w sensie teoretycznym. Sądzę, że środowisko jest dobrze przygotowane do tego, aby w takich badaniach uczestniczyć. Zgadzam się z Panem

Profesorem Adamem Tomaszewskim, że problemy te kwalifikują się do wspólnych badań zarówno w skali tej uczelni, jak i w skali kraju czy sojuszu północnoatlantyckiego.

Istotny obszar badawczy humanistyki, leżący w sferze zainteresowań Akademii Obrony Narodowej powinien również obejmować problemy związane z integracją Polski z Unią Europejską. Pragnę przypomnieć, że jednym z zadań jakie stawia się państwom kandydującym do Unii, jest poszanowanie i ugruntowywanie demokracji. W tym względzie mamy bardzo dużo do zrobienia. Najnowsze badania socjologiczne dotyczące rozumienia przez społeczeństwo pewnych podstawowych pojęć wskazują, iż mamy do czynienia ze zjawiskiem „analfabetyzmu funkcjonalnego”. Wiele pojęć nie jest rozumianych w ogóle albo przypisuje się im niewłaściwe znaczenie. Następna grupa zagadnień badawczych wymagająca teoretycznych uogólnień, wynika z problematyki poszanowania praw i wolności człowieka. Nieprzypadkowo papież Jan Paweł II mówił o tych kwestiach w Orędziu Noworocznym na XXXII Światowy Dzień Pokoju, że poszanowanie praw człowieka jest warunkiem pokoju. Widzimy zatem, iż kierunek badań jaki już został zapoczątkowany w Instytucie Nauk Humanistycznych, związany z prawami człowieka w armii demokratycznego państwa, jest bardzo ważny zarówno w kontekście wydarzeń międzynarodowych, jak i w kontekście przemian które dokonały się w Polsce w ciągu ostatnich dziesięciu lat.

Nawiązując do „dobrych obyczajów” w nauce należy stwierdzić, iż ludzi pracujących w Instytucie zawsze cechowało odpowiedzialne zachowanie, jakie powinno charakteryzować wszystkich pracowników nauki. W toku dokonujących się przemian potrafiliśmy uniknąć działań na poklask, nihilistycznych i jednostronnych ocen poszczególnych zjawisk; jeżeli były to oceny w jednych przypadkach bardziej, w drugich mniej krytyczne, to wynikały z dobrego rozeznania sytuacji. Świadczy to dobrze o obliczu moralnym środowiska, o kierowaniu się w działalności badawczej kryteriami naukowymi.

Z głębokim przekonaniem dołączam się do życzeń pod adresem Instytutu Nauk Humanistycznych. Pragnę stwierdzić, iż zawdzięczamy temu Instytutowi oraz Akademii Obrony Narodowej bardzo wiele, jeżeli chodzi o nasz rozwój naukowy. Chcemy zawsze swoje losy wiązać z Instytutem, jeśli pozwolicie jak dotąd, włączać się w Wasze wysiłki poznawcze, badawcze i dydaktyczne.

Jerzy KUNIKOWSKI

ASPEKTY POZNAWCZE I EDUKACYJNO-OBRONNE STOSOWANEJ WIEDZY HUMANISTYCZNEJ

Lata dziewięćdziesiąte charakteryzują się szczególnie wysokim tempem przeobrażeń społeczno-ustrojowych i zmian militarno-obronnych dokonywanych w Polsce oraz innych krajach Europy. Kształtowany jest nowy model demokratycznego państwa, a którym podstawę jakościowych przeobrażeń strukturalnych i organizacyjnych stanowi dziś Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. i zaakceptowana przez społeczeństwo w referendum konstytucyjnym.

Wraz ze zmianami pojawił się problem tworzenia oraz doskonalenia narodowego systemu bezpieczeństwa, w którym, nadrzędnym celem jest ochrona i obrona suwerenności oraz niepodległości narodu polskiego jego prawa do integralności terytorialnej i nienaruszalności granic. Niezależnie jednak od dokonywanych zmian i procesów restrukturyzacyjnych oraz realnego uczestnictwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, doskonalenie narodowego systemu obronnego trwać będzie nadal.

Dostrzegając istotę problemów bezpieczeństwa narodowego i obronności z dużym uznaniem odnieść się muszę do Organizatorów Konferencji i podjęcia tematu o szczególnym znaczeniu poznawczym i dydaktycznym. Temat dzisiejszej konferencji jest szeroki i dotyczy najważniejszych kwestii podmiotowych i przedmiotowych w obronności ze szczególnym uwzględnieniem miejsca i roli nauk humanistycznych. By nie mówić jednak o wszystkich problemach zawartych w tytule, chciałbym odnieść się do dwóch kwestii, które dotyczyć będą po części aspektów badawczych, ściślej kierunku badań naukowych realizowanych w Instytucie Nauk Humanistycznych Akademii Obrony Narodowej, a po części realizowanego w uczelni i na zewnątrz procesu dydaktycznego.

W kwestii pierwszej – a więc badań naukowych, podkreślić należy, iż koncentrowały się one zawsze wokół najważniejszych spraw związanych z procesami transformacji i restrukturyzacji sił zbrojnych oraz trwałym wpisywaniem się w ten proces nauk humanistycznych. Na szczególne podkreślenie zasługują jednak – w moim

przekonaniu – badania dotyczące działalności oświatowo-wychowawczych w Wojsku Polskim, zwłaszcza dotyczące wypracowań modelowych tej działalności obowiązujących w Siłach Zbrojnych III Rzeczypospolitej. Podobnie jest z badaniami zespołowymi oraz badaniami indywidualnymi, które dotyczą edukacji obronnej⁸⁵ społeczeństwa /prof. Ryszard Stepień, prof. Marek Kucharski, prof. Jerzy Kunikowski/, zaś podjęte zostały w 1995 roku i doprowadzone do końca w roku 1998. Badaniami nad bezpieczeństwem⁸⁶ personalnym i strukturalnym /prof. Ryszard Rosa i prof. Janusz Świniarski/, a także licznymi pracami naukowymi z zakresu historii wojska⁸⁷ i wojen /prof. Lech Wyszczelski, prof. Henryk Hermann i inni/ oraz psychologii dowodzenia /prof. Mirosław Dyrda i inni/. Ważne poznawczo są socjologiczne problemy dotyczące miejsca i roli armii w społeczeństwie i systemie demokratycznym⁸⁸, a także zmianami w teorii i praktyce wychowania wojskowego i ogólnie – pedagogice, o czym mówili: prof. R.Stepień, prof. L.Wyszczelski i dr J. Groskrejc.

Chciałbym również podkreślić /w oparciu o przeprowadzone studia nad niektórymi pracami/, że autorzy badań zawsze eksponowali problem aktualnych uwarunkowań obiektywnych i subiektywnych, związanych z założeniami obowiązującej doktryny wojennej, która zakłada doskonalenie systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej oraz wytycza kierunki rozwoju i modernizacji sił zbrojnych. Przedmiotem badań obejmowano również prognostyczny rozwój wydarzeń społecznych i zmian zachodzących w armii, przewidywania kierunkowe tychże zmian by wychodzić naprzeciw potrzebom edukacyjnym, szeroko rozumianej działalności szkoleniowej i wychowawczej w Siłach Zbrojnych RP.

⁸⁵ Por.: R.Stepień, Współczesne problemy edukacji dla bezpieczeństwa, AON, Warszawa 1996; Kształcenie obronne w systemie wychowania młodzieży, /w:/ Edukacja obronna na przełomie wieków, pod red.R.Stepnia i W.R.Wrońskiego, Wyd. Naukowe WSP, Kraków 1999, s. 50-51; J.Bieńkowski, M.Kucharski, R.Stepień, Koncepcje i kierunki przemian edukacji dla bezpieczeństwa, AON, Warszawa 1998; J.Kunikowski, Przygotowanie obronne społeczeństwa, /w:/ Edukacja dla bezpieczeństwa, Materiały z konfrontacji naukowej, red. R.Stepień AON, Warszawa 1994.

⁸⁶ Zob. R.Rosa, Filozofia bezpieczeństwa, Bellona, Warszawa 1995; J.Świniarski, O naturze bezpieczeństwa, Warszawa – Pruszków 1997.

⁸⁷ Np.: L.Wyszczelski, Wojsko a system parlamentarny, Warszawa 1991; Prawno-ustrojowe zasady funkcjonowania Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej, AON, Warszawa 1997. L.Wyszczelski, Działalność oświatowo-wychowawcza w Wojsku Polskim w latach 1918-1939, Bellona, Warszawa 1995.

Godne podkreślenia jest także systematyczne ukazywanie istoty oraz charakterystyki zmian w teoriach pedagogicznych, filozoficznych, socjologicznych i psychologicznych /w aspekcie wojskowym/, które aczkolwiek stopniowo zyskiwały „wojskowe prawo obywatelstwa” – to z pewnością koncentrowały się wokół Instytutu Nauk Humanistycznych AON. Poza tym, podejmowane w INH badania sprzyjały zarówno określonym stanom uświadomienia rzeczywistości, jak i wskazaniom na dalsze możliwości badawcze. Dodać też należy, iż ukazywanie i definiowanie pierwszych zmian, edukacyjnych potrzeb i możliwości dydaktycznych nie jest wcale łatwe. Tym bardziej, odnieść się więc należy z uznaniem do ich wydobywania, jak na przykład: „koncepcji wychowania w wojsku”, wysuniętego „zagadnienia funkcji armii”, „legitymizacji władzy dowódczej” i „przywództwa” we współczesnych warunkach oraz dialektyki znaczeniowej wielu pojęć stosowanych w badaniach i dydaktyce wojskowej, które wymagały nie tylko ujednoczenia, lecz również systematycznego przybliżania, zwłaszcza młodym dowódcom i oficerom wychowawczym. Poza tym, koniecznością stawała się potrzeba edukowania kadry odpowiedzialnej za proces dowodzenia, kształcenia i wychowania. To z kolei wiąże się ściśle ze znajomością istoty wychowania wojskowego, dydaktyki, umiejętności poznawania osobowości żołnierzy oraz kształtowania ich morele, opinii i zachowań.

Tak więc, w kontekście występujących współcześnie /i badanych/ problemów edukacyjnych, wychowawczych i humanistycznych – w ogóle, jeszcze większego znaczenia nabiera nie tylko działalność praktyczna, lecz także postrzeganie trudnej działalności społeczno-wychowawczej jako źródła inspiracji i stymulatora przemian demokratycznych. Podobnie oceniam przybliżanie celów i zadań działalności społeczno-wychowawczej, które występują w ścisłym związku ze współczesnymi zmianami zachodzącymi w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Dlaczego też z pewnym krytycyzmem odnieść się muszę do wszelkiego rodzaju prób pomniejszania roli i znaczenia wiedzy humanistycznej w procesie edukacyjnym i dowodzeniu.

Odnosząc się do drugiej kwestii dotyczącej edukacji, chciałbym zwrócić uwagę na rosnące znaczenie przedmiotów humanistycznych w przygotowaniu obronnym

⁸⁸ Szerzej: J.Kunikowski, Dowódcze i wychowawcze przygotowanie w systemie obronnym RP, Bellona, Warszawa 1995, Armia w społeczeństwie i systemie demokratycznym. Materiały ogólnopolskiej konferencji i sympozjum naukowego, listopad 1997 – czerwiec 1998. pod red. J.Kunikowskiego. AON, Warszawa 1999.

społeczeństwa. Jest to wszakże problem nie tylko rosnącej roli i znaczenia Instytutu Nauk Humanistycznych w Akademii Obrony Narodowej, ale całej wiedzy humanistycznej. W głównym wysiłku edukacyjnym znaczące miejsce ma bowiem – z jednej strony – doskonalenie merytoryczne i metodyczne kadry Wojska Polskiego, organizującej i biorącej bezpośrednio udział w edukacji obywatelskiej i obronnej. Z drugiej zaś, tworzenie „badawczych podwalin” a także możliwości zdobywania wiedzy w zakresie pedagogiki i wychowania obronnego, historii ogólnej i wojska, psychologicznych aspektów⁸⁹ okresu zagrożenia i ewentualnej obrony kraju, filozofii bezpieczeństwa i socjologii wojska oraz węzłowych problemów obronności i bezpieczeństwa państwa, jak również istotnych współcześnie problemów edukacji dla bezpieczeństwa.

Mając na względzie kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży, szczególne miejsce przypisać należy uświadomieniu potrzeb obronnych i powinności wynikających z ustawy zasadniczej – prawa konstytucyjnego⁹⁰, które są i będą zapewne zawsze preferowane we wszystkich państwach. Poza tym, życie współczesnego Polaka musi być bardziej świadome, wzbogacone o właściwe pojmowanie racji nadrzędnych. Wynika to z ogólnych przeobrażeń społecznych oraz tendencji do dużej autonomii podmiotowej, niosącej nową jakość rozwoju umysłowego, wzrostu aspiracji społecznych i osobistych, które nie mogą zawierać obywatelskich powinności konstytucyjnych.

Ze względów merytorycznych, które są mi bliższe, skoncentrują się jednak na filozofii bezpieczeństwa i socjologii wojska w edukacji obronnej. Ważność miejsca, roli i zadań obydwu przedmiotów wynika między innymi z potrzeby stosowania założeń metodologicznych oraz podstawowych kategorii filozoficznych i socjologicznych do analizowania najważniejszych problemów współczesności. Poza tym, przewiduję, iż

⁸⁹ m.in.: M.Dyrda, *Morale w nauce wojennej*, AON, Warszawa 1992; B.Rokicki, *Moralno-psychologiczne przygotowanie wojsk do działań obronnych*, AON, Warszawa 1991-1993.

⁹⁰ W Konstytucji RP, Artykuł 5, stwierdza się, co następuje: „Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodu oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. I dalej, w Artykule 85:

1. Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny.
2. Zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa.
3. Obywatel, któremu przekonania religijne lub wyznaczone zasady moralne nie pozwalają na odbycie służby wojskowej, może być obowiązany do służby zastępczej na zasadach określonych w ustawie” / Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1997/.

wzrastać będzie ich rola w systemie nauk oraz wychowaniu, a także praktycznym zastosowaniu tych dziedzin do wojskowych badań naukowych.

Przekazane treści nauczania są tak pomyślane by uwzględnić najważniejsze zagadnienia poznawcze, jak np.: miejsce i zadania filozofii i socjologii w systemie nauk i praktyce życia wojskowego; problemy bezpieczeństwa, wojny i pokoju w polskiej i europejskiej myśli polemologicznej i irenologicznej; problemy bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego w katolickiej nauce społecznej. Tematy te służą zgłębianiu głównych nurtów współczesnej myśli, zwiększają wrażliwość studiujących na podmiotowe traktowanie człowieka /żołnierza/, poszanowanie jego godności, praw i wolności we współczesnych warunkach społecznych i służby wojskowej.

W ogólnej konstatacji przedmiotowej dodać też należy, że problemy bezpieczeństwa wciąż wracają. We współczesnym świecie bowiem występuje wiele zagrożeń, w tym wojny, czystki etniczne itp. zjawiska, które są przedmiotem zainteresowania zarówno polityków, wojskowych, ludzi nauki, jak też całych społeczeństw. Nic więc dziwnego, że poszukuje się dziś odpowiedzi na nurtujące pytania, ale także gwarancji bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego oraz dąży do likwidacji źródeł niepokoju.

Natomiast poprzez socjologię wojska możliwe staje się ukazywanie kierunków zmian – w tym dotyczących współczesnej armii, bezpieczeństwa i obronności zachodzących w Polsce i innych krajach Europy. Dotyczy to również nauczania i dostrzegania prawidłowości tych zmian w aspekcie integracji europejskiej i bezpieczeństwa zbiorowego w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego /NATO/. Poza tym, problematyka socjologiczna jest szczególnie ważna, gdy doskonalone jest bezpieczeństwo narodowe, gdy odnotowywany jest bezpośredni wpływ przeobrażeń społecznych i ekonomicznych na obronność państwa i siły zbrojne.

Dlatego też podczas studiów humanistycznych ważne poznawczo i edukacyjnie są zagadnienia związane z demokratyzacją procesów społecznych; cywilną kontrolą nad armią; kształtowaniem i rozwijaniem systemu obronnego i społecznego wojska; nowymi funkcjami armii, jej miejscem i rolą w społeczeństwie i systemie demokratycznym oraz udziałem w misjach i operacjach pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Liczy się także kształtowanie wartości osobowo-zawodowych kadry, żołnierzy zasadniczej służby wojskowej i pracowników cywilnych wojska oraz właściwych stosunków międzyludzkich w służbie. Ten aspekt problemu odnoszony jest zazwyczaj do etycznego systemu wartości, postępowania ludzi, kultury ich współżycia, postępowania przełożonego z podwładnymi oraz postępowania żołnierzy zawodowych i zasadniczej służby wojskowej względem siebie.

Duże znaczenie edukacyjno-obronne a także epistemologiczne mają dziś i mieć zapewne będą w przyszłości takie problemy, jak: moralne uzasadnienie obrony koniecznej i wojny sprawiedliwej; kształtowania moralności i poszanowania drugiego człowieka w społeczeństwie i wojsku, a także ewolucja uznawanych systemów wartości, norm i motywacji. Problemy te odnotowywane są już dziś z dużą uwagą i zainteresowaniem przez kadre kierowniczą wojska zagłębiającą wiedzę w ramach Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego oraz kadre administracji państwowej z Podyplomowego Studium Obronności Państwa. Dodać należy, iż zakres wiedzy kadr administracji państwowej i kierowniczych wojska musi być znacznie szerszy. Idzie bowiem o to, że współczesna kadra kierownicza tworzy warunki niezbędne do przygotowania obronnego społeczeństwa i sił zbrojnych oraz działania w czasie zagrożenia i ewentualnych działań wojennych.

Zygmunt MARKOCKI

WARTOŚCI HUMANISTYCZNE W KSZTAŁCENIU OFICERÓW

Dzisiejsza konferencja zaczęła się dla mnie już w kularach, kiedy to Pan Generał był uprzejmy stwierdzić, że w wojnie w Kosowie zabrakło humanistów. Sądzę, że była to wypowiedź nie tylko kurtuazyjna w stosunku do uczestników dzisiejszej konferencji, ale oddaje ona ważny wymiar przyczyn istniejących tam konfliktów.

Wydaje się, iż dorobkiem naszego dzisiejszego spotkania jest z jednej strony refleksja nad dotychczasową działalnością, ukazanie sukcesów naukowych i dydaktycznych Instytutu, z drugiej, wypracowanie głównych kierunków badań i wysiłku dydaktycznego, tej ważnej dla Akademii Obrony Narodowej i Wojska Polskiego, placówki upowszechniającej w życiu armii myśl humanistyczną.

Uważam, iż istotnym kierunkiem, który powinien oddziaływać na kształcenie oficerów w Akademii Obrony Narodowej oraz cały proces szkolenia w siłach zbrojnych jest personalizm filozoficzny. W obszarze pedagogiki założenia personalizmu postulują między innymi konieczność usprawniania woli człowieka i kształcenia jego intelektu, aby był on dojrzałym podmiotem, świadomym swej wolności i praw, ale także obowiązków jakie nakłada na niego życie w społeczeństwie. Dowódca czy też żołnierz dorasta i dojrzewa więc do swych obowiązków. Czy będzie świadomie je wypełniał zależy przede wszystkim od walorów procesu wychowania i kształcenia w którym uczestniczy.

Głębokim źródłem wartości humanistycznych jest myśl Jana Pawła II. W niej możemy także doszukiwać się uzasadnień edukacji obronnej, której ważnym komponentem jest szkolenie i kształcenie w wojsku.

W czasie konferencji padały stwierdzenia o konieczności uwzględnienia, w coraz większym stopniu w procesie kształcenia oficerów, treści humanistycznych. W pełni należałoby taki kierunek myślenia popierać. Co prawda istnieje problem ograniczonej liczby godzin dydaktycznych w czasie studiów, lecz propozycje przedstawiane przez Pana Pułkownika Tomaszewskiego świadczą, iż kadra naukowo - dydaktyczna jest w stanie twórczo go rozwiązać.

Ważnym oczywiście obszarem działań Instytutu, obok realizacji procesu kształcenia, są badania naukowe. Jestem przekonany, iż kierunki ich rozwoju, które nakreślili przedmówcy, są jak najbardziej słuszne. Zarówno filozofia, psychologia jak i historia sztuki wojennej, a także socjologia bezpieczeństwa winny znajdować się w zakresie dociekań badawczych pracowników naukowych Instytutu oraz Akademii Obrony Narodowej. To właśnie te dziedziny wiedzy powinny w dużej mierze określać tożsamość naukową humanistyki w wojsku.

Na zakończenie, chciałbym pogratulować kadrze naukowo - dydaktycznej Instytutu, osiągnięć oraz wyrazić zadowolenie z kontynuacji kierunków badań, które zapoczątkowane zostały jeszcze przez pracowników Wydziału Nauk Humanistycznych. Sądzę, iż mocnym argumentem popularyzującym osiągnięcia Instytutu, a wcześniej Wydziału Nauk Humanistycznych będzie opublikowanie materiałów z naszej konferencji. Dziękuję za uwagę.

Jerzy POKSIŃSKI

O ZWIĄZKACH BADAŃ NAUKOWYCH I KSZTAŁCENIA HUMANISTYCZNEGO

Chciałbym w swoim wystąpieniu uzupełnić wątek retrospektywnych rozważań podjęty w dyskusji przez Pana Profesora Ryszarda Rosę. Całkowicie podzielam pogląd, że na przestrzeni tych kilku lat, które minęły od 1989 roku, środowisko oficerów humanistów wkomponowane w 1990 roku w strukturę Akademii Obrony Narodowej, uruchomiło wiele nowych kierunków badań naukowych. Ich wynikiem były książki, artykuły naukowe i popularnonaukowe, obszerna publicystyka prasowa, radiowa i telewizyjna. W bliskiej mi dziedzinie historii wojskowej do takich nowych kierunków badań zaliczam m.in. prace poświęcone wojnie polsko-radzieckiej 1920 r. Możemy poszczycić się w tej problematyce monografiami poszczególnych bitew (Lech Wyszczelski), artykułami naukowymi, pracami doktorskimi i dyplomowymi. Wojna 1920 roku znalazła swoje znaczące odbicie w praktyce akademickiej. Głównie wysiłkiem naszego środowiska udało się stworzyć zaplecze materiałowe i dydaktyczne na temat roli manewru w tej wojnie, sposobu rozstrzygnięcia bitwy warszawskiej czy bitwy niemeńskiej. Nowym, zespołowym, kierunkiem badań, w dziedzinie historii wojskowej i historii sztuki wojennej były także historyczne aspekty działań obronnych. Traktowane w przeszłości po macoszemu tak w badaniach naukowych, dydaktyce akademickiej jak i ustaleniach doktrynalnych sił zbrojnych państw stron Układu Warszawskiego. Zmienionej sytuacji geopolitycznej i geostrategicznej Rzeczypospolitej Polskiej towarzyszyły nasze poszukiwania wzorców historycznych dla ewentualnych rozstrzygnięć militarnych drogą kunsztu wojennego, mniejszymi siłami, tworzenia przewagi na wybranych kierunkach itp. Przypomnę tu nasze opracowanie pt. „*Zwycięskie bitwy w polskiej sztuce wojennej*”, którego swoistym inicjatorem był gen.dyw. Tadeusz Jemioło, rektor AON, a realizował zespół oficerów Katedry Historii Sztuki Wojennej. Warto dodać, iż opracowanie to wyszło daleko poza akademię, gdyż w 1992 r. opublikowane zostało jako dodatek specjalny do miesięcznika „Wojsko i Wychowanie”. Jestem przekonany, iż odegrało znaczącą rolę w rozwoju intelektualnym kadry zawodowej podoficerów Wojska Polskiego. Staraliśmy się, również zbiorowym

wysiłkiem, przywrócić środowisku wojskowemu, szczególnie akademickiemu te sylwetki i postaci, które niosły ze sobą wielkie wartości moralne i patriotyczne, a które do przełomu roku 1989 traktowane jednostronnie, tendencyjnie. Myślę tu o Józefie Piłsudskim, Władysławie Andersie, Edwardzie Rydzu-Śmigłym i wielu innych. Wydaje się, iż dużą rolę w tej kwestii odegrało opracowanie pt. „Wybitni dowódcy. Sławi obywatele”, opublikowane podobnie jak poprzednie, w znacznym nakładzie, jako dodatek specjalny do miesięcznika „Wojsko i Wychowanie”. Niejako równolegle poddano krytycznej analizie źródłowej te sylwetki i postaci, które w sposób znaczący, przekraczając granice geopolitycznej konieczności, przyczyniły się do utrwalenia radzieckiej dominacji w Polsce. Chodzi tu głównie o takie postaci jak marszałek Michał Rola-Żymierski, gen. Karol Świerczewski, gen. Zygmunt Berling i wielu innych. Ta krytyczna analiza objęła również problematykę kampanii wrześniowej a w tym m.in. kwestię wkroczenia 17 września wojsk Armii Czerwonej na terytorium Polski i wpływu tego faktu na ostateczną klęskę Polski we wrześniu 1939 roku. Chcę tu także zwrócić uwagę, iż podobnej, krytycznej analizie, poddaliśmy operacje zaczepne Armii Czerwonej w II wojnie światowej i ludowego Wojska Polskiego, zwracając szczególną uwagę na kwestię strat osobowych w poszczególnych bitwach czy operacjach. Nowym kierunkiem badań, podjętym w końcu lat osiemdziesiątych i utrzymywanym do tej pory, był problem tak represji służb specjalnych (Informacja WP) wobec sił zbrojnych powojennej Polski, jak i udziału wojska w działaniach represyjnych przeciwko ludności cywilnej (akcje pacyfikacyjne w południowo-wschodniej Polsce w latach 1945-1947, działalność prokuratury i sądownictwa wojskowego w latach 1944-1956).

Warto jeszcze zwrócić uwagę na jedną sprawę. Całym zespołem naukowo-dydaktycznym zwróciliśmy dużą uwagę na wielopłaszczyznowe tło i przebieg wojen oraz konfliktów lokalnych po 1945 r. Podjęliśmy badania nad działaniami przeciw partyzanckimi wojsk radzieckich w Afganistanie, a także wojsk rosyjskich w Czeczenii. Staraliśmy się przywrócić właściwy wymiar wojnie koreańskiej, konfliktom zbrojnym na Bliskim Wschodzie i wielu innym. Nie do przecenienia jest, jak słusznie zauważył to płk Henryk Hermann, nasze opracowanie z 1997 r. pt. „Sztuka wojenna sił zbrojnych w wojnach i konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej”. Jest ono jeszcze ułomne, wielce niedoskonałe, ale jest.

Prezentując wymienione problemy i kierunki naszych naukowych i dydaktycznych poszukiwań całkowicie podzielam pogląd prof. Rosy, iż były to działania twórcze, aktywne i godne, wynikające z potrzeb procesu dydaktycznego, a przede wszystkim troski o intelektualne wartości studentów AON. Oczywiście, w ocenie wielu problemów różniliśmy się, różnimy się zapewne nadal. Jest to jednak w nauce zjawisko normalne i twórcze. Nie zawsze też wyniki niektórych badań, a przede wszystkim ich upowszechnianie, przynosiło splendory i uznanie. Jest to jednak także zjawisko normalne a nie patologiczne.

Duża aktywność naukowa naszego środowiska znalazła swoje przełożenie na wielopłaszczyznowy proces dydaktyczny w uczelni. Jestem przekonany, iż wspólnie z innymi zespołami naukowo-dydaktycznymi AON, kształtowaliśmy zawodową i intelektualną sylwetkę oficera, obywatela demokratycznej Polski i nowej zjednoczonej Europy. Wydaje mi się, iż czyniliśmy to na najwyższym z możliwych poziomie, z pełną odpowiedzialnością za realizowanie treści kształcenia. Jestem przekonany, iż poziomem tym nie odbiegaliśmy od renomowanych polskich uczelni.

Wydaje mi się także, iż nie mamy się czego wstydzić na rynku uczelni państw członków NATO. To chyba jest ten nasz wspólny wkład w NATO-wską, przyszłość Wojska Polskiego, w kształtowanie sylwetki polskiego oficera dwudziestego pierwszego wieku. Oczywiście pod adresem naszego humanistycznego środowiska można rzucać takie lub inne epitety, także wybrzydzać, ale to nie zmieni podstawowych faktów, nie zmieni treści i jakości tego dorobku. A on przecież decyduje o miejscu w uczelni a nie takie lub inne fobie.

W naszej dyskusji nad tym jak było i co było nie może zabraknąć także swoistej łyżki dziegciu. Na przestrzeni tych blisko dziewięciu lat od czasu kiedy tu przybyliśmy w znaczący sposób zmniejszył się nasz naukowy potencjał. Z kilkudziesięciu samodzielnych pracowników naukowych na początku lat dziewięćdziesiątych pozostało zaledwie czterech, a i oni zapewne wkrótce opuszczą siły zbrojne. W ubiegłym roku wypowiedziało stosunek służbowy sześciu samodzielnych pracowników naukowych. Jeśli tak pójdzie dalej i nie będzie żadnych środków zaradczych to za dwa, trzy lata przestaniemy liczyć się jako środowisko naukowe. Warto przy tym zaznaczyć, że prawie wszyscy ci samodzielni pracownicy naukowci znakomicie sprawdzają się w instytucjach i

uczelniah cywilnych. Powstaje oczywiście pytanie. Czy armia w sensie personalnym czegoś bezpowrotnie nie straciła? Oczywiście truizmem jest stwierdzenie, iż środowiska naukowo-dydaktyczne buduje się przez dziesiątki lat. Oczywiście można je zniszczyć jedną decyzją, jednym pociągnięciem pióra. Tak też można. Czy jednak nie szkoda? Może można było to środowisko wykorzystać do wielokierunkowego kształcenia kadry zwolnionej z wojska w ramach restrukturyzacji sił zbrojnych. Wszak oficer rezerwy nadal pozostaje oficerem i komu jak komu ale armii powinno zależeć by ten korpus oficerów rezerwy charakteryzował się podobnym poziomem rozwoju intelektualnego jak korpus oficerów służby czynnej. I jeszcze jedno. Nie wiem, nie mogę zrozumieć dlaczego w przepisach ustawy o zawodowej służbie wojskowej żołnierz zawodowy ze stopniem i tytułem naukowym traktowany jest prawie identycznie jak każdy inny żołnierz zawodowy. Odchodzi na emeryturę w wieku 58-60 lat. Wydaje się absurdem, iż właśnie w okresie szczytowego rozwoju naukowego armia pozbywa się ludzi, którzy mogliby jeszcze wiele z siebie dać. Stopnie i tytuły naukowe zdobywa się olbrzymim wysiłkiem przez wiele lat. Często w momencie uzyskania tytułu profesora, a więc wtedy kiedy posiada się optymalne warunki do uprawiania nauki, trzeba budować warsztat naukowy od podstaw, w zupełnie innych warunkach.

Sformułowane wyżej myśli, a także pozytywne doświadczenia Wojskowego Instytutu Historycznego AON czy Instytutu Nauk Ekonomicznych w zakresie kształcenia w ramach studiów zaocznych setek studentów skłaniają mnie do sugestii ewentualnego uruchomienia w akademii jeszcze jednego kierunku studiów. Myślę tu o szeroko pojętych studiach pedagogicznych. Może warto to rozważyć i ofertę takiego kształcenia magisterskiego skierować tak do kadry zawodowej sił zbrojnych jak i środowisk oficerów i podoficerów rezerwy. Wydaje się, że właściwa realizacja tej oferty mogłaby przynieść bardzo wymierne korzyści siłom zbrojnym.

Pan płk prof. Tomaszewski dotknął odwiecznego dylematu szkolnictwa wojskowego. Czy nauczać tylko wojennego rzemiosła, czy może kształcić „artystów” w zakresie sztuki wojennej? Inaczej, czy kształcić rzemieślników czy intelektualistów wojskowych? Osobiście opowiadam się za tą drugą kategorią oficerów. Potrzebna jest jednak w tej sprawie dyskusja w środowisku akademickim, jak i w całych siłach zbrojnych. Przy kształceniu intelektualistów znaczącą zapewne rolę miałyby do odegrania

nauki humanistyczne (szeroko pojęte). Swoją drogą w zakresie kształcenia tej kategorii oficerów wiele już w AON zrobiono. Nasi absolwenci coraz lepiej radzą sobie z wyzwaniami cywilizacyjnymi końca XX i początku XXI wieku. Doskonale sprawdzają się w warunkach rewolucji informatycznej. Zapewne równie dobrze będą funkcjonować w sojuszu północnoatlantyckim, do którego wniosą wiele ożywczego intelektu, a więc tej najwyższej wartości jaką może dać wojskowa, akademicka uczelnia. Dziękuję za uwagę.

Sylwester TOMIUK

EDUKACYJNY STATUS NAUK HUMANISTYCZNYCH

Jestem niezwykle zadowolony, iż wszyscy przedmówcy, A w tym Pan Generał i Pan Profesor, podkreślali w swoich wystąpieniach znaczącą rolę humanistyki w procesie kształcenia. Pomimo wielu życzliwych słów, zauważam jednak w naszej rzeczywistości, niebezpieczne tendencje do obniżania znaczenia nauk humanistycznych. Swój wyraz znajduje to w szczególności w programach kształcenia, gdzie od pewnego czasu systematycznie zmniejsza się liczbę godzin przeznaczonych na wykładanie przedmiotów humanistycznych. Dla przykładu podam, iż w aktualnych programach kształcenia w Wojskowej Akademii Technicznej, na nauki humanistyczne przeznaczono na poszczególnych latach studiów od 5 do 7% ogólnej liczby godzin dydaktycznych. Wiem, iż podobna tendencja występuje w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii w Toruniu.

Uwidacznia się więc wyraźna sprzeczność między deklaracjami na temat doniosłej roli nauk humanistycznych w procesie kształcenia oficerów, a faktycznym odzwierciedleniem tej roli w programach kształcenia. Zjawisko to uwarunkowane jest zarówno czynnikami subiektywnymi JAK I obiektywnymi. Te pierwsze można wytłumaczyć istniejącą tendencją do bezrefleksyjnego stosowania przez dowódców, przełożonych, określonych wzorów rozwiązań problemów dydaktycznych i wychowawczych. Oficerowie bardzo często oczekują gotowych algorytmów postępowania z podwładnymi, które zapewniałyby im w każdej sytuacji sukces wychowawczy. Oddziaływania oparte na algorytmicznym postępowaniu, ograniczone do rozpatrywania ich w wymiarach skuteczności, często mierzonej skalą zjawisk ekonomicznych, doprowadzają jednak do uprzedmiotowienia stosunków społecznych. Drugi czynnik, subiektywny - wiąże się z dążeniami WAT do nostryfikacji wydawanych przez tę uczelnię dyplomów, w państwach Europy Zachodniej. Pociąga to za sobą istotne zmiany w programach kształcenia, dostosowujące je do wymagań Federacji Inżynierów Europejskich (FEANI). Zmiany te powodują znaczne ograniczenie liczby godzin

dydaktycznych przeznaczanych w programach studiów na realizację przedmiotów humanistycznych. Tymczasem, badania jakie prowadziliśmy w jednostkach wojskowych, w których służą absolwenci WAT wskazały, iż nie mają oni w swojej pracy żadnych problemów wynikających z braku wiedzy i umiejętności technicznych. Występują jednak poważne trudności w działalności wychowawczej z podwładnymi. Nasuwa się więc pytanie, w kontekście dokonujących się zmian programowych kształcenia, czy kształcimy oficerów dla potrzeb Wojska Polskiego, czy też przede wszystkim powinni oni spełniać wymogi, jakie stawiają przed inżynierem międzynarodowe organizacje techniczne?

Druga grupa czynników powodujących istniejące sprzeczności ma charakter obiektywny. Wiąże się z konkretnymi ustaleniami Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, narzucającymi określony model kształcenia humanistycznego w uczelniach technicznych. Nie mogąc aktywnie oddziaływać na postanowienia Rady, mamy w gruncie rzeczy ograniczone możliwości zmian programowych.

Kończąc swoje wystąpienie chciałbym zgłosić propozycję organizacji konferencji, na której przedstawiciele szkolnictwa wojskowego oraz cywilnych szkół wyższych wspólnie zastanowiliby się, w jaki sposób powstrzymać narastającą tendencję do minimalizowania udziału myśli humanistycznej w procesie kształcenia w szkolnictwie wyższym.

Wiesław STACH

ASPEKTY KSZTAŁCENIA HUMANISTYCZNEGO PODCHORAŻYCH W WYŻSZEJ SZKOLE OFICERSKIEJ Im. Stefana CZARNIECKIEGO W POZANIU

Zostałem upoważniony przez Pana prof.dr hab., Mirosława J.Śmiałka szefa Katedry Nauk Humanistycznych do przekazania serdecznych gratulacji Komendantowi Instytutu Nauk Humanistycznych oraz pracownikom naukowo-dydaktycznym Instytutu Nauk Humanistycznych z okazji dzisiejszego podsumowania działalności badawczej, naukowej i dydaktycznej

Mój głos poświęcę tematyce, która jak wynika z dotychczasowej dyskusji jest naszym wspólnym problemem. Proszę pozwolić, że najpierw odniosę do kilku podniesionych już kwestii. W całej rozciągłości zgadzam się z uwagami kmdr. por. Bazylego Panasiuka z Akademii Marynarki Wojennej w sprawie ograniczonej popularności dorobku naukowego Instytutu, a potwierdzonymi przez prof. Ryszarda Rosę. My także odczuwamy niemożność nabycia wielu opracowań naukowych. Artykuły zamieszczane w takich periodykach jak: „Zeszyty Naukowe AON”, „Wojsko i Wychowanie”, „Myśl Wojskowa” uzupełniają tę lukę ale nie rozwiązują problemu. W pewnym zakresie „głód” literatury rozwiązują wydawnictwa „Bellona”, „Pruszyński i s-ka” oraz „Jan Marszałek”. Idealnym rozwiązaniem byłaby taka sytuacja, kiedy można byłoby zamówić określoną liczbę opracowań na potrzebę procesu dydaktycznego.

Przychyłam się do wypowiedzi komendanta Wydziału Wojsk Lądowych płk.prof.dr.hab. Adama Tomaszewskiego dotyczącej konieczności podjęcia dyskusji na temat zasadności ścisłego określenia pensum dla kadry naukowo-dydaktycznej. Wykształcenie wysokokwalifikowanego specjalisty nie ogranicza się tylko i wyłącznie do akademickiego przekazania wiedzy.

W przeciwieństwie do mojego przedmówcy, komendanta Instytutu Nauk Humanistycznych WAT, który zwrócił uwagę na zaledwie 7 procentowy udział

przedmiotów humanistycznych w programie kształcenia, mogą z zadowoleniem stwierdzić, że nasza uczelnia znajduje się w komfortowej sytuacji.

Z chwilą powołania w 1994 roku Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Stefana Czarnieckiego, nasza uczelnia uznając wagę humanistycznego przygotowania oficera wojsk pancernych podjęła starania, by zawodowe przygotowanie podchorążych rozszerzyć o przygotowanie pedagogiczne. Efektem tych zabiegów było porozumienie z Wydziałem Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i wspólne podjęcie kształcenia na poziomie licencjackim i magisterskim oparte na wspólnym programie kształcenia. Po ukończeniu wyższej szkoły oficerskiej absolwenci otrzymują tytuł licencjata pedagogiki. Ponadto na ostatnim roku nauki podejmują równoległe (dwuletnie) studia magisterskie z pedagogiki, w zakresie resocjalizacji. Ramowy program kształcenia słuchaczy Wydziału Wojsk Pancernych na kierunku pedagogika i specjalności dowodzenie pododdziałami czołgów obejmuje poddział ogólnopedagogiczny. Na jego realizację przewidziano 630 godzin w tym na pedagogikę przeznaczono 225 godz., na psychologię 120 godzin., na socjologię 95 godzin a na metodologię 60 godzin Ponadto na proseminaria i seminaaria dyplomowe, w czasie których podchorążowie przygotowują prace dyplomowe przewidziano 90 godzin.

Ucząc pedagogiki wyposażamy podchorążego w wiedzę o kierunkach współczesnej pedagogiki, teoriach kształcenia, teoriach oddziaływań wychowawczych, pedagogice porównawczej i społecznej, andragogice i pedagogice wojskowej.

Na zajęciach z psychologii podchorążowie uzyskują zasób wiedzy o osobowości, teoriach psychologicznych, komunikacji interpersonalnej oraz psychologii wojskowej.

Realizując program z socjologii podejmujemy tematykę socjologii wojska, socjologii wychowania i edukacji.

Metodologia badań pedagogicznych i seminaaria dyplomowe dają naszym absolwentom nie tylko podstawę do kontynuowania pracy naukowej, ale mają umożliwić dowódcy plutonu a następnie dowódcy kompanii prowadzenie badań i dokonywanie na ich podstawach, psychologicznej i socjologicznej analizy swojego pododdziału oraz wykorzystanie wyników w pracy profilaktyczno-wychowawczej w pododdziale. Treści przedmiotów pedagogicznych kształcenia licencjackiego stanowią bazę dla rozwoju

intelektualnego słuchaczy, a zarazem pozwalają w naukowy sposób interpretować zjawiska zachodzące w sferze specjalistycznej i bojowej.

Pogłębiona interpretacja zasadniczych treści poszczególnych przedmiotów licencjackiego kształcenia pedagogicznego służy wskazaniu kierunków dalszej samodzielnej pracy poznawczej. Zawarte w nich treści powinny umożliwić przygotowanie oficera dojrzałego intelektualnie, o szerokich horyzontach poznawczych, zdolnego do szybkiego adaptowania się do nowych warunków służby i pracy. Zakładamy, że pozwoli to ustawicznie pobudzać oficerów do samodzielnych poszukiwań oraz rozwijać potrzebę korzystania z literatury naukowej w pracy wychowawczej.

Rozwijamy także umiejętności kierowania żołnierzami w różnych warunkach, uczymy sposobów poznawania uczuć i nastrojów podwładnych oraz umiejętności pracy z żołnierzami społecznie nieprzystosowanymi.

W naszej działalności dydaktycznej zamknęliśmy dopiero jeden etap kształcenia. Pierwszy zastęp absolwentów (42 oficerów) naszego wydziału, legitymujący się tytułem licencjata pedagogiki w ubiegłym roku podjął pracę w jednostkach wojskowych. Trwa proces ich oceniania pod kątem efektów pracy, a tym samym poszukiwania odpowiedzi na następujące pytanie: jak uzyskany licencjat z pedagogiki wpływa na efektywność pracy wychowawczej dowódcy plutonu?

Korzystając z okazji składam na ręce komendanta Instytutu Nauk Humanistycznych płk dr. hab. Ryszarda Stępnia podziękowanie za pamięć o Wyższej Szkole Oficerskiej w Poznaniu, za życzliwość i współpracę z naszą katedrą. Proszę przyjąć życzenia wielu sukcesów w pracy naukowej i dydaktycznej.

Jan **BORKOWSKI**

KILKA REFLEKSJI O PRZESŁANKACH EWOLUCJI PROGRAMÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA WOJSKOWEGO

Przedstawiona analiza dorobku Instytutu Nauk Humanistycznych AON obrazuje, iż jedną z istotnych kwestii tego bilansu jest proces ewolucji refleksji naukowo-badawczej i dydaktycznej. Przedstawione w referatach przemiany treści i kierunków kształcenia humanistycznego w Akademii mają swoje określone podłoże

Siły Zbrojne (środowisko wojskowe), jako szczególna forma instytucji społecznej przywiązuje stosunkowo dużą wagę do pielęgnowania idei, procedur, wartości, które mają sprawdzony, stabilny i efektywny charakter. Dlatego też wojsko bywa określane jako system społeczny oparty na wartościach konserwatywnych. Zjawisko to występuje we wszystkich armiach, ponieważ ma podłoże uniwersalne.

Nowoczesne siły zbrojne skutecznie godzą pozytywne wartości konserwatywności z szeroko pojętą gotowością i otwartością wobec nowych koncepcji, pomysłów, rozwiązań. Efektywność tego procesu w znacznym stopniu zależy od ewolucji teorii i praktyki edukacji wojskowej. Treści i formy programów kształcenia (szkolenia) i wychowania wojskowego powinny być ukierunkowane na kształtowanie postaw i zachowań wykraczających poza to co znane, sprawdzone, stereotypowe itp.

Do ważniejszych przesłanek uzasadniających nieodzowność stałej, elastycznej przebudowy owych programów można zaliczyć między innymi następujące czynniki:

1. Radykalną, pożądaną zmianę usytuowania Sił Zbrojnych RP w strukturze politycznej organizacji państwa i społeczeństwa, która jest efektem procesu pokojowej transformacji ustrojowej w Polsce po 1989 r.
2. Demokratyzację mechanizmów funkcjonowania państwa oraz sił zbrojnych, która przejawia się między innymi w postaci cywilnego kierownictwa i politycznej kontroli ustawodawcy.

3. Przyjęcie Polski do struktur polityczno-militarnych „świata zachodniego” oraz konieczność dostosowania się do wymagań współpracy i współdziałania polityczno-wojskowego w ramach organizacji Paktu Północnoatlantyckiego.
4. Dynamikę wymagań profesjonalnych wobec żołnierzy służby czynnej oraz wzrost stopnia uzawodowienia służby wojskowej.
5. Potrzebę stopniowego wyposażania wojska w bardziej nowoczesne uzbrojenie i systemy dowodzenia.
6. Skrócenie do dwunastu miesięcy czasu trwania zasadniczej służby wojskowej.
7. Konieczność znacznej redukcji liczebności wojska.
8. Przywrócenie odpowiedniej, to znaczy podmiotowej roli tzw. czynnika ludzkiego, wobec innych czynników procesu dowodzenia.
9. Konieczność rzeczywistego delegowania uprawnień i odpowiedzialności na dowódców najniższego szczebla, co spowoduje rozwijanie poczucia podmiotowości.
10. Potrzeba kształtowania osobowości dowódców nieskłonnych do autorytarnego i technokratycznego stylu kierowania podwładnymi. Preferowanie takiego stylu pracy z podwładnymi, który wyraża się w umiejętności godzenia koncentracji na wykonawstwie zdań z koncentracją uwagi na możliwościach i potrzebach podwładnych.
11. Kształtowanie osobowości dowódców otwartych na konsultatywną współpracę z psychologiem, socjologiem, kapelanem.
12. Krzewienie idei perspektywnego, antycypacyjnego stosunku do pracy zawodowej, życia społecznego, które są opozycją wobec chyba jeszcze dość powszechnego trendu do zachowań kurczowo broniących subiektywnego poczucia stabilizacji, status quo; popularyzowanie portretu psychologicznego żołnierza, dowódcy innowacyjnego, człowieka otwartego na nowość, nie tylko asymilującego zmiany, lecz również kreującego oryginalne, świeże i witalne wartości, który jest przeciwieństwem osobowości inercyjnej, stale oczekującej, roszczącej pretensje, lękającej się wszystkiego tego, co może zachwiać poczucie „świętego spokoju” i przaśnej stabilizacji.

Jednakże chciałbym zaznaczyć, że konstruowanie i przebudowywanie programów kształcenia i wychowania wojskowego nie powinno, moim zdaniem, wyrastać z

przesłanek nader rewolucyjnych, lecz przebiegać zgodnie z logiką procesu kreatywnej, elastycznej i systematycznej ewolucji.

Powyższe refleksje mają charakter wstępny i przyczynkowski.

PODSUMOWANIE

Z obserwacji przegromy wylotowej wytypowałem następujące dokonania pracowników i jednostek wojsk honorowych oraz bardzo intensywnych jednostek w dyskusji. Próbowałem w nich znaleźć brzośki i właściwie przygotowanie dowódców do spełnienia roli w sytuacjach pokojowych, w okresach zagrożenia i w sytuacjach kryzysowych w czasie trwania wojny.

Stwierdziłem, że procesy wychowania, kształtowania osobowości nie mogą być odwołane od społecznego, narodowo-patriotycznego środowiska wychowania. Jeżeli wychowanie nie polega na kształtowaniu osobowości nowoczesnego dowódcy musi być skierowane do ludzi w sferze teoretycznej i praktycznej uwzględnić funkcjonowanie w okresach przemocy i w warunkach pokojowych, kryzysowych i wojennych. W zakresie z nich uwzględnić należy środowisko międzynarodowe (międzynarodowe konferencje i Kongresy, obserwatorzy ONZ, biżonki helmy itp.).

Wzrosty wymagania stawiane ludzkością wymaga od ich liderów (kierowników, przełożonych) nowego sposobu wyrażania coraz wyższego poziomu przywództwa. Osiągnięcie tego poziomu winno być wynikiem kształcenia i doskonalenia zawodowego realizowanego w ramach systemu szkolnictwa wojskowego i cywilnych uczelni wyższych.

W dobie burzliwych przemian transformacyjnych, humanizacji, demokratyzacji i pluralizacji procesów kształcenia i wychowania, a więc tworzenia i doskonalenia nowej filozofii edukacyjnej za niewątpliwie słuszny uznać należy pogląd o szerszym niż dotychczas korzystaniu z dorobku psychologii wychowawczej jako działy psychologii stosowanej. Może to wydatnie polepszyć przygotowanie jednostek i grup do funkcjonowania w warunkach szczególnych. Z pewnością ułatwi także służbę w sojuszniczych kontyngentach o przekroju międzynarodowym.

W wielu państwach (St. Zjednoczone, Niemcy, Izrael, Australia) kładzie się szczególny nacisk na psychologiczne wspomaganie dowódców jednostek także w

Jerzy **GOTOWAŁA**

PODSUMOWANIE

Z prawdziwą przyjemnością wysłuchałem wystąpień sumujących dokonania pracowników Instytutu Nauk Humanistycznych oraz bardzo interesujących głosów w dyskusji. Przebijała w nich głęboka troska o właściwe przygotowanie dowódców do spełnienia funkcji kierowniczych w misjach pokojowych, w okresach zagrożeń sytuacjach kryzysowych i w czasie trwania wojny.

Słusznie podkreślano, że procesy wychowania, kształtowania osobowości nie mogą być oderwane od społecznego, narodowościowego środowiska wychowania. Jeżeli wychowanie ma polegać na kształtowaniu osobowości nowoczesnego dowódcy musi oprócz odpowiedniego zasobu wiedzy teoretycznej i praktycznej uwzględniać funkcjonowanie w akcjach prewencyjnych, humanitarnych, pokojowych, kryzysowych i wojennych. W każdym z nich uwzględniać należy środowisko międzynarodowe (międzynarodowe bataliony i Korpusy, obserwatorzy ONZ, błękitne hełmy itp.).

Efektywne kierowanie zespołami ludzkimi wymaga od ich liderów (kierowników-szefów-dowódców) stałego dążenia do osiągania coraz wyższego poziomu przywództwa. Osiągnięcie tego poziomu winno być wynikiem kształcenia i doskonalenia zawodowego realizowanego w ramach makrosystemu szkolnictwa wojskowego i cywilnych uczelni wyższych.

W dobie burzliwych przemian transformacyjnych, humanizacji, demokratyzacji i pluralizacji procesów kształcenia i wychowania, a więc tworzenia i doskonalenia nowej filozofii edukacyjnej za niewątpliwie słuszny uznać należy pogląd o szerszym niż dotychczas korzystaniu z dorobku psychologii wychowawczej jako działu psychologii stosowanej. Może to wydatnie polepszyć przygotowanie jednostek i grup do funkcjonowania w warunkach szczególnych. Z pewnością ułatwi także służbę w sojusznicznych kontyngentach o przekroju międzynarodowym.

W wielu państwach (St.Zjednoczone, Niemcy, Izrael, Australia) kładzie się szczególny nacisk na psychologiczne wspomaganie dowódców jednostek także w

działaniach bojowych, na realnym polu walki. Instytut bliżej zajmuje się tą problematyką w latach 1999/2000.

Następne konferencje naukowe dotyczyć będą konkretnego problemu (dr. Tomiuk). Przygotowanie każdego z nich i dyskusje nad przedstawionymi jego postrzegania zaowocują nowymi badaniami lub opracowaniami przydatnymi dla Sił Zbrojnych.

Przedstawiony na wystawie dorobek wydawniczy kadry Instytutu jest obszerny i różnorodny. Obejmuje problematykę wszystkich uprawianych w Instytucie dyscyplin naukowych. Można go wzbogacić i rozszerzyć. Sprzyjać temu będzie rozszerzenie możliwości Wydziału Wydawniczego AON w wydawaniu skryptów, wydawnictw i książek szeroko dostępnych dla słuchaczy, innych placówek naukowych i szkół oficerskich a także środowiska cywilnego.

Komendzie Instytutu serdecznie dziękuję za wysoki poziom przygotowania Konferencji. Wszystkim za uczestnictwo i burzliwą dyskusje.

7. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
8. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
9. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
10. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
11. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
12. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI
13. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI

Katedra Historii i Socjologii

14. ppłk dr hab. Henryk KUCIŃSKI - Szef Katedry
15. ppłk dr hab. Henryk ROSA
16. ppłk dr hab. Henryk CABAK
17. ppłk dr hab. Janusz GREGORZAK
18. ppłk dr Waldemar MACIAG
19. ppłk dr hab. Zdzisław STACHOWSKI
20. ppłk dr Janusz BOMBECKI
21. ppłk dr Jan WIERZBYŃSKI
22. ppłk dr Marek KASPERSKI
23. p. dr Józef JARON
24. p. mgr Marek STACHOWSKI
25. ppłk dr Janusz BOMBECKI
26. mgr mgr Marek FRANKOWSKI
27. kmdr ppłk dr hab. Janusz CZERWIŃSKI
28. ppłk dr hab. Janusz ZERAŃ

Wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r.

Wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r.

Wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r.

Wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r.

WYKAZ
PRACOWNIKÓW WYDZIAŁU NAUK HUMANISTYCZNYCH AON
 (październik 1990 r.)

Komenda Wydziału

1. Kmdr prof.dr hab. Walerian MAGOŃ – Komendant
2. Płk doc.dr hab. Lech WYSZCZELSKI – Zastępca Komendanta Wydziału ds. Nauki
3. Płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ – Zastępca Komendanta Wydziału ds. Szkolenia
4. Mjr mgr Ryszard RADZIEJEWSKI – Dowódca Kursu
 (od 1992 r. ppłk mgr Tadeusz MATEUSZCZYK)

Wydział Szkolenia

5. Ppłk mgr Ryszard LANGOWSKI – Szef Wydziału Szkolenia
6. Ppłk mgr Bonifacy PROSTAK
7. Ppłk mgr Ryszard KŁODZIŃSKI
8. Ppłk mgr Bogusław TRACZYK
9. Ppłk mgr Stanisław WIECZORKIEWICZ
10. Ppłk mgr Zdzisław SZĄLKOWSKI
11. Kpt.mgr Michał MAZGAJ
12. Chor.sztab. Stanisław ŻEBROWSKI
13. Chor.sztab. Jan ZAKRZEWSKI – Kierownik Kancelarii Tajnej

Katedra Filozofii i Socjologii

14. doc. Dr hab. Krzysztof KICIŃSKI – Szef Katedry
15. płk doc.dr hab. Ryszard ROSA
16. płk doc. Dr hab. Henryk CABAK
17. płk doc.dr hab. Zdzisław GREGOREK
18. ppłk dr Waldemar MACIĄG
19. ppłk dr hab. Zbigniew STACHOWSKI
20. ppłk dr Janusz SOBIECKI
21. kpt. dr Jan WIERZYŃSKI
22. mjr dr Marian KASPERSKI
23. p.dr Józef JAROŃ
24. p. mgr Marek BIAŁORUSKI
25. ppłk dr Jerzy PROCAK (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)
26. mjr mgr Marek FRANKOWSKI (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)
27. kmdr prof.dr hab. Józef CZERWIŃSKI (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)
28. płk dr hab. Józef ŻURAW (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

29. ppłk dr Dionizy BRODZIŃSKI (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)
 30. mjr dr Jerzy ADAMKIEWICZ (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)

Katedra Pedagogiki i Psychologii

31. p. prof.dr hab. Tadeusz PILCH – Szef Katedry
 32. płk doc.dr hab. Zygmunt MARKOCKI
 33. płk dr hab. Edmund SZWEDA
 34. płk doc. Dr hab. Piotr POKINKO
 35. płk doc. Dr hab. Paweł BOESLER
 36. płk dr Włodzimierz PAWLAK
 37. ppłk dr Bronisław ROKICKI
 38. płk dr Bogdan RUDNICKI
 39. ppłk dr Józef BEDNAREK
 40. mjr dr Leszek KANARSKI
 41. mjr dr Roman TOMASZEWSKI
 42. mjr mgr Jerzy BIENKOWSKI
 43. kpt. dr Jan BORKOWSKI
 44. płk prof. dr hab. Zdzisław KOSYRZ (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)
 45. mjr dr Aleksander MAZUR (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)
 46. ppłk dr Sylwester TOMIUK (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)

Katedra Historii Powszechnej i Polski

47. płk dr hab. Kazimierz PINDEL – Szef Katedry
 48. płk dr Mieczysław STARCZEWSKI
 49. płk dr Stefan CIESIELSKI
 50. ppłk dr Stanisław HELNARSKI
 51. ppłk dr Kazimierz MALAK
 52. ppłk dr Andrzej CIUPIŃSKI
 53. ppłk dr Janusz TELESZYŃSKI
 54. mjr dr Henryk ŁATKOWSKI
 55. kpt. dr Tadeusz SOKOŁOWSKI

Katedra Historii Sztuki Wojennej i Polskiej Myśli Wojennej

56. płk prof.dr hab. Czesław KRZEMIŃSKI - Szef Katedry
 57. płk dr Stefan CHOJNECKI
 58. płk dr Wiesław CHRZANOWSKI
 59. płk dr Jerzy POKSIŃSKI
 60. ppłk dr Stefan CZMUR
 61. ppłk dr Zygmunt MATUSZAK
 62. ppłk mgr Dominik STRASBURGER
 63. mjr dr Wojciech MIKUŁA
 64. płk prof.dr hab. Mieczysław WIECZOREK (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

65. płk dr Henryk HERMANN

(wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

66. p.dr Jerzy JAWORSKI

Katedra Kultury i Oświaty

67. płk dr hab. Piotr ROZMYSŁOWICZ – SZEFEK Katedry

68. płk dr hab. Mirosław DYRDA

69. ppłk dr Andrzej PODKOWSKI

70. ppłk mgr Edward POMYKAŁA

71. mjr dr Andrzej KOSEWSKI

72. mjr mgr Włodzimierz DOLNY (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1991 r)

73. płk dr Ryszard MIELCZAREK (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

74. płk dr Andrzej WAJDA (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

75. płk dr Franciszek WEJHER (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

76. ppłk Kazimierz BURAKOWSKI (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

77. kpt. mgr Zygmunt DOMAŃSKI (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

78. ppłk mgr Tomasz KOPANIA (wykaz dodatkowy ważny do 31.12.1992 r)

Katedra Prawa i Stosunków Międzynarodowych

79. p. doc.dr hab. Jerzy MENKES - Szef Katedry

79. p.doc.dr hab. Stefan KORYCKI

80. płk dr Andrzej KAMIENSKI

81. płk dr Ryszard OŻADOWICZ

82. ppłk dr Andrzej BRZEZIŃSKI

83. kpt. dr Wiesław ŚMIAŁEK

84. p. dr Andrzej Maria FALIŃSKI

Zespół pracowników inżynieryjno-technicznych

i administracyjnych

85. p. Alina ORACKA

86. p. Kazimiera KOBUS

87. p. Zofia WOJCIECHOWSKA

88. p. Alicja ZIELIŃSKA

89. p. Florentyna MORĄG

90. p. Danuta GURGUL

91. p. Maria WIDŁAK

92. p. Ewa FERENC

93. p. Krystyna KACZMAREK

94. p. Zbigniew MAGUZA

**WYKAZ PRACOWNIKÓW
INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH
(grudzień 1994 r.)**

Komenda Instytutu

1. .Płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ
2. Płk dr hab. Lech WYSZCZELSKI
3. Ppłk mgr Ryszard KŁODZIŃSKI

Zakład Metodyki Szkolenia Taktyczno-Operacyjnego

4. Płk dr Józef ŁAZAREK
5. Płk dr Stanisław KULCZYŃSKI
6. Płk dr Ireneusz ŁYSIAK
7. Płk dr Jerzy GROSKREJC
8. Ppłk dr Józef HALIK

Zakład Filozofii i Socjologii

9. płk prof.dr hab. Ryszard ROSA
10. ppłk dr Waldemar MACIĄG
11. ppłk dr Janusz SOBIECKI
12. ppłk dr Janusz ŚWINIARSKI
13. płk dr hab. Zbigniew ŚTACHOWSKI
14. ppłk dr Marek FRANKOWSKI
15. dr hab. Krzysztof KICIŃSKI

Katedra Pedagogiki

16. płk dr hab. Marek KUCHARSKI
17. płk doc.dr hab. Jerzy KUNIKOWSKI
18. płk doc dr hab. Zygmunt MARKOCKI
19. płk dr Bogdan RUDNICKI
20. płk dr Kazimierz BURAKOWSKI
21. płk dr Jan FALKOWSKI
22. ppłk dr Józef BEDNAREK
23. ppłk dr Jerzy BIEŃKOWSZKI
24. ppłk dr Tadeusz PUŚCIAN
25. ppłk dr Andrzej RACZKOWSKI
26. ppłk dr Roman TOMASZEWSKI
27. ppłk dr hab. Piotr ROZMYSŁOWICZ

28. płk dr Włodzimierz PAWLAK

Zakład Psychologii Dowodzenia

29. płk dr hab. Mirosław DYRDA

30. płk dr Bronisław ROKICKI

31. ppłk dr Henryk BUGAŁA

32. ppłk dr Leszek KANARSKI

33. mjr dr Jan BORKOWSKI

34. ppłk dr Andrzej KOSEWSKI

Katedra Historii Sztuki Wojennej

35. płk dr hab. Henryk HERMANN

36. płk dr hab. Kazimierz PINDEL

37. płk dr hab. Jerzy POKSIŃSKI

38. płk dr Stefan CHOJNECKI

39. płk dr Wiesław CHRZANOWSKI

40. płk dr Stefan CZMUR

41. płk dr Mieczysław STARCZEWSKI

42. płk dr Dominik STRASBURGER

43. ppłk dr Zygmunt MATUSZAK

44. ppłk dr Wojciech MIKUŁA

45. płk dr Stefan CIESIELSKI

Pracownicy cywilni

46. p. Alina ORACKA

47. p. Kazimiera KOBUS

48. p. Zofia WOJCIECHOWSKA

49. p. Florentyna MORĄG

50. p. Krystyna ŚLUSARCZYK

51. p. Stanisław ŻEBROWSKI

**OBSADA ETATOWA
INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH
(stan na 1.01.1995 r.)**

1. płk dr hab. Ryszard STEPIEŃ - Komendant
2. płk dr hab. Lech WYSZCZELSKI – Zastępca Komendanta

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

3. płk dr hab.. Henryk HERMANN – Szef Katedry
4. płk dr hab. Kazimierz PINDEL
5. płk dr hab. Jerzy POKSIŃSKI
6. płk dr Stefan CHOJNECKI
7. płk dr Wiesław CHRZANOWSKI
8. płk dr Stefan CZMUR
9. płk dr Mieczysław STARCZEWSKI
10. płk dr Dominik STRASBURGER
11. ppłk dr Zygmunt MATUSZAK
12. ppłk dr Wojciech MIKUŁA

KATEDTA PEDAGOGIKI

13. płk dr hab. Marek KUCHARSKI – Szef Katedry
14. płk dr hab. Jerzy KUNIKOWSKI
15. płk dr Kazimierz BURAKOWSKI
16. płk dr Bogdan RUDNICKI
17. ppłk dr Józef BEDNAREK
18. ppłk dr Jerzy BIENKOWSKI
19. ppłk mgr Andrzej RACZKOWSKI

ZAKŁAD FILOZOFII I SOCJOLOGII

20. płk prof.dr hab. Ryszard ROSA – Kierownik Zakładu
21. dr hab. Krzysztof KICIŃSKI
22. ppłk dr Waldemar MACIĄG
23. ppłk dr Janusz SOBIECKI
24. ppłk dr Janusz ŚWINIARSKI

ZAKŁAD PSYCHOLOGII DOWODZENIA

25. płk dr hab. Mirosław DYRDA – Kierownik Zakładu
26. płk dr Bronisław ROKICKI

27. płk dr Henryk BUGAŁA
 28. ppłk dr Leszek KANARSKI
 29. mjr dr Jan BORKOWSKI

1. płk dr hab. Edward STAJDUK - Katedra
 2. płk prof. dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI - Katedra Komendanta

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

3. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI - Katedra
 4. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 5. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 6. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 7. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 8. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 9. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 10. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI

KATEDRA PEDAGOGII

11. płk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 12. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 13. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 14. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 15. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI

ZAKŁAD PSYCHOLOGII I SOCJOLOGII

16. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI - Kierownik Zakładu
 17. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 18. ppłk dr hab. Tadeusz WYKOTCZYŃSKI
 19. mjr mgr Mariusz KURIAK

ZAKŁAD PSYCHOLOGII DOWODZENIA

20. płk dr Bogusław KOTYCKI - Kierownik Zakładu
 21. ppłk dr Leszek KANARSKI
 22. mjr dr Jan BORKOWSKI

**OBSADA ETATOWA
INSTYTUTU NAUK HUMANISTYCZNYCH
(STAN NA 1.01.1999 R.)**

1. płk dr hab. Ryszard STĘPIEŃ – Komendant
2. płk prof.dr hab. Lech WYSZCZELSKI – Zastępca Komendanta

KATEDRA HISTORII SZTUKI WOJENNEJ

3. płk dr hab.. Henryk HERMANN – Szef Katedry
4. płk dr hab. Jerzy POKSIŃSKI
5. płk dr Stefan CHOJNECKI
6. płk dr Wiesław CHRZANOWSKI
7. płk dr Dominik STRASBURGER
8. ppłk dr Zygmunt MATUSZAK
9. ppłk dr Wojciech MIKUŁA
10. mjr dr Jaremasz ŚLIPIEC

KATEDRA PEDAGOGIKI

11. płk dr Jerzy GROSKREJC
12. ppłk dr Jerzy BIENKOWSKI
13. ppłk dr Andrzej RACZKOWSKI
14. ppłk dr Zenon NOWAKOWSKI
15. ppłk dr Stefan ŚLUSARCZYK

ZAKŁAD FILOZOFII I SOCJOLOGII

16. ppłk dr Janusz ŚWINIARSKI – Kierownik Zakładu
17. ppłk dr Waldemar MACIĄG
18. kpt. dr Anna DEBSKA
19. mjr mgr Mariusz KUBIAK

ZAKŁAD PSYCHOLOGII DOWODZENIA

20. płk dr Bronisław ROKICKI -Kierownik Zakładu
21. ppłk dr Leszek KANARSKI
22. mjr dr Jan BORKOWSKI

Doktoranci Stacjonarni:

1. ppłk mgr Zenon MENDRALA
2. mjr mgr Krzysztof LORANTY
3. mjr dypl. Wiesław SAGALARA
4. por. mgr Tomasz KOŚMIDER

Pracownicy cywilni:

1. Alina ORACKA
2. Zofia WOJCIECHOWSKA
3. Florentyna MORĄG
4. Krystyna ŚLUSARCZYK
5. Dobrosława PRZEMYSKA
6. Stanisław ŻEBROWSKI